ONGEKENDE WEGEN

NGK Ede en Oost-Europa een halve eeuw verbonden

Herman Gerritsen

ONGEKENDE WEGEN

NGK Ede en Oost-Europa een halve eeuw verbonden

Herman Gerritsen

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
1. Het begin van het Oost-Europawerk	9
2. Het eerste contact – ds. József Orbán in Csabdi	12
3. Csányoszró	14
4. Van Hongarije naar Roemenië	31
5. De eerste contacten met Kakasd-Valureni	34
6. Roemenië van 1986 tot en met 1989	39
7. De grenzen over	47
8. Een “speciaal” contact	49
9. Na de omwenteling - een nieuwe fase	51
10. Het gemeenschapshuis	61
11. Agrarische projecten	65
12. Moeilijkheden in de relatie	71
13. Huisartsenpost	76
14. Een bakkerij in Kakasd	78
15. Diaconale hulp	88
16. Drinkwaterproject	92
17. Een nieuwe pastorie in Kakasd	95
18. Een nieuwe partnergemeente: Zápszony	103
19. Jeugdreizen	110
20. In het nieuwe millennium	125
21. De Boheemse Broedergemeente in Hlinsko – Tsjechië	133
Tijdlijn	136
Kaart	137

Voorwoord

In het najaar van 2015 raakte ik met Zeger van Diermen in gesprek over onze zustergemeenten in Oost-Europa. Hij vroeg of ik wist hoe de contacten van onze kerk met Oost-Europa begonnen. Dat wist ik niet. Zeger was graag bereid mij daarover bij te praten. In die tijd vertelde Johan ter Velde me veel over zijn ervaringen in Hongarije en Roemenië. Verhalen over bijzondere en onwaarschijnlijke gebeurtenissen, die het waard zijn om niet vergeten te worden. Dat gevoegd bij mijn eigen ervaringen met het werk in Roemenië en Oekraïne bracht me op het idee deze geschiedenis te beschrijven.

De verwachting dat dit binnen één jaar wel zou kunnen, raakte ik al snel kwijt. Het archief van de Oost-Europacommissie leverde een schat aan informatie op. Daarnaast gaf Johan ter Velde me inzage in de correspondentie die hij met ds. Toth van de gemeente Csányoszró in Hongarije voerde. De gesprekken, die ik met heel veel betrokkenen over hun ervaringen in Oost-Europa had, leverden veel stof tot nadenken, nieuwe inzichten en vragen op.

De gemeenten van Csabdi en Csányoszró in Hongarije bezocht ik met Gerard, mijn zoon. Bezoeken waardoor ik een beeld kreeg van de huidige situatie en verder geholpen werd met de vragen, die in de loop van de tijd rezen.

Het is geen alomvattende beschrijving van de geschiedenis. Ik heb gekozen voor een beschrijving van belangrijke zaken en gebeurtenissen. Vaak indrukwekkend en onwaarschijnlijk. Een niet-gelovige zal veel aan toeval wijten. Kan iemand, zonder kennis vooraf, zo'n script schrijven, heb ik me vaak afgevraagd. Een gelovige zal hier Gods hand in zien. De titel van het boek "Ongekende wegen" wil dat tot uitdrukking brengen.

De foto voorop verbeeldt de geschiedenis naar mijn idee op een mooie manier. Het is lente en het jonge groen laat zich zien. Een landschap met heuvels en dalen dat voor de toeschouwer veel aan het oog onttrekt. Wegen zijn nauwelijks te zien. Ze zijn er wel. Op de achtergrond rokende schoorstenen van een gevaarlijke chemische fabriek. Een herder, die het in zich opneemt en met zijn kudde onderweg is. Het mooiste vind ik het licht dat over de schapen strijkt.
Het staat symbool voor de hoogte- en dieptepunten, het onbekende en onverwachte, de zorgen en risico's van het werk dat in de afgelopen halve eeuw is gedaan. Maar ook voor de hoop op zegen op het werk. En wie denkt bij het strijklicht niet aan de zegen: ,,Moge de Heer het licht van zijn gelaat over u doen schijnen en u genadig zijn. Moge de Heer u zijn gelaat toewenden en u vrede geven."

Dank
Heel veel mensen hebben me met informatie en (foto)materialen geholpen. Zonder die hulp zou ik deze geschiedenis niet hebben kunnen beschrijven. In het bijzonder wil ik Zeger van Diermen, Johan ter Velde, Gerard en Beatrijs van Winsum en Wim en Nettie Martens noemen. Zij waren bereid vragen te beantwoorden en me steeds weer te helpen om dingen duidelijk te krijgen.

Mijn lieve vrouw Coby was steeds bereid mijn verhalen aan te horen en de rijpe en groene schrijfsels kritisch te lezen en te beoordelen. Kati, mijn schoondochter, leerde me de gebruiken en cultuur in Kakasd beter kennen. Zij maakte het mogelijk vragen over zaken bespreekbaar te maken met mensen, die nagenoeg alleen Hongaars spreken.
Mijn dochter Jet verrichtte monnikenwerk door de concepttekst te beoordelen. Zij zorgde voor waardevolle correcties en verbeteringen.

Allen daarvoor heel hartelijk dank.

Ede, februari 2019
Herman Gerritsen

1. Het begin van het Oost-Europawerk

Hoe het begon? Een logische vraag wanneer je over de geschiedenis van het Oost-Europawerk wilt schrijven. Het antwoord daarop is moeilijk te geven. In het archief van de Oost-Europacommissie (OEC) is daarover niets te vinden. Ook het archief van de kerk biedt geen antwoord. Gelukkig kon Zeger van Diermen, pionier van het eerste uur van het Oost-Europawerk, mij daarover het een en ander vertellen.

Historie

Leden van onze kerk hadden al lang belangstelling voor de situatie in de landen achter het IJzeren Gordijn. Dat had verschillende oorzaken. Velen hadden bijzondere belangstelling voor de moeilijke situatie van christenen in die landen. Kerkelijke en andere media berichtten daar regelmatig over. Ds. Wurmbrand, een vervolgde Roemeense predikant, die uiteindelijk is vrijgekocht, spande zich in om de christenvervolging in communistische landen bekend te maken bij het grote publiek in het Westen. Hij was bekend als de stem van de ondergrondse kerk. Het indrukwekkende getuigenis, dat hij daarover aflegde tijdens bijeenkomsten in onder meer in Nederland en in zijn boek “De Ondergrondse Kerk”, doordrongen velen van de noodzaak de christenen daar te helpen. Ook persoonlijke contacten met christenen in die landen droegen daaraan bij. Het bleef niet bij belangstelling alleen. Metterdaad gaven zij hulp. Soms door hulp aan gezinnen, maar ook door het smokkelen van bijbels en andere lectuur.

Landelijk initiatief

De Rijswijkse zakenman Renze Huizinga was één van de degenen, die daadwerkelijk hulp verleenden. Hij stuurde in het midden van de jaren zestig goede christelijke lectuur en geld om predikantsgezinnen in Hongarije te ondersteunen. In het geheim, want de ontvangers konden aan politieverhoren en vervolging worden blootgesteld. De heer Huizinga informeerde belangstellende gevers door middel van rondzendbrieven over het werk. In juni 1967 was dat zo omvangrijk geworden dat hij daarvoor de Stichting Steun Buitenlandse Christenen (SBC) oprichtte.

Begin NGK Ede

Het gemeentelijke Oost-Europawerk van onze kerk begint aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw. In maart 1969 werd onze gemeente uit de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt gezet. Daarna moest het gemeentelijk leven weer worden opgebouwd. In die tijd deed de heer Huizinga van de SBC een oproep om actief te helpen in Hongarije. Eén van de gemeenteleden, Zeger van Diermen, had al lang grote belangstelling voor het reilen en zeilen van de kerkelijke gemeenschappen in Oost-Europa. In de DDR[1] bijvoorbeeld had hij contact met een predikant die zich fel verzette tegen het communisme. Hij vroeg aan de kerkenraad of actieve hulp aan Oost-Europa iets voor ons in Ede zou zijn. Dat vond de kerkenraad goed. Zeger pakte dat werk samen met Joop Admiraal op. Zij vormden de Hongarije-commissie en werkten heel informeel samen.

1 Duitse Democratische Republiek, het vroegere communistische Oost-Duitsland. Het land ontstond in 1949 in het door de Sovjet-Unie bezette deel van het verslagen Duitsland. Officieel bestond de DDR van 7 oktober 1949 tot 3 oktober 1990, de dag van de Duitse hereniging.

Zij zochten contact met de SBC. Eens per jaar bezocht Zeger de vergadering van de SBC. Die stichting coachte en adviseerde plaatselijke kerkelijke commissies. Er zaten mensen in die van wanten wisten en de situatie onder het communistische regime door-en-door kenden. Uit de contacten met de christenen achter het IJzeren Gordijn wist de stichting welke dominees en kerken in nood verkeerden en hulp nodig hadden. Dat checkte zij uiteraard voordat zij de adressen doorgaf. Op de bijeenkomsten gaf de stichting veel informatie over het reilen en zeilen van de gemeenten in Hongarije: wat hun noden waren, waarvoor je op je hoede moest zijn en wat wel en niet kon.

Zeger van Diermen met jongeren in Csányoszró

De stichting hield zich vooral bezig met het verspreiden van Bijbels en andere geestelijke lectuur. Zij wees ook op gevaren van een bezoek aan Hongarije. Je moest de grens over en dat was niet zonder gevaar. Zeger heeft deze bijeenkomsten altijd als prettig en zinvol ervaren.

Ontwikkeling commissie naar stichting

De werkwijze van de Hongarije-commissie was informeel. Via artikeltjes in ons Edese kerkblad legde Zeger het doel van de contacten met een Hongaarse predikant uit. Kerkleden werden opgeroepen om daarvoor een financiële bijdrage te leveren. De gemeente reageerde erg positief en was vrijgevig. Elke drie maanden stond hij na een zondagse dienst met kwitanties achter in de kerk om de bijdragen te ontvangen. Daarna, dus ook per drie maanden, maakte hij het geld over naar Hongarije. Dat was geen probleem, want deviezen waren voor dat land zeer welkom. De westerse gulden werd ingewisseld voor forinten en uitbetaald aan de predikant. Soms brachten gemeenteleden persoonlijk hulp in de vorm van geld en/of goederen.

Op uitdrukkelijk verzoek van Zeger werden de financiën elk jaar door enkele mensen gecontroleerd. “Niets in het geheim” was het devies. Openheid betrachten dus.

De Hongarije-commissie bestond in de beginperiode uit twee leden, Zeger van Diermen en Joop Admiraal. Vanaf 1976 traden Johan ter Velde, Gerard van Winsum, Anne Hummelen en Wim Martens als nieuwe leden toe.

Van Hongarije- naar Oost-Europacommissie

In de loop der tijd treedt in de situatie in Hongarije enige verbetering op. Tegelijkertijd wordt er meer bekend over de bijzonder slechte situatie en de vervolging van christenen in Roemenië en de Sovjet-Unie. Via onder andere de stichting Oost-Europa Kontakt[2] in Velp en de Calvinistic World Association steunt de Hongarije-commissie deze christenen. De naam Hongarije-commissie dekt de lading niet meer. Daarom verandert de commissie haar naam in Oost-Europacommissie.

Stichtingsvorm nodig

Na de bloedige omverwerping van het communistische regime van Roemenië in 1989 ontstonden er veel nieuwe mogelijkheden om de christenen daar te helpen. In het begin van de jaren negentig zette de commissie samen met de zustergemeente Valureni-(Székely)Kakasd veel projecten op waarmee veel geld gemoeid was. Vooral het stichten van een bakkerij was een complex project. Veel partijen waren hierbij op de een of andere manier betrokken. Om slagvaardig te kunnen handelen was er behoefte aan een juridische vorm, die dat mogelijk maakte. Daarom besloot de commissie haar activiteiten onder te brengen in een stichting.

Op 20 juni 1995 ondertekenden Joop Admiraal, Gerard van Winsum, Anne Hummelen, Wim Martens, Johan ter Velde en Gert Jan Kroon de notariële akte waarbij de Stichting Oost Europa Commissie Nederlands Gereformeerde Kerk Ede (OEC) in het leven is geroepen.

In de akte is het doel van de stichting omschreven als: “werkzaam te zijn ten behoeve van noodlijdende christenen respectievelijk gemeenschappen in economisch achtergebleven regio’s met name in Oost-Europa. De werkzaamheden bestaan uit het verschaffen van geestelijke en materiële steun in de vorm van lectuur, kennis, apparatuur, financiële middelen en directe persoonlijke contacten”.

Daarmee is de heel informele structuur van de Hongarije-commissie omgezet in een formele juridische structuur van de stichting. De bewogenheid en de inzet voor christenen en hun gemeenschappen in Oost-Europa bleef onveranderd groot.

2 De stichting Oost-Europa Kontakt (OEK) kwam voort uit een commissie van de NGK Velp. Doel was hulpverlening aan Oost-Europa.

2. Het eerste contact – ds. József Orbán in Csabdi

Van december 1944 tot en met januari 1945 werd er fel gevochten om de stad Boedapest. Door de oorlogshandelingen werd de Gereformeerde kerk van het dorp Csabdi, een klein dorp ongeveer 40 kilometer ten westen van Boedapest- zwaar beschadigd. De predikant ds. Imre Jenö zocht hulp voor de restauratie van de kerk en kreeg die uiteindelijk uit Nederland. Aannemelijk is dat de SBC via de daardoor ontstane contacten in contact is gekomen met ds. József Orbán, predikant van de gemeente in Csabdi.

Dienst in zwaar beschadigde kerk

Op advies van de SBC zocht Zeger van Diermen eind jaren zestig contact met ds. Joszéf Orbán. Die ging dankbaar in op het verzoek en zo ontstond er een levendige band.

Joop Admiraal en Theo van Bokkem brachten het eerste persoonlijk bezoek aan ds. Orbán. Daarna bezocht Zeger verschillende keren ds. Orbán. Met broeder De Ridder, zijn gezin en met ds. Halbe van der Veen, een legerpredikant, die in Ede woonde.

Er ontstond een levendige briefwisseling met ds. Orbán. De correspondentie gebeurde in het Duits. Telefoon was er niet of het was heel omslachtig. De meeste Hongaarse predikanten waren de Duitse taal machtig. Opvallend detail: een niet gering aantal sprak ook Nederlands. Ze hadden voor de Tweede Wereldoorlog gestudeerd aan de Gereformeerde Theologische Hogeschool in Kampen. Dat waren uiteraard alleen oudere predikanten.
Zeger vertaalde Orbán's brieven en deed daarover verslag in ons kerkblad. Zeger heeft goede herinneringen aan ds. Orbán. Hij straalde zachtmoedigheid uit en een man van wie je zomaar hield. Zijn dochter is via Wenen vermoedelijk naar Canada, gevlucht. De oudste zoon is met geld geholpen bij het opbouwen van een zaak. Hij heeft een stuk grond gekocht om groenten te verbouwen en zo een eigen groentezaak te beginnen.

Een paar keer zijn ds. en mevrouw Orbán in Ede geweest. Daar leefden ze helemaal van op. Na terugkeer voelden ze zich veel beter en waren optimistischer gestemd. Er viel wat weg van hun somberheid. Geweldig vonden ze het om weer eens in een vrij land te zijn, waar ze zich vrij konden uitspreken. Ze waardeerden het heel erg als ze op zondag in een kerkdienst in onze kerk voor mochten gaan. Dat gebeurde in het Duits en Zeger zorgde voor de vertaling.

Ds. Orbán had een behoorlijk stuk land bij de pastorie. Goed voor groenten en fruit. Ergens achteraan was een soort geheime bergplaats in de grond. Daar lagen spullen, onder andere Bijbels

en andere geestelijke lectuur, die hij niet mocht hebben van de overheid. Die verspreidde hij stiekem. Hij was voor velen ook een vertrouwensman.

Naast de financiële hulp was er ook hulp in natura. Het kasboek, dat vanaf 1973 is bijgehouden, laat zien dat ook kleding en huishoudelijke artikelen als koffie, thee, waspoeder en pleisters richting Hongarije gingen.

De hulpverlening beperkte zich niet alleen tot ds. Orbán en zijn gemeente. Ook een Gereformeerd Kindertehuis in Hongarije kreeg een financiële donatie van de commissie. Het was niet te achterhalen welke kindertehuis dat was.

Drie keer is teveel
Bekend was ook de steun die ds. Orbán ontving van de Vrijgemaakte kerk van Hardenberg. Tijdens zijn eerste bezoek aan Ede had hij die gemeente ook bezocht. De commissie vond dat goed, omdat hij voor velen een vertrouwensman was en hen hielp. Zodoende wist zij dat ds. Orbán het geld niet allemaal voor zichzelf zou houden. In 1974 merkte Hein Sietsma tijdens een bezoek aan Csabdi dat de predikant daar bovenop nog steun kreeg van de Gereformeerde Kerk synodaal te Heiloo. Dat werd de commissie een beetje te gek. Zij legde hem de vraag voor of de hulp nog nodig was. Zijn antwoord was heel simpel: "jullie moeten doen wat jullie goed dunkt". Hij gaf eerlijk toe dat drie gemeenten wel een beetje veel was. Daarop besloot de commissie het contact met hem te verbreken. Dat gebeurde op een nette manier: tot eind 1975 bleef de commissie hem ondersteunen.

Kerk en pastorie Csabdi – mei 2017

3. Csányoszró

Na het besluit om de contacten met ds. Orbán in Csabdi te verbreken, ging de Hongarije-commissie op zoek naar een nieuw adres in Hongarije dat hulp nodig had. Vrijwel direct vroeg zij aan de SBC een nieuw adres. Wijs geworden door de ervaring stelde zij de voorwaarde dat de nieuwe gemeente geen steun van een andere gemeente mocht hebben. De SBC stuurde al vanaf 1973 Bijbels en andere geestelijke lectuur aan ds. Sándor Tóth en zijn gemeente in Csányoszró, een dorp in het zuiden van Hongarije. Het dorp ligt ongeveer 40 kilometer ten zuidwesten van Pécs en 10 kilometer van de grens met het huidige Kroatië. De SBC droeg ds. Tóth en zijn gemeente tijdens één van de jaarlijkse vergaderingen voor aan de Edese commissie.

Gebedsverhoring

Zeger van Diermen legde schriftelijk het eerste contact met ds. Tóth. Hij vroeg of die prijs stelde op een relatie met onze gemeente. Die stelde dat heel erg op prijs. Vrij snel na het eerste contact werd de eerste hulp verleend. In mei 1975 werden Bijbels verstuurd naar ds. Tóth. De vertelde later veel gebeden te hebben om contact met een gemeente in het Vrije Westen. Het contact met Ede ervoer hij als gebedsverhoring. Het was het begin van een relatie met onze gemeente die tot na de eeuwwisseling duurde. De persoonlijke contacten liepen nog langer door, tot 2010.

Op onderzoek in Csányoszró

Wim Eikelboom, Bert Koolstra, Wim Martens en Gerard van Winsum brachten in juli 1975 het eerste bezoek vanuit onze gemeente aan ds. Tóth. Zij gingen niet met lege handen: naast een gift van 180 euro[3] namen ze ook schoenen voor de predikant mee.

Wim Eikelboom, Teun Brouwer en Gerard van Winsum onderweg

Tijd voor ontspanning in het zwembad

De toren van Csányoszró

3 Voor 2001 waren de geldbedragen in guldens en Duitse marken. Die zijn omgerekend naar euro's en afgerond.

Het bezoek was bedoeld om een goed beeld te krijgen van de situatie van ds. Tóth. Daarvan deed Gerard van Winsum verslag in "Kerkkontakt"[4].

Daaruit komt het volgende beeld over de situatie naar voren. Csányoszró is een dorp in het zuiden van Hongarije, een agrarische streek met veel dorpen. In bijna elk dorp staat een Gereformeerde Kerk met een vrijwel gelijke bouwstijl. De kerken met hun slanke torens dateren uit de eerste helft van de 19e eeuw en bieden plaats aan zeker 200 kerkgangers.

V.l.n.r. Wim Eikelboom, ds. József Bán, ds. Sandor Tóth een dochter en mevrouw Tóth met kleinkinderen

De bevolking woont in dorpen en werkt bijna uitsluitend in de landbouw. Er is verbouw van tarwe, maïs en druiven. De mannen en ook veel vrouwen werken op de staatsboerderij. In 1956 hebben de boeren hun oude akkers even terug gehad, maar in 1959 is alle bezit zonder enige vergoeding weer overgegaan naar de staat.

De dorpen bieden een trieste, armoedige aanblik. Er is elektriciteit, maar niet overal is waterleiding. Het gevolg is dat heel veel jonge mensen verhuizen naar de steden. Daar zijn industrieën, onderwijsmogelijkheden en meer comfort. Veel dorpen bloeden leeg.

Dorpsbeeld Csányoszró in 1975

Landbouwmachines staatsboerderij

Kerk en gemeente

Dat raakt de nood van de Gereformeerde kerken en dus ook die van Csányoszró. Overal kerken en pastorieën, maar weinig praktiserende kerkleden. De gemeenten zijn veelal noodlijdend. Er is te weinig geld om de predikant te onderhouden en het kerkgebouw en de pastorie een opknapbeurt te geven. Het kerkgebouw van Csányoszró zag er van binnen netjes uit. Van buiten was het erg haveloos.

4 Kerkkontakt was de voorganger van "Samenhang" en "Nieuwsbrief Proosdij"

De toren had onlangs nog een opknapbeurt gehad. Voor de kansel hing een kleed, waarop de tekst uit Lucas 11 vers 28 staat. Er was geen verwarming. Iedere zondag was er om 11.00 uur dienst. Ds. Tóth doopte jaarlijks tien tot vijftien kinderen. Eens in de twee jaar werd er belijdenis van het geloof afgelegd. Elke week gaf hij catechisatie en een uur Bijbelonderwijs op de school. Verder hield hij elke zondagmiddag zondagsschool.

Ds. Tóth was daar nog maar enkele jaren predikant. Hij noemde het als voordeel dat zijn voorganger de gemeente goed bewerkt had. In die zin dat de kinderen van de gemeente zonder uitzondering naar de kerk gaan en catechisaties volgen. Een voor Hongarije unieke situatie.

Ds. Tóth voor de kerk

Ds. en mevrouw Tóth

De gemeente telde officieel 350 leden waarvan er 35-40 regelmatig naar de kerk kwamen. De 35-40 actieve leden droegen de financiële lasten. Per persoon, soms per gezin brachten zij ongeveer 1.200 forint op, ongeveer 55 euro per jaar. De totale inkomsten van de gemeente bedroegen per jaar ongeveer 1.800 euro. De koster ontving daarvan 450 euro. De resterende 1.350 euro waren voor de predikant.

Onderhoudskosten voor de kerk werden niet begroot. Deden die zich voor, dan werd geprobeerd daarvoor extra geld bij elkaar te brengen.

Een duizendpoot

Het predikantsechtpaar was bijzonder hartelijk. Ds. Tóth was een zeer levendig en humoristisch persoon. Hij had een talenknobbel. Naast Hongaars sprak hij Hebreeuws, Grieks, Latijn, Italiaans, Duits, Frans, Russisch en een klein beetje Fins. Hij was predikant in drie gemeenten waarvan Csányoszró de hoofdgemeente was. Voor het bezoeken van deze gemeenten had hij een auto, een Trabant. Vaste lasten daarvan [illegible] euro per week. Naast het traktement van de gemeente kreeg hij 325 euro per jaar van de staat. Frappant dat de staat, die de kerk onderdrukte, een deel van zijn salaris betaalde. Dat probeerde hij aan te vullen met het geven van privé-lessen Duits. Opbrengst 50 cent per uur. Tot slot werkte hij 's zomers tijdens de graanoogst zes dagen per week van 8.00 – 20.00 uur als administrateur op de staatsboerderij. Dat werk zou hij ook doen als dat financieel niet nodig zou zijn. Het kleine dorp bestond grotendeels uit boeren, die onvoldoende administratieve kennis hadden. Op deze manier verwierf hij zich een inkomen dat ongeveer gelijk was aan het gemiddelde inkomen van een werknemer van de staatsboerderij.

Volgens eigen zeggen kon hij zich daarmee 'zo ongeveer' redden. Zijn echtgenote Erszike was daar duidelijker over: het was moeilijk om van die inkomsten rond te komen.

Hypotheek voor ds. Tóth

Ds. Tóth benoemde tijdens het bezoek een voor hem groot probleem dat was ontstaan na aankoop van een kleine flat in de nabijgelegen stad Pécs. Hij geneerde zich er duidelijk voor dit probleem te benoemen, maar zag geen andere uitweg. Wat was het geval?
In die tijd waren in Hongarije de emeritaatsuitkeringen voor predikanten erg laag. Nauwelijks voldoende om in het levensonderhoud te voorzien. Laat staan om daarvan ook nog een huis of een flat te kunnen betalen. Daarom was het praktijk dat de meeste predikanten omstreeks hun 40e levensjaar een huis of een flat kochten om daarin te kunnen wonen na hun emeritaat. Zo ook ds. Tóth. Voor de aankoop sloot het echtpaar een hypothecaire lening van 2.720 euro af bij een bank, die eigendom was van de staat. Door de verhuur van de flat en de inkomsten daarvan was het mogelijk de rente en aflossing van de hypotheek te betalen. De bank verplichtte de familie Tóth voor eind 1975 van de hypotheek 1.130 euro af te lossen. De reden daarvoor valt niet meer te achterhalen. Was het pesterij omdat ds. Tóth zich bezig hield met de staat onwelgevallige activiteiten? Of omdat hij niet wilde meewerken aan verzoeken van de staat om informatie over gemeenteleden of collega's? We weten het niet. Wel weten we dat met het inkomen van de familie de gedwongen extra aflossing een onmogelijke opgave was.

Op het verzoek van ds. Tóth om hulp bij de extra aflossing werd direct gereageerd. Hij kreeg daarvoor tijdens het eerste bezoek een eerste bijdrage van 180 euro.

De Hongarije-commissie reageerde positief op het verslag en besloot verder te gaan met de hulpverlening aan de gemeente van Csányoszró. Het begin van een langdurige relatie tussen Csányoszró en Ede.

Na een oproep in Kerkcontact werd het restant van de verplichte aflossing door gulle gevers bij elkaar gebracht. Daardoor kon de familie Tóth de opgedragen extra aflossing doen. Een mooi voorbeeld van de gulheid waarmee het werk in Oost-Europa door de jaren heen door de gemeente gesteund is. De commissie gaat verder met het inzamelen van geld en goederen om hulp te bieden. In december van dat jaar wordt ook hulp verleend aan christenen in Roemenië. Via ds. Halbe van der Veen, legerpredikant en lid van onze gemeente, werden tien pakketten naar Roemenië gestuurd.

Bezoek april 1976

Zeger van Diermen en Johan ter Velde brachten in april 1976 een bezoek aan ds. Tóth en zijn gemeente. Hun ervaringen bij het passeren van het IJzeren Gordijn zijn beschreven in hoofdstuk 7 – De grenzen over. Naast de persoonlijke kennismaking met en het brengen van hulp aan ds. en mevrouw Tóth werd veel tijd besteed aan kennismaking met de gemeente van Csányoszró. Ook maakten ze kennis met predikanten in de regio en hun gemeenten. Eén daarvan was ds. Peter Csánik, die betrokken was bij de hulp aan christenen in Roemenië. Over het bezoek schrijft Johan ter Velde de volgende impressie.

Impressie Johan ter Velde - een zondag met ds. Tóth

De dag begint met een aperitief. Wel even knipperen als je een kopje thee gewend bent. Daarna zwarte koffie. Vervolgens ontbijt met thee.

Met de schoonzoon zijn we naar het naburig dorp gereden om ons te melden op het politiebureau en hebben een wandeling gemaakt door een arboretum.

We bekijken de kerk, installeren de bandrecorder en krijgen een plekje met z'n tweeën naast de preekstoel. Ds. Tóth bespeelt zelf het orgel en geeft voor ons in het Duits een samenvatting van de preek. Aan het eind van de dienst komt de groet uit Ede.

Zin voor zin wordt door ds. Tóth vertaald. We worden elk voorgesteld, moeten vertellen van onze gezinnen en werk en van Ede. Daarna houdt broeder Van Diermen nog een toespraak tot de gemeente. Al met al is het een ontroerende kerkdienst voor ons en de gemeente daar.

Er zijn ongeveer 100 kerkgangers, meer vrouwen dan mannen. Sommige mannen moeten werken op de staatsboerderij, een ouderling moet zijn koe verkopen op de markt in de stad.

De gehele gemeente is door ons gefotografeerd. Van twaalf tot één uur hebben we in de pastorie een gesprek gehad met de broeders.

De gemeente Csányoszró – mannen en vrouwen apart - bij de ingang van de kerk

Na een eenvoudige maaltijd zijn we gereden naar de tweede gemeente. Daar is om 14.00 uur dienst. Er waren daar enige jaren geleden nog 250 leden, nu nog 80. In een zaaltje treffen we aan: drie kinderen, zeven vrouwen en twee mannen. Het kerkgebouw wordt niet meer gebruikt. Er is veel ziekte (griep) in de gemeente.

Ook in dit zaaltje zingen we weer mee, bekende psalmen als psalm 25 en 84. Men zingt langzaam en hard. De groet uit Ede wordt weer gedraaid. Na de dienst hebben we een gesprek over veel dingen. Ook over het geloof achter het IJzeren Gordijn. Er is weer gefotografeerd, de kerk nog bekeken en afscheid genomen. De ouderling neemt ons mee naar zijn huis. Ze willen zo graag praten en weten hoe wij leven.

Dit dorpje biedt een erg trieste aanblik. De straat is helemaal omgewroet door de varkens. Er zijn ook veel zigeuners. Ds. Tóth rijdt ons nog door een zigeunerdorp. Je weet niet wat je ziet. Overal kippen en kinderen. Ontstellend haveloze huisjes waarin gezinnen wonen van tien á vijftien personen.

Om 16.00 uur is er zondagsschool in een kamer van de pastorie. Er zijn 32 kinderen in de leeftijd van vier tot twaalf jaar. Er wordt veel gezongen en gedichten worden opgezegd. Sommige

kinderen hebben deze verzen in het Duits geleerd. Ds. Tóth geeft nl. aan sommige kinderen Duitse en Franse les. We hebben alles op de bandrecorder opgenomen en weer voor hen afgedraaid. Wat een belevenis voor die kinderen!

Ds. Tóth tekent met een viltstift op papier en vertelt zo al tekenend zijn verhaal. We hebben spelletjes gedaan. Er heerste een vrolijke stemming. Mevrouw Tóth heeft voor ieder kind een schaaltje met koekjes en thee. Het is al over zessen als de kinderen naar huis gaan.

Om 19.15 uur begint de dienst in de derde gemeente. Nu in de kerk. Er zijn vijf kinderen, vijftien vrouwen en één man. Een kleine, maar erg meelevende gemeente. Het kerkgebouw ziet er miserabel uit. Kapot en vies. Op de preekstoel plaatsen we de bandrecorder. Ds. Tóth houdt een korte preek. De groet wordt weer gedraaid. Br. Van Diermen heeft de gemeente toegesproken. Na de dienst hebben we alle mensen de hand gedrukt. Een vrouw komt terug met foto's van haar gezin. Ook wij tonen onze foto's uit Holland.

Om 21.00 uur zijn we thuis en nu wordt er gegeten en gedronken en heel veel gepraat. Tijdens die maaltijd is ds. Tóth met zijn vrouw uitgenodigd voor een bezoek aan Nederland. Dit was een vurige wens van hem. Zou die wens dan toch in vervulling gaan? Vanaf zijn vierde jaar had hij al gehoord van Holland. Zijn kleuterleidster had hem al over Holland verteld. Zijn commentaar: „Heute Nacht kann Ich nicht schlafen."[5] We hebben met z'n tweeën nog een wandeling gemaakt en de nachtegaal in de maneschijn horen zingen.

Johan ter Velde

Het schriftelijke verslag aan de gemeente in Ede over het bezoek is kort en krachtig „En in alle opzichten geslaagd bezoek!" De vele indrukken hebben Johan en Zeger ongetwijfeld mondeling met veel meer woorden gedeeld met de gemeente. Ook in Csányoszró was men heel blij met het contact. In "Kerkkontakt" van 1 mei 1976 is de volgende groet van ds. Tóth aan de gemeente van Ede opgenomen.

„Geliefde Broeders en Zusters in Ede,

We prezen, ons zeer gelukkig, dat we broeders uit Ede konden ontvangen en uw groet aan ons via de band mochten horen in onze kerk. Wat wij hierbij voelden is het beste in de vorm van een 'gelijkenis' te zeggen: „Wij zijn in onze familie Tóth met z'n vijven, broers en zusters. We wonen ver uit elkaar, in verschillende plaatsen. We zien daardoor elkaar maar zelden. En toch leven we heel dicht bij elkaar. Ik hoor als het ware hun stemmen in mijn oren, hun manier van lachen is mij vertrouwd en hun manier van denken eveneens. Gemeenschappelijke belevenissen binden ons samen.

Welnu, zo voelen wij ons nu ook verenigd met u in Ede, onze broers en zusters in de Here. Uw Bijbel, uw liederen zijn ons niet vreemd. De harten in Ede kloppen samen met die hier bij ons. We zijn één familie in Christus. Toen we hier in de kerk uw groet en uw zingen hoorden werd het

5 Vannacht kan ik niet slapen

ons warm om het hart, hoewel het in de kerk koud was. Velen van ons zeiden: Holland is niet ver van ons vandaan!

We hebben de broeders Van Diermen en Ter Velde in onze harten gesloten. Heel, heel veel dank voor de geschenken! En ook voor het geld! Maar boven allen voor uw liefde in Christus!

Met Christelijke groet, uw S. Tóth"

Feit is dat de gemeente vanaf dat moment het werk nog ruimhartiger ondersteunt. De giften verdubbelen in dat jaar ten opzichte van 1975!

Ds. Tóth en zijn gemeente zijn niet de enigen, die hulp kregen. De emeritus predikant van Csányoszró, ds. László Varga, die van zijn schamele emeritaatsuitkering niet kon rondkomen, werd ook geholpen. Voor hem werd een aparte actie gehouden.

De familie Van der Veen had contacten met nog twee predikanten in de regio. De hulp aan deze predikanten werd via de kas van de commissie afgewikkeld. Toen de predikant van de gemeente in het dorp Magyarmecske met emeritaat ging en ds. Tóth daar consulent werd, kreeg ook deze gemeente een bijdrage van Ede. Ds. Tóth beleefde daaraan geen onverdeeld genoegen. Een gemeente met veel problemen. In één van zijn brieven schrijft hij dat iedere predikant die in dat dorp diende hartproblemen kreeg...

Ds. Varga

Ds. László Varga was de voorganger van ds. Tóth in Csányoszró. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog is hij in Russische krijgsgevangenschap gevoerd. Toen hij na jaren vrij gelaten werd, moest hij vanuit de Sovjet-Unie teruglopen naar Csányoszró. Andere vervoermiddelen waren er voor hem niet. Toen hij in de buurt van Csányoszró kwam verspreidde zich in de gemeente het gerucht: "De dominee komt weer terug!". De hele gemeente verzamelde zich in de kerk en daar kwam hij aansloffen. Hij kon nog net de preekstoel bereiken om de gemeente toe te spreken en te danken voor het weerzien.

Na zijn emeritaat kreeg ds. Varga het erg moeilijk. Zijn inkomen daalde tot de helft van het inkomen van een gemiddelde werknemer. Tegenover ds. Tóth liet hij zich eens ontvallen: ,,Waarom ben ik zo'n groot zondaar, dat ik zo weinig geld ontvang?"

Tot zijn overlijden in 1987 steunde Ede ds. Varga.

Voor een dichte deur

In het najaar 1976 gaan ds. en mevrouw Van der Veen en Hein Sietsma en zijn echtgenote op bezoek bij ds. Tóth. De familie Sietsma arriveerde laat in het dorp en had pech. Zo laat opende de familie Tóth de deur niet meer. Er restte voor de familie Sietsma niet anders dan in de auto

te overnachten... Gelukkig was ds. Tóth een ochtendmens. Ds. Tóth houdt zijn gasten de hele tijd bezig met uitstapjes en deelname aan programma's. Hij schrijft dat het wel een beetje vermoeiend voor zijn gasten zal zijn geweest. Hij hoopt dat de gasten het niet saai hebben gevonden. Daar kregen zij niet eens de tijd voor.

Naast de financiële steun namen de Edenaren ook artikelen en goederen mee, die in Hongarije schaars of van heel slechte kwaliteit waren. Zo kreeg ds. Tóth ook een platenspeler waarmee hij erg verguld was. Platen met psalmen, ritmisch en niet-ritmisch in het Nederlands gezongen door onder andere Urkers vielen erg in de smaak. Ook de gemeente deelde in het moois dat de platencollectie bood. Bij het orgelspelen in de gemeenten die hij diende, verwerkte hij waar mogelijk de Nederlandse uitvoering van de psalmen.

Eindelijk naar Nederland

In 1977 bezocht de familie Tóth Ede. Dat vonden ze geweldig. Ze voelden zich veel beter en de stemming was optimistisch. Geweldig vonden ze het om in een vrij land te zijn waar ze zich vrij konden uitspreken, waar de politie hen, anders dan in eigen land, heel hoffelijk behandelde. Ds. Tóth ging op zondag in een kerkdienst bij ons voor. Dat deed hij in het Duits en Zeger van Diermen -docent Duits- vertaalde dat. Met ds. Cees Plooy en zijn vrouw Elly ontstond een warme band.

Familie Tóth op bezoek in Nederland

In de briefwisseling met de families Van Diermen en Ter Velde schreef hij nog heel lang over de mooie tijd die hij met zijn vrouw in Ede doorbracht. Met "Geen uur zonder Holland" en "We kunnen niet meer zonder Holland leven" beschreven zij hun gevoelens. Dat deelden zij ook met hun gemeente. Die was erg blij met de Edese contacten en wilde er alles van weten.

De tegenprestatie

Een lid van de gemeente Csányoszró had een vakantiewoning in het dorp Vonyarcvashegy aan de noordwestelijke oever van het Balatonmeer. Ds. Tóth regelde dat gasten uit Ede daar

vakantie konden houden. In ieder geval Johan en Aly ter Velde en ds. Cees en Elly Plooy hebben dat gedaan. Het was de bedoeling dat zij ook in Csányoszró zouden komen: de sleutel van het vakantiehuis moest daar opgehaald worden. En eenmaal in Csányoszró kwam je daar niet makkelijk weg.

Ds. Cees Plooy deed in Kerkkontakt van juli en augustus 1979 verslag van zijn indrukken van het bezoek aan de zustergemeente. Het geeft een mooi beeld van de beleving van het kerkelijk en maatschappelijk leven in die tijd in Hongarije door bezoekers uit het vrije Westen.

Verslag van ds. Plooij aan Hongarije in de zomer van 1979

Geestelijke situatie
Je komt wel in een andere wereld. Het 'andere' van deze wereld zit toch meer aan de binnenkant dan aan de buitenkant. Politiek, geestelijk en kerkelijk. Politiek: de opgelegde en afgedwongen eenheid van het communistische systeem. Eén partij, één school, één gelijkgeschakelde pers – als het kon ook één kerk. Het meest schokt je de communistische propaganda via de scholen, waar het godsdienstonderwijs verboden is en propaganda van het atheïsme geboden is.

Is er godsdienstvrijheid? Ja, in zoverre dat de kerken niet gesloten worden. Neen, in zoverre dat mensen die in overheidsdienst zijn geen lid van een kerk mogen zijn. Bij voorbeeld onderwijzend personeel en politieagenten. En ook 'neen', als je hoort hoe dag in, dag uit het geloof in God op de scholen ondermijnd wordt. En alweer 'neen' als je weet dat jongens en meisjes bepaalde studies niet kunnen doen aan een universiteit als ze lid van een kerk zijn.

Je krijgt heel sterk de indruk van een kerk die uitgehold en ondermijnd wordt, gestadig aan. We zagen nagenoeg geen jeugd meer in de kerkdiensten die we bezochten. Waar je ook door Hongarije heenrijdt, overal rijzen de kerktorens uit het groen van de kleine dorpjes op. Vanuit de verte gezien: pittoresk. Van dichtbij: verwaarloosd, haveloos. En op zondag van binnen gezien: om te huilen als je een stuk of vijftien mensen ziet zitten, oude mensen, meest vrouwen, in een kerk, die eens gevuld moet zijn geweest met zo'n 300 mensen.
Materieel gezien hebben de mensen het niet kwaad, maar geestelijk gezien staan de kerken uiterst zwak. En je vraagt je af: zijn ze opgewassen tegen de langzaam aansluipende misleiding van het atheïsme? We kregen geen sterke indruk van de geestelijke weerbaarheid. Van één man werd ons als grote bijzonderheid verteld: déze broeder leest elke dag in de Bijbel!
Eén ding: ze zingen daar graag en veel, in de kinderdienst en in de kerkdienst. Hopelijk zingen ze zichzelf en elkaar zo niet alleen de moed er in, maar ook de waarheid van het Evangelie, de Bijbelse inhoud van het geloof!

Wij zijn bevestigd in onze overtuiging, dat het communisme het kwaad niet brengt, maar straft. Het slaat toe, slaat zijn slag en krijgt zijn kans waar én politiek én maatschappelijk én geestelijk, het grote kwaad van de verwording en verslapping en uitholling zijn beslag al gekregen heeft. In sterke antithese tegenover elkaar zie je in onze tijd Gods Geest werken en de geest uit de

afgrond. De twee rijken van de duisternis en van het licht gaan zich hoe langer hoe duidelijker tegenover elkaar aftekenen. Voor de grote keuze worden we hoe langer hoe duidelijker gesteld. Niet pas in de Hongarije-situatie, maar nu al en hier, in het vrije Westen.

Csányoszró
Enige keren per dag moet ds. Tóth nu eigenhandig de zware klokken luiden, dat is geen sinecure en ds. Tóth is niet van de sterksten. Je staat er trouwens versteld van wat de man allemaal moet doen. Dàt is nu eens echt een one man-bediening! Hij lijkt wel een stofzuiger: hij klopt en zuigt en veegt... Even zijn functies op een rijtje; herder, leraar, klokkenluider, organist, boekhouder, administrateur, kippenhouder, groentekweker enz. Ga er maar aan staan. Spreekt bovendien vele talen en gidst vreemde Hollanders door Hongarije. Ziet kans op één dag acht uur achter het stuur te zitten, je door Boedapest heen te slepen, met je van het ene ondergrondse station naar het andere te hollen, een heerlijke maaltijd voor je te bestellen en bij dat alles geen moment zijn mond te houden en de volgende morgen om vijf uur onkruid te wieden. U begrijpt dat we ons bij ds. Tóth bepaald niet verveeld hebben.

Hij bracht ons in vele kerken en vele pastorieën, die er van buiten allemaal even haveloos uitzagen, maar van binnen wel meevielen. En overal werden we hartelijk ontvangen en moesten we heel wat "verstouwen" aan eten en drinken. Hongaren zijn dankbaar voor wat ze van ons ontvangen, maar ze doen graag wat terug. Zo was er door de gemeente van ds. Tóth een rondgang gehouden om ons wat mee te geven als blijk van erkentelijkheid.

Ze hadden ons graag een geborduurd kleed mee gegeven om in de kerk over preekstoel of avondmaalstafel of doopvont heen te leggen: de Hongaarse kerken zijn overal op deze wijze gestoffeerd. Omdat dat bij ons ongewoon is en bovendien wij geen eigen kerk hebben, werden het toen twee rood op wit geborduurde kussenslopen. We hebben ze dankbaar aanvaard.

In het Duits heb ik zondags in alle diensten, die we bezochten (acht op 2 zondagen) een korte verkondiging van het Evangelie gehouden. Ds. Tóth vertaalde en ik heb ook een kind gedoopt. Dat laatste gaat wat anders dan bij ons. Er wordt gedoopt als de gewone dienst helemaal is afgelopen, tot en met de zegen. Op dat moment komt pas de hele familie van de dopeling binnen. Eerder niet. De preek is blijkbaar niet van belang-. Een kort formulier wordt gelezen, de vragen gesteld aan de ouders en aan de peter en de meter. Dan wordt het kind gedoopt, liggend op een fraai kussen. Het doopwater wordt niet met de hand gesprenkeld maar uit een kannetje op het hoofdje gegoten. Na de dienst moesten er natuurlijk een paar dia's van de hele familie en de beide dominees worden gemaakt.

Voordat de morgendienst gehouden werd (er is overal maar één dienst per zondag) hadden we al een kinderdienst meegemaakt in een lokaal binnen de pastorie. Er waren ongeveer vijftien kinderen. De kinderen zongen goed. Ds. Tóth speelde op een wrak harmonium. Vervolgens werd er een verhaal verteld met een bijbelse strekking en daarna werd er een spel gedaan. De kinderen zagen we niet in de kerk. Over het algemeen zagen we geen kinderen in de kerk, uitgezonderd in een kleine gemeente waar zo'n acht volwassenen en vijf kinderen waren.

Ds. Tóth vroeg me toen of ik met mijn ‘preekje’ rekening wilde houden met de kinderen. We kregen een Hongaars liedboek om te kunnen meezingen. Dat is in het begin een hele toer, maar we leerden het wel, door eerst te luisteren hoe de mensen om ons heen de woorden uitspraken, en van lieverlee zongen we dapper mee. De psalmen gaven de minste moeite omdat de melodie dezelfde is als bij ons. De gezangen gaven meer moeite. Vooral de oud-Hongaarse liederen en het bleek al gauw dat men daar erg van hield.

Over zingen gesproken... de familie Tóth heeft ons ook onthaald op een uitvoering in de schouwburg van Pécs, waar gezongen en gedanst werd op zijn Hongaars en natuurlijk in Hongaarse klederdracht. We werden overweldigd door de muziek en bijna verblind door een onvergetelijk veelkleurig schouwspel. We vonden het een hele belevenis! We namen daarbij voor lief dat we de hele avond in stofwolken zaten. Want als ze begonnen te dansen op dat podium dan zag het grijs van het stof. Maar dat is Hongaars, zou ds. Tóth zeggen. Hongarije is een stoffig land. Tot in de kerken moet je eerst een plekje schoonvegen voor je gaat zitten.

Wat verder opviel was dat men over het algemeen redelijk goed gekleed ging. Mensen die al vele jaren in Hongarije komen zeggen dat de economische toestand ook duidelijk verbetert. Men kan een redelijk inkomen verdienen, al moet er wel door man èn vrouw beiden hard voor gewerkt worden.

In de gemeente van ds. Tóth doet zich het wonderlijke geval voor dat daar iemand een vooraanstaand lid is van de partij met een belangrijke functie èn ook lid van de gemeente! Een unicum! Hier en daar in de gemeente rijzen daartegen wel bezwaren. Kan dat zomaar? Maar deze broeder zegt ,,Zodra de partij zegt dat het niet kan en mij tot een keuze dwingt, zal ik kiezen voor de kerk en niet voor de partij.” Het is een uitzonderlijk geval waarschijnlijk te danken aan het feit dat men deze bekwame man niet missen kan in de partij. Wij, voor ons, vragen ons natuurlijk af hoe je functionaris kan zijn in een Partij, die zo het geloof in God openlijk bestrijdt en dag in dag uit ondermijnt.

De trouwe maar o zo zwakke kerken en christenen achter het IJzeren Gordijn hebben onze gebeden zeer nodig, en ook onze materiële en vooral geestelijke steun. De HERE onze God breide zijn bewarende handen uit over zijn aangevochten en bedreigde volk.

Ds. C. Plooy

Renovatie kerk nodig maar hoe

De kerk en het erf er om heen zijn verwaarloosd en zien er haveloos uit. In het najaar 1978 komt er een nieuw hekwerk met een lengte van 30 meter om de kerk. Renovatie is hard nodig. Het maken van plannen daarvoor is niet simpel. Dat maar ook het zoeken naar, (onder)handelen over en kopen van het materiaal komen allemaal op ds. Tóth neer. De presbyters – ouderlingen - kunnen dat volgens de predikant niet. Wel helpen zij ‘s avonds bij lamplicht met de sloop- en graafwerkzaamheden. Ook de staatsboerderij helpt mee met het beschikbaar stellen van

een vrachtauto en een tractor. Ook hier moet ds. Tóth helpen. De aannemer heeft maar twee werknemers. Voor het zware werk zijn meer handen nodig.

De begroting komt uit op 220.000 forint, 10.000 euro. De kerk en de kerkleden brengen daarvan iets meer dan de helft bijeen. Ook al waarschuwt de decaan[6] voor te hoge verwachtingen, de altijd optimistische ds. Tóth blijft hopen op 2.000 euro subsidie van Monumentenzorg. Er blijft een gat van 2.500 euro. ,,Help, help, we zijn in nood! schrijft ds. Tóth eind januari 1979.

De commissie gaat er voortvarend mee aan de slag. De collecte daarvoor brengt 1.160 euro op. Johan ter Velde en Peter Schuurman brengen met Pasen een gift van 1.800 euro van Ede naar Csányoszró.

Maar daarmee is het gat in de begroting niet gedicht. Via via weet de Hongarije-commissie dat de Europacommissie van Protestantse Kerken in Nederland projecten als deze ondersteunt. En zij dient daar een aanvraag in. Die wordt gehonoreerd met een royale gift van 2.250 euro. Monumentenzorg zegt uiteindelijk in het voorjaar van 1980 2.500 euro toe. Pécs wil dat zo nodig aanvullen met 500 euro. Dat wordt uiteindelijk verhoogd tot 1.000 euro!

Ook al is het benodigde bedrag nog niet gegarandeerd, in het voorjaar gaat het werk van start. Er wordt rekening gehouden met uitstel van een deel van de werkzaamheden. Er is ook een meevaller. Voor het restaureren van de muren is een coating van het merk “Stollogen” nodig. De “koopman” Tóth komt er achter dat bij betaling in guldens, de prijs met bijna de helft daalt. En na een dag geregel in Boedapest heeft hij het voor elkaar. Hij koopt zoveel coating dat er ook voldoende is voor de restauratie van de kerk in Magyarmeckse en er ook nog 200 kilo overblijft voor de verkoop. Ds. Tóth schrijft daarover dat dit tegen een “voor een christen te verantwoorden prijs” zal gaan. Het orgel heeft dringend een nieuwe, geluidloze pomp nodig. Die is in Hongarije niet te koop. Wel bij een bedrijf in West-Duitsland. Dat voelt er niet veel voor zaken te doen met een Hongaarse koper. Uiteindelijk zorgt de Edese commissie voor de opdracht voor levering en de betaling van de pomp.

Ds. Tóth moet heel veel werk doen: kopen van materialen, vergunningen regelen, prijsafspraken maken met de werklieden en meehelpen bij het werk. Hij is blij met de goede vakmensen, die hij heeft kunnen krijgen. Hoewel ze Rooms Katholiek zijn, vinden die het een eer om aan een kerk te mogen werken. In die tijd schrijft hij aan Ede dat hij lijdt aan hartritmestoornissen maar geen tijd heeft om daarvoor naar de dokter te gaan..

In mei 1980 is het werk klaar. Ds. Tóth schrijft: „Onze kerk is klaar! Het is heel mooi geworden, het is een juweeltje! Dat zeggen hier honderden mensen. Soms komen geheel vreemden hier voorbij, stoppen hun wagen en stappen uit om de kerk te bewonderen. Gloria Deo! Dit geweldige werk hebben we zonder hulp van onze Hollandse broeders en zusters nooit kunnen volbrengen. We zijn heel erg dankbaar!”

6 Een decaan geeft leiding aan een decanaat, een regionale bestuurlijke eenheid binnen een kerk.

In het najaar 1980 komt er een officiële uitnodiging voor een bezoek van gemeenteleden uit Ede aan Csányoszró ter gelegenheid van het afronden van de restauratiewerkzaamheden. Tien leden melden zich er voor aan: Ad en Tiny Coumou, Anne Hummelen, Wim en Nettie Martens, Hennie Petter, Ale en Wiep Sierksma en Johan en Jan Willem ter Velde. In Csányoszró worden ze bekend als “de tien”. Na een reis van ruim 1.600 km moeten ze allemaal ook nog dezelfde dag naar de politie in het 30 km verderop gelegen Siklos. Of de reis zo vermoeiend was, of er een andere oorzaak was, Anne Hummelen hoort ‘s nachts een heleboel lawaai. Hij is er van overtuigd dat Russische tanks passeren. Later blijkt dat de oorzaak van het lawaai één van de reisgenoten is, die onbedaarlijk snurkte.

De tien voor en zingend in de kerk

Anne Hummelen maakt er een mooi fotoalbum met een reisverslag van. Daar waar mogelijk laat ds. Tóth het album zien. In Csányoszró hebben velen er van genoten. Het album is in 2016 in bezit van Erzsike, één van de dochters van ds. Tóth. De beduimelde staat van het album wijst op een intensief gebruik van het album.

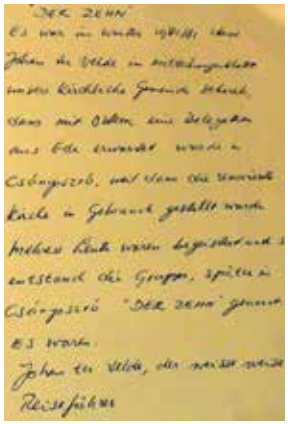

Fotoalbum van reis van de tien

Ook al is het restaureren van de kerk een belangrijk onderwerp in de relatie tussen de gemeenten, het blijft er niet bij. Er is meer. In die periode zijn er regelmatig bezoeken vanuit

Ede aan Csányoszró. In de brieven komen als bezoekers regelmatig de namen Van Diermen, Plooij, Sietsma, Van der Veen en Ter Velde voor. Ook al is de situatie in Hongarije wat beter, het is zeker geen gemeengoed om de grens met het IJzeren Gordijn over te steken. Omgekeerd brengt ds. Tóth nog een bezoek aan Ede.

Hulpverlening aan predikanten

De hulpverlening aan de predikanten Tóth, Varga, Nagyréti en mevrouw Kudar gaat gewoon door. Dat neemt veel zorgen bij hen weg. Ds. Varga knijpt ds. Tóth een keer in de arm en geef hem opdracht om de voor hem onbekende broeders en zusters in Holland heel hartelijk te bedanken voor de hulp. Hij moet zeggen dat hij dikwijls biddend aan de gemeente in Ede denkt.

Er komt er in mei 1979 in Hongarije een solidariteitsfonds van de grond. Predikanten met een “hoog” traktement staan iets af voor predikanten en emeritus-predikanten met een laag inkomen. Ds. Tóth verwacht dat met het fonds voor de hulpverlening aan predikanten een nieuw tijdperk in de relatie tussen Hongarije en Nederland zal ingaan. Erg optimistisch. In december van dat jaar adopteert de commissie nog een predikant die hulp nodig heeft: ds. József Kövágó uit het dorp Nagypeterd.

Nog meer werk

Het gaat niet alleen om geld en goederen, die in Hongarije schaars zijn. Het blijft een communistisch geregeerd land waar Bijbels, Bijbelse plaatjes voor kinderen en andere geestelijke lectuur nauwelijks te krijgen zijn. Ín 1980 en 1981 stuurt Ede veel Bijbels en andere geestelijke lectuur. Belijdeniscatechisanten krijgen een eigen Bijbel! Ds. Tóth verhaalt in een van zijn brieven dat hij zijn kleinkinderen catechisatie geeft als ze bij hem en zijn vrouw op bezoek zijn. In hun woonplaats Pécs mogen de kinderen geen catechisatie ontvangen. Anders verliezen de ouders hun baan als leraar! Wat zijn de ouders blij dat opa in Csányoszró de kinderen alles wat belangrijk is vertelt en leert.

Verder vertelt hij dat een jonge predikant van een van de omringende gemeenten naar het buitenland is vertrokken en daar is gebleven. Door het grote tekort aan predikanten moet hij ook deze gemeenten dienen. Dat betekent dat hij elke zondag in vijf diensten moet voorgaan in de wetenschap dat hij niet al deze gemeenten goed kan dienen. Hij noemt nog drie andere dorpen waar hij niet kan voorgaan en geen catechisatie kan geven. De kerkklokken zwijgen maandenlang. Dat maakt hem nerveus. Ook al is godzijdank zijn hart goed, hij weet dat zijn kracht grenzen heeft. Over één van die gemeenten Drávofok schrijft hij dat hij catechisatie geeft aan 24 kinderen. Die weten vrijwel niets van de Bijbelse geschiedenis. Hij vraagt zich af wat de vorige predikant daar heeft gedaan.

Hulp aan anderen

Naast de steun aan Csányoszró ondersteunt de commissie het werk van het Oost-Europa Kontakt in Velp en de al eerder genoemde SBC. Op verzoek van de gemeente in Wageningen geeft de commissie een bijdrage voor de aanschaf van een auto voor een Hongaarse predikant.

Langzamerhand verandert het politieke en geestelijke klimaat in Hongarije. Er ontstaat meer vrijheid en ook economisch gaat het beter in dat land. Roemenië krijgt steeds meer de aandacht. De media publiceren vaker over de erbarmelijke situatie van de mensen in Roemenië. Veel dorpen staan op de nominatie gesloopt te worden. Geestelijke vrijheid is er niet. Christenen worden achtergesteld, in de gaten gehouden door de Securitate, de geheime politie. Er zijn werkkampen waar gevangenen onder mensonwaardige omstandigheden moeten werken. Velen overlijden in die kampen.

De commissie besluit om haar aandacht ook te richten op Roemenië. Dit wordt besproken met ds. Tóth, die daarmee instemt.
Het besluit betekent allerminst dat Ede niets meer doet voor de gemeente van Csányoszró en de tot dan gesteunde predikanten. De predikanten, die de commissie steunde, blijven een (lagere) bijdrage ontvangen. In 2002 krijgt ds. Tóth de laatste bijdrage.

De commissie krijgt met enige regelmaat via de families Hummelen en Ter Velde informatie over de situatie in Csányoszró. Waar nodig helpt zij. In 1988 brengt de familie Hummelen geestelijke literatuur naar ds. Tóth. Voor het catechisatielokaal is een nieuwe kachel nodig. Ede geeft geld voor een nieuwe kachel. Csányoszró kan de restauratie van het orgel – kosten 500 euro- zelf betalen.

Met emeritaat en nog steeds actief
Ds. Tóth verhuist na zijn emeritaat in 1992 naar zijn in de jaren zeventig aangekochte woning in Pécs. Daar wordt hij geconfronteerd met hoge kosten. Tijdelijk hebben Kroatische vluchtelingen daarin gewoond. Bij hun vertrek leveren ze de woning met diverse gebreken op. Ook zadelden ze hem op met onbetaalde rekeningen. Ook hier helpt Ede.

Ds. Tóth heeft zorgen over de vervulling van de vacature, die hij achterlaat. Nog lang gaat hij voor in diensten in Csányoszró. Niet alleen in Csányoszró maar ook in de wijde omgeving. Vijf of meer diensten per zondag zijn heel gewoon. Daarnaast werkt hij doordeweeks in die gemeenten.

Het ledental van de kerk van Csányoszró wordt steeds minder. De jeugd trekt van het platteland weg naar de steden of het buitenland. In 1997 vraagt ds. Tóth om te helpen bij de renovatie van de kerk in het naburige dorpje Nagysceny. Verder attendeert hij er op dat de dienstauto van de huidige predikant en de pastorie dringend gerepareerd moeten worden. Hij vraagt of de broeders en zusters uit Ede daarbij kunnen helpen. De commissie, die dan alle aandacht nodig heeft voor Kakasd/Valureni, zit er kennelijk ietwat mee in haar maag. Johan en Joke ter Velde, die een bezoek aan ds. Tóth hebben gepland, krijgen de vraag deze kwestie te bespreken en daarover verslag uit te brengen. In de volgende commissievergadering brengt Johan verslag uit. Het probleem is opgelost. Een “gulle gever” heeft daarvoor geld gegeven.

In november 2010 komt er een brief van ds. Tóth. Daarin hij schrijft dat het voor hem heel moeilijk is te schrijven, omdat zijn gezichtsvermogen heel zwak is. Later blijkt dit het laatste contact te zijn geweest.

Ds. Tóth
Ds. Tóth werd op 11 oktober 1923 geboren. Hij was van 1952 – 1958 predikant van de gemeente Etyak, niet ver van Boedapest. Van 1958 – 1968 was hij predikant in Vájszlo ongeveer 30 kilometer ten westen van Pécs. Daarna diende hij de gemeente van Csányoszró tot 1992. Daarna ging hij met emeritaat en ging wonen in Pécs waar hij al eerder een appartement had gekocht. In 2010 werd hij opgenomen in een verzorgingshuis in Pécs. Zelfstandig wonen ging niet meer door de ziekte Alzheimer waaraan hij leed. Op 10 december 2011 overleed hij in Pécs.

Csányoszró in 2016
In augustus 2016 hebben mijn zoon Gerard en ik een bezoek aan Csányoszró gebracht. Csányoszró is een dorp waar er veel van zijn in Hongarije. Het ziet er uiterlijk redelijk welvarend uit. Toch gaat het niet echt goed met het dorp. Al in de jaren negentig signaleerde ds. Tóth een trek van jongeren naar de steden en het buitenland. Die trend heeft zich in de voorbije jaren voortgezet. Dat heeft ook gevolgen voor de kerk van Csányoszró.

In de kerkdienst, die we bezochten, waren tien mensen, inclusief de predikant, aanwezig. Gebruikelijk is ongeveer vijftien bezoekers per dienst. Het woord van Jezus “Waar er twee of drie in mijn Naam bijeen zijn, daar ben ik in hun midden” komt bij je binnen wanneer je in de vrijwel lege kerk bent. Het totale aantal leden van de gemeente is ongeveer 60.

Kerk in Csányoszró

Gezin ds. Pal Tamas

De predikant, ds. Pál Támas, heeft de zorg voor kerkleden in dertien dorpen. Hij preekt in zes dorpen. Elke zondag preekt hij vier keer. De beloning van de predikant is minimaal. De gemeente van Csányoszró draagt daaraan 2 euro per maand bij. Om in het levensonderhoud te voorzien werkt de predikant als gevangenispastor en zijn vrouw Martha als ziekenhuispastor in Pécs.

Het interieur van de kerk ziet er goed onderhouden uit. Aan de buitenkant is de kerk minder fraai. Op enkele plekken laat het pleisterwerk los. De metalen bekleding van de toren is grotendeels verroest. Een klein deel is al vervangen. De beperkte financiële mogelijkheden maken het voor de gemeente onmogelijk de noodzakelijke reparatie binnen afzienbare tijd te voltooien.

In het dorp gaat het verhaal dat ergens in de toren een tape van de indertijd door Ede geschonken bandrecorder is ingebouwd. Dat konden we, hoe graag we dat ook wilden, niet zelf constateren. De exacte plek weet men niet te vinden.

We zijn er heel hartelijk ontvangen en kregen zelfs een cadeau in de kerkdienst. Ede is niet vergeten. Het noemen van de namen Van Diermen en Ter Velde levert verbaal en non verbaal positieve reacties op. We werden uitgenodigd om nog een keer te komen en zijn dan van harte welkom in de pastorie.

Het valt op hoe het wordt gewaardeerd dat er uit Ede bezoek komt. En dat er nog altijd belangstelling is voor het wel-en-wee van de kerk in Csányoszró. Een bewijs te meer dat het in de relatie met christenen in Oost-Europa niet alleen gaat om financiële hulp maar minstens zo veel om contact.

4. Van Hongarije naar Roemenië

De commissie wil de aandacht van Hongarije naar Roemenië verleggen. Zij gaat op zoek naar praktische mogelijkheden om hulp in Roemenië te geven. Geen eenvoudige opgaaf. Het is heel moeilijk in contact te komen met kerken daar. Het regime laat alles in de gaten houden door de Securitate en voor haar werkende verklikkers. Contacten met buitenlanders en zeker met christenen uit het Westen worden streng bestraft. In die tijd komen elk jaar in Velp veel Oost-Europacommissies bijeen. Daar vraagt de commissie om een adres van een predikantsgezin, dat hulp nodig heeft. Enkele gemeenten hebben al contact in Roemenië. Hun antwoord is: “Nee. Dat is te link. Je moet er echt zelf mee aan de gang gaan”.

Contact via Hongarije

In de buurt van Csányoszró ligt Hárkany. Ds. Csánik van deze gemeente blijkt contacten te hebben met christenen in Roemenië. Zeger van Diermen en Johan ter Velde kennen hem al sinds 1976. In 1982 komt hij naar Ede en gaat voor in onze gemeente. Vanaf de zomer 1982 tot medio 1983 geeft de commissie via hem 2.500 euro aan hulp voor Roemenië.
De SBC wordt niet vergeten. Ook zij ontvangt ruimhartig financiële steun. Een deel daarvan is bestemd voor werk in het toenmalige Tsjecho-Slowakije. De Bijbelschool in het Hongaarse Kölked krijgt een financiële bijdrage. Dat laatste loopt weer via ds. Csánik. Ook komt er een bijdrage in de kosten van een operatie van een Roemeense jongen.

Een nieuwe weg via Zwitserland

In de zomer van 1983 opent zich een nieuw perspectief bij de zoektocht naar een partnergemeente in Roemenië. Gerard en Beatrijs van Winsum brengen tijdens hun reis naar hun vakantiebestemming een bezoek aan de bevriende ds. Josef Bán in Bern. Die was als pastor werkzaam bij Trans World Radio. In 1977 is hij met zijn vrouw uit Hongarije naar Zwitserland gevlucht. Tijdens dat bezoek komt ook de vraag over een partnergemeente in Roemenië ter sprake. Ds. Bán vertelt dat de volgende dag een uit Roemenië gevlucht predikantsechtpaar bij hem op bezoek komt. Dat kan wellicht wat voor Ede betekenen. Daarmee willen Gerard en Beatrijs heel graag in gesprek. Het gaat om ds. Antal Béla en zijn vrouw Ildiko. Zij zijn na een conferentie in Zwitserland gebleven. Je mocht toen alleen Roemenië uit als je je kinderen achterliet. Desondanks vroegen ze in Zwitserland politiek asiel aan. Ze hopen dat de kinderen te zijner tijd ook het land kunnen verlaten.

Ds.Kallay, Dezsö (links)

Hulp aan Baraolt

Ds. Antal Béla vertelt dat hij een zwager heeft die predikant is in Baraolt, een dorp in Roemenië. Het gaat om het predikantsgezin Dezsö Kallay. Het gezin bestaat uit vader, moeder en drie zoons. De oudste zoon is hulpprediker. De tweede zoon studeert

theologie en de derde wil dat in september 1983 gaan doen. Alleen kan het gezin die studies niet betalen. De vader van Dezsö Kallay ondersteunde het gezin financieel. Die bron is weggevallen nadat een andere zoon naar het Westen is gevlucht. Wil Ede de studenten financieel helpen?
De commissie steunt vanaf oktober 1983 het gezin via ds. Antal Béla. Dat moet omslachtig gebeuren. Het is predikanten verboden om geld te ontvangen uit het buitenland zonder instemming van de autoriteiten. De commissie maakt het geld over naar Zwitserland. Van daaruit gaat het naar de vader van mevrouw Kallay. Dat blijft niet lang verborgen voor de autoriteiten. Antal Béla schrijft in maart 1984 dat de Securitate zijn familie in de gaten houdt en lastig valt. Ook al schrijven ze het niet openlijk, uit hun brieven leidt hij dat tussen de regels af. Hij vraagt de betalingen zo veel mogelijk te combineren. Dan valt het minder op. Verder bedankt hij voor de hulp waarmee veel problemen zijn opgelost.

Kakasd komt in beeld

Hij schrijft in die brief nog iets dat een heel grote impact zal krijgen. Hij vraagt om nog een predikantsgezin te hulp te komen. Het betreft een gezin met twee kinderen, een zoon van elf en een dochter van negen. De predikant is Csaba Kallay en zijn vrouw Eva. Het gezin woont in de omgeving van Targu Mures, in het dorp “Valureni” . De Hongaarse naam is “Székelykakasd” of alleen “Kakasd”[7]. De gemeente heeft ongeveer 500 leden. Inderdaad, de gemeente waarmee we tot op heden contact mee hebben.

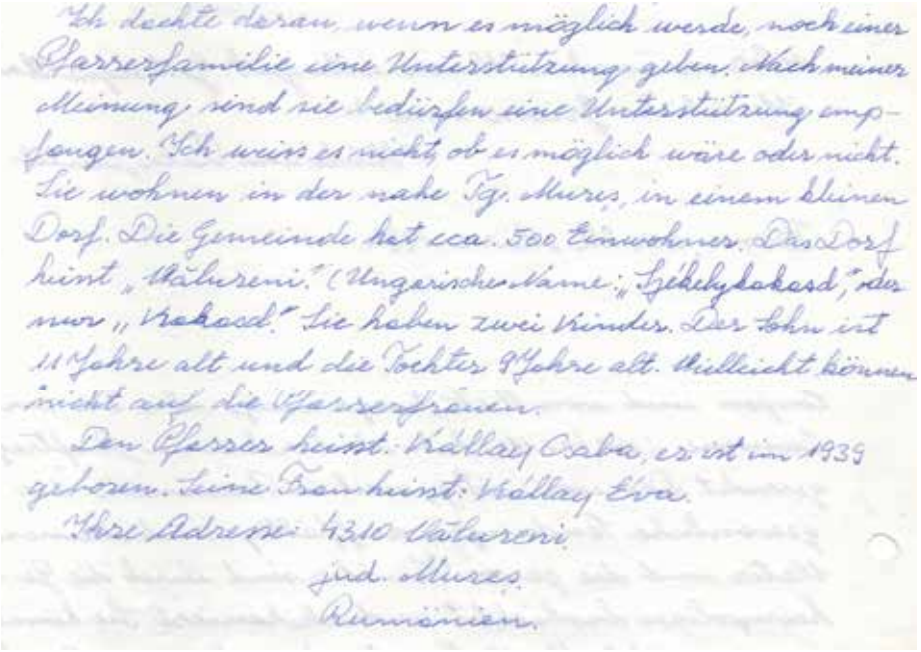
Ich dachte daran, wenn es möglich werde, noch einer Pfarrerfamilie eine Unterstützung geben. Nach meiner Meinung sind sie bedürfen eine Unterstützung empfangen. Ich weiss es nicht, ob es möglich wäre oder nicht. Sie wohnen in der nahe Tg. Mures, in einem kleinen Dorf. Die Gemeinde hat cca. 500 Einwohner. Das Dorf heisst „Valureni." (Ungarische Name: „Székelykakasd", oder nur „Kakasd." Sie haben zwei Kinder. Der Sohn ist 11 Jahre alt und die Tochter 9 Jahre alt. Vielleicht können nicht auf die Pfarrerfrauen.
Den Pfarrer heisst: Kállay Csaba, er ist im 1939 geboren. Seine Frau heisst: Kállay Éva.
Ihre Adresse: 4310 Valureni
jud. Mures
Rumänien.

7 De namen “Valureni” en “Székelykakasd” zijn de officiële namen van het dorp. Hier gebruiken we alleen de naam “Kakasd” omdat onze zustergemeente deze naam gebruikt.

In de zomer van 1984 brengt de heer J. Fiks uit Kampen een bezoek aan het predikantsgezin in Baraolt. De tweede zoon is inmiddels afgestudeerd. Hij komt, onafhankelijk van ds. Antal Béla, met het advies een deel van de hulp te bestemmen voor het gezin van ds. Csaba Kallay. De informatie heeft hij niet rechtstreeks gekregen maar via twee andere, niet nader omschreven bronnen.

De commissie besluit om deze gemeente als partnergemeente te kiezen. Zij vraagt Gerard en Beatrijs met de familie Kallay contact te leggen.

5. De eerste contacten met Kakasd-Valureni

Een adres maar hoe verder?

De wil om contact te leggen met de familie Kallay is er. Maar hoe doe je dat in een land waar burgers en zeker predikanten geen contacten mogen hebben met buitenlanders? En ook voor de bezoekers grote problemen kan opleveren?

Geen Roemeen mocht thuis, in een café of restaurant een gesprek met een buitenlander hebben zonder aanwezigheid van iemand van de politie. Toevallige gesprekken moesten binnen 48 uur aan de politie worden gemeld. Daarom kreeg de commissie het advies om bezoeken alleen in het donker te brengen. Op de vraag of een dergelijk bezoek het risico wel waard was, was het antwoord dat er twee mogelijkheden waren: kiezen voor isolement of voor contact met alle risico's van dien. In de praktijk waren er toch velen die voor contact kozen.

Kerstpakket 1985

Johan ter Velde stuurt in december 1985 op eigen naam een levensmiddelenpakket naar Eva Kallay in Kakasd. Niet namens de commissie. Dat zou in Roemenië tot problemen leiden. Niet op naam van de predikant ds. Csaba Kallay. Die mag geen geld of cadeaus ontvangen zonder vergunning van het staatsbureau voor kerkelijke aangelegenheden. Het vragen van zo'n vergunning is ingewikkeld en risicovol. Merkwaardig genoeg hebben predikantsvrouwen zo'n vergunning niet nodig. Zelfs de harde dictatuur in Roemenië blijkt niet in staat alles te regelen.

Het pakket gaat via postorderbedrijf Quelle in Duitsland naar Kakasd. Eva reageert met het sturen van een kerstkaart. Het eerste rechtstreekse, schriftelijke contact van de familie Kallay met Ede!

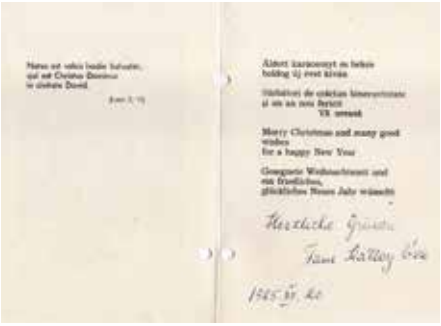

Kerstkaart Eva Kallay

Het eerste bezoek

Eind maart 1986 gaan Gerard en Beatrijs van Winsum op weg naar Kakasd in Roemenië om een onaangekondigd en geheim bezoek aan de familie Kallay te brengen. Ze nemen in totaal ruim 250 kilo levensmiddelen en elf zakken kleding mee. Aan de grens moeten zij daarvoor 450 euro invoerrechten betalen. Ze bezoeken drie predikanten. Op eerste Paasdag – 30 maart 1986 – komen zij in Targu Mures aan. Daar nemen zij een kamer in één van de hotels. Van daaruit gaan ze naar Kakasd.

Het verslag van Gerard en Beatrijs

Via ds. Antal Bela kregen we het adres en een foto van de familie Kallay. Met het advies de foto met zijn naam er op mee te nemen bij het bezoek. Dan zou hij weten dat het van een goed adres komt. Hij legde ons uit hoe we er konden komen. De bewegwijzering was heel slecht. Bewegwijzerings- en plaatsnaamborden waren er niet. Verlichting ook niet. Hij gaf aan dat we er alleen 's avonds naar toe mochten. Overdag mocht dat niet want dan stond er politie bij de ingang van het dorp te controleren. Iedereen, die er langs kwam, werd gecontroleerd. Je moest wachten tot het donker was. Pas dan kon je er naar toe. Wij kregen het advies om niet te westers gekleed te gaan.

Moeilijkheden aan de grens

We gingen als een beetje oudere mensen met donkere kleding aan. Dan kom je op Paaszondag bij de grens aan met een heel volle auto. Het regende en was heel nat. Er was weinig verkeer en ze hadden uitgebreid aandacht voor ons. Ze vroegen waar we heen gingen. We antwoordden dat we naar Boekarest gingen en gaven het adres van de ambassadeur op. Dat werd allemaal netjes genoteerd. Ze vroegen of we Bijbels, drugs of wapens bij ons hadden. Het antwoord was helemaal niet. Daarvoor waren we ook gewaarschuwd. Ook niet een eigen Bijbel in de Nederlandse taal. We hadden een helemaal verbleekte sticker van "Er is hoop" achterop de auto. Eigenlijk hadden we die sticker er af moeten halen. Want alles wat maar naar godsdienst zweemde was taboe. Het regende zo erg dat we die lieten zitten. We dachten: er staat alleen maar op 'Er is hoop'. Dat kunnen Roemenen toch niet lezen. De regenboog was door de jaren heen helemaal verbleekt. Ze liepen om de auto heen en zeiden; ,,Jullie zijn christenen". Hoezo? ,,Jullie hebben een sticker 'Er is hoop'. Pak de hele auto maar uit". We hebben helemaal uit moeten pakken. Daarna weer ingepakt. We zijn zeker een paar uur bezig geweest.

Nota invoerrechten Roemeense douane

Schets dorp t.b.v. eerste bezoek

Waar is de pastorie?
Toen verder. Paaszondag kwamen we in Targu Mures aan. We hebben een hotel geboekt want we konden niet naar de Kallay's gaan. 's Middags hebben we de auto gepakt en zijn naar een gesloten benzinestation langs de grote weg gereden vlak bij de toegangsweg naar het dorp. Daar geparkeerd. Daarna 's avonds gaan kijken waar de pastorie was. We hebben gelopen, gelopen en gelopen maar konden die niet vinden. We moesten bij nummer 188 zijn. Maar nergens huisnummers te vinden.

Toen zijn we op Tweede Paasdag overdag in oude kleding door het dorp gelopen. Het was maandag en er was geen controle. Het was prachtig mooi weer. Overal zaten mensen buiten voor de huizen. Ze volgden ons, we hadden zwarte kleding aan. Niemand sprak ons verder aan. Aan weerskanten van de weg heb je een sloot en dan de bankjes voor de huizen. We wisten dat de pastorie in de omgeving van de kerk was. Circa drie kilometer vanaf de grote weg moest het zijn. We dachten dat het wel naast de kerk zou zijn. Gezien de huisjes was de pastorie daar niet. Het waren heel eenvoudige huisjes.

We liepen richting de kerk. Daar moest het toch zijn. Bij de kerk aangekomen hoorden we zingen. De deuren stonden open. We keken naar binnen en gezien de foto, die we hadden, moest het ds. Kallay zijn die op de kansel stond. Hij zag ons ook. We liepen door. Iedereen die wel eens in Kakasd is geweest, weet dat er een rondje is vanaf het plein langs de zigeuners. Het kost ongeveer twintig minuten als je heel langzaam loopt. We hebben drie keer dat rondje gelopen. Toen ging de kerk uit. We bleven op een afstand staan want we moesten de dominee volgen. Nergens was een huisnummer op de huizen. De kerk liep leeg en aan het eind kwam de dominee met, denk ik, een paar presbyters en die liepen richting de pastorie. Wij hebben hen op grote afstand gevolgd. Op een bepaalde plek bleven ze staan en wij liepen langzaam naar hen toe. We liepen langs hen heen en knikten alleen maar. We hebben hen ook niet aangesproken. Wel hadden we oogcontact. We dachten dat ter hoogte waar ze nu staan te praten zal hij ook wel wonen. Daarna liepen we terug naar de auto en naar het hotel.

Een spannend bezoek
Die avond bewandelden we dezelfde weg. Het was pikkedonker. We klopten aan bij het huis waarvan we dachten dat daar de dominee woonde. Maar het bleek het huis náást de pastorie te zijn. De bewoners brachten ons naar de buren, de Kallay's. We lieten de foto zien en werden onmiddellijk binnen gehaald. Met handen en voeten probeerden we duidelijk te maken wie we waren. Aan de foto konden ze zien dat die van hun neef kwam want zijn naam stond op de achterkant. En we probeerden te vertellen dat we van een gemeente uit Nederland kwamen en dat we graag contact met hen wilden hebben. En waar ze het meeste behoefte aan hadden. ,,Aan bijbels", zei hij. En hoeveel? ,,Tweehonderd" was het antwoord. We vertelden dat we dat zouden gaan organiseren. Niet dat we ze zelf gebracht hebben. We hebben contact opgenomen met "Kruistochten", nu "Open Doors" en die heeft de Bijbels bij de Kallay's bezorgd.

Onraad
Terwijl we nog zaten te praten begon er op een gegeven moment een hond te blaffen. Iemand liep langs het huis en klopte op de deur. ,,Weg jullie", kregen we te horen en brachten ons naar een zijkamer. ,,Niemand mag weten dat jullie hier zijn, veel te gevaarlijk." Er werd even aan de deur gepraat en we voelden wel dat de Kallay's probeerden de bezoeker af te schepen. Daarna hebben we nog kort met elkaar gesproken. We vertelden dat we geen briefwisseling konden hebben. Dat mocht niet en ze durfden het ook niet. Ds. Kallay vertelde dat hij dan onmiddellijk bij de politie zou worden geroepen om uitleg wat voor contacten dat zijn. Met alle narigheid van dien, van marteling, enzovoort. Daar waren ze heel bang voor. We zeiden dat we deo volente volgend jaar met de Pasen opnieuw hoopten te komen. Nadat we samen hadden gebeden zijn we weggegaan. Dat was het eerste contact met de Kallay's.

Verslag in de kerk in Ede
Na hun veilige terugkomst in april deelden Gerard en Beatrijs met de gemeente de volgende ervaringen in Roemenië.

De Gereformeerde kerken in Roemenië omvatten ongeveer 800 gemeenten en 800.000 leden. In 1985 kregen slechts zeven jongeren toestemming om de theologische studie te beginnen. Bij lange na niet voldoende om te voorzien in de predikantvacatures door emeritaat en overlijden. Er is een groot tekort aan bijbels. Kerk-, trouw- en begrafenisdiensten mogen worden gehouden. Het is aan predikant niet toegestaan om actief in een gemeente bezig te zijn. Verschillende predikanten, die dat wel deden, zitten daarom in de gevangenis.

De levensstandaard in Roemenië is laag. In de winkels zijn alleen aardappels en uien voldoende in voorraad. Brood, suiker en bakolie zijn op de bon. Voorraden van vlees, boter, melk, meel, fruit, koffie, enzovoort zijn er niet. Een keer was er in een winkel melk waarvoor zich onmiddellijk een rij vormde.

De predikanten, die zij spraken, wilden heel graag contact met een gemeente uit het Westen, die met hen meeleeft. Dat is voor hen grote morele en geestelijke steun. Het verslag eindigt met de oproep hen niet te vergeten.
De gemeente van Kakasd heeft 640 behoorlijk meelevende gemeenteleden.

Het verhaal van de familie Kallay
Het indrukwekkend verslag van Gerard en Beatrijs maakt nieuwsgierig hoe de familie Kallay het bezoek ervaren heeft. In 2004 vertelde ds. Kallay dat hij, op de preekstoel staande, Gerard en Beatrijs in de deuropening van de kerk zag staan. En zag hoe zij zonder iets te zeggen de pastorie voorbij liepen. Hij wist zeker dat het door God gestuurde **Nederlanders** waren. Toen hij daarna de pastorie binnen ging zei hij tegen Eva: ,,Verduister onmiddellijk alles." Hij verwachtte dat Gerard en Beatrijs hen die avond zouden bezoeken.

Reden om de familie te vragen of er op de een of andere manier contact is geweest met de familie Antal. Dat blijkt niet het geval. Een keer heeft zij contact gehad met die familie. Dat was in 1978 tijdens een bezoek aan een conferentie in Zwitserland. Daar was ds. Kallay samen met Eva en Csaba jr. Dochter Bori moest in Roemenië achterblijven. Na afloop van de conferentie

zijn zij terug gegaan naar Roemenië. Ondanks de mogelijkheid tot het aanvragen van asiel in Zwitserland.
Ds. Kallay wist in 1986 wel dat kerken uit Nederland heimelijk contact legden met predikanten in dorpen in de omgeving. Het zien van twee volstrekt onbekende mensen, die zeker geen Hongaren waren, bracht hem tot de overtuiging dat dit Nederlanders moesten zijn.

Van het bezoek wisten de gemeenteleden niets. Zij hoorden er pas over nadat het regime van Ceausescu in december 1989 omver werd geworpen.

Wat deed de buurman?
De buurman in het verslag van Gerard en Beatrijs was Jehovagetuige. Hij kreeg in het geheim ook bijbels, die hij opsloeg in een hooiberg op zijn erf. Eens deed de Securitate, de geheime dienst, een inval op zijn erf. Bijbels vonden zij niet. Wel heeft hij een keer aan ds. Kallay gevraagd wie er bij hem op bezoek kwamen. De reactie van ds. Kallay was: ,,Dat vraag je niet!" Sindsdien waren de verhoudingen ernstig verstoord.

Ds. Kallay en de Securitate
De Securitate was de gevreesde geheime dienst tijdens het communistisch bewind in Roemenië. De Roemeense bevolking, kerken, predikanten en christenen werd systematisch onderdrukt. Martelingen en verdwijningen waren aan de orde van de dag. De Securitate had veel spionnen en infiltranten, die de bevolking en buitenlandse bezoekers in de gaten hielden. Toch heeft de Securitate kennelijk nooit lucht gekregen van de bezoeken van Edenaren aan de familie Kallay. De familie is daar nooit over verhoord. Wel werd ds. Kallay regelmatig opgeroepen om tekst en uitleg te geven en verantwoording af te leggen aan de politie en Securitate. Met alle spanningen en moeite, die dat met zich bracht. Om die reden schreef hij bij voorbeeld alle preken woordelijk uit. Binnen de gemeente bespioneerden enkele leden hem en zijn gezin voor de Securitate en politie. Hij kreeg uit onverwachte hoek hints wie dat deden, namelijk van de toenmalige burgemeester Botos. Met deze burgemeester werkte ds. Kallay ook na de val van het Ceausescu regime veel samen voor de verschillende projecten. Onder andere door actief mee te werken aan de komst van de bakkerij in Kakasd.

6. Roemenië van 1986 tot en met 1989

Van Hongarije naar Roemenië en de Sovjet-Unie
Het eerste contact met ds. Kallay in Kakasd markeert een nieuwe fase in het contact met christenen in Oost-Europa. Het werkterrein wordt verlegd van Hongarije naar Roemenië en de Sovjet-Unie. Het zijn de nadagen van de communistische regimes in Oost-Europa. Economisch en sociaal zijn die vrijwel failliet. Voor de bevolking is de situatie erbarmelijk.
Christenen worden vervolgd. Eerste levensbehoeften zijn niet of nauwelijks te krijgen. De bevolking lijdt honger en medische voorzieningen zijn er nauwelijks. In Roemenië is het nog veel erger. Het regime voert de rampzalige politiek om het land koste wat kost vrij te maken buitenlandse schulden.

De structurele hulp aan Hongaarse predikanten bouwt de commissie langzaam af. Incidenteel is er in concrete situaties nog wel hulp. Zo krijgt de Doesburgse Oost-Europacommissie een bijdrage voor aankoop van een auto door een Hongaarse predikant. Hulp aan Kakasd in Roemenië heeft de prioriteit.

De commissie wil de koerswijziging tot uitdrukking brengen in haar naam. Die wordt Oost-Europacommissie.

Omvang hulp
In deze periode is de hulp vooral gericht op:
- het versturen van bijbels en andere geestelijke literatuur naar Roemenië
- het ondersteunen van ds. Kallay, zijn gemeente en andere gezinnen in Roemenië
- het sturen van voedselpakketten naar Roemenië en Rusland
- het verzenden van kerstkaarten naar Russische gevangenen
- het ondersteunen van Roemeense vluchtelingen.

Bijbels voor Kakasd
Na het eerste bezoek tijdens Pasen 1986 vraagt de commissie aan Kruistochten, nu Open Doors, 200 bijbels bij ds. Kallay af te leveren. Die zorgt er voor en de commissie geeft het daarvoor nodige geld.

Kruistochten
Op een gemeenteavond in november 1986 geeft Kruistochten informatie over haar werk. Zij zorgt ook voor het versturen van pakketten naar de Sovjet-Unie. Eerst ging het om voedselpakketten. Maar die werden half leeggeroofd en de invoerrechten waren hoog. Daarom veranderde zij haar werkwijze. Voedselpakketten werden pakketten met gebruiksgoederen. Bij verkoop brachten die in de Sovjet-Unie ongeveer een half maandsalaris op.

Als de commissie wat meer informatie vraagt over de gezinnen waar de pakketten naar toe gaan, is Kruistochten terughoudend. Zij belooft bij de Duitse contactman meer informatie te vragen. Of daar wat uitgekomen is blijft in het ongewisse. Het archief van de Oost-Europacommissie

geeft daarover geen uitsluitsel. Mogelijk heeft dat te maken met het feit dat de contactman weinig informatie verstrekte[8].
De actie voor voedselpakketten in de gemeente levert 680 euro op. Daarvan koopt de commissie 30 pakketten die Kruistochten naar gezinnen van gevangen gekomen christenen in de Sovjet-Unie verstuurt. Gemeenteleden sturen hen kerstkaarten.

Adviezen SBC
Op de jaarlijkse vergadering van de SBC krijgt de commissie veel nuttige informatie over Roemenië. Zij krijgt het advies om het adres te zoeken van een officiële instantie of een oudere vrouw in Roemenië. Dat kan bij de grens als bezoekadres worden opgegeven en tot lagere invoerrechten leiden. SBC waarschuwt dat het met enige regelmaat voorkomt dat bezoekers bij de grens worden teruggestuurd. Advies is om te proberen via een andere grenspost de grens over te gaan. Dit lukt vaak wel. Pakketten sturen is het eenvoudigst via postorderbedrijf Quelle. Dan blijken de pakketten zonder problemen en zonder extra kosten te worden bezorgd. Al is verzending via de PTT goedkoper, de ontvanger in Roemenië moet er extra voor betalen. Ook voor het regelen van overnachtingen komen uit de vergadering bruikbare adviezen.

Ziekenhuis Rosiorii de Vede

Opnieuw naar Roemenië
Ook al wordt het moeilijker Roemenië in te komen, rond Pasen 1987 brengen Gerard en Beatrijs van Winsum en Wim en Nettie Martens een nieuw bezoek aan de familie Kallay. Op de dag van vertrek krijgen zij het zogewenste adres van een ziekenhuis in Roemenië. Het is het ziekenhuis in Rosiorii de Vede, een plaats ongeveer 50 km ten zuidoosten van Boekarest. Dat gebied is eind augustus 1986 getroffen door een zware aardbeving, die veel schade veroorzaakte. Met 240 kilo levensmiddelen en twee zware koffers met kleding gaan ze op weg. Bij het Joegoslavische Moravita, ongeveer 50 kilometer ten noordoosten van Belgrado, steken zij de grens met Roemenië over.
Aan de grens betalen ze 110 euro aan invoerrechten voor melkpoeder en koffie. Het ziekenhuis krijgt injectiematerialen, medicijnen en verpleegsters-uniformen. Ze maken daar afspraken over een eventueel vervolg.

Ook brengen zij een bezoek aan een familie in Tarnaveni, ongeveer 40 kilometer van Targu Mures. Daarover meer in hoofdstuk 8 - Een speciaal contact.

8 Na de val van de Berlijnse Muur bleek dat de Stasi, de Oost-Duitse geheime dienst, er in geslaagd was een Berlijnse predikant te ronselen als informant. Bij hem werd de bijbels afgeleverd. Gevolg was dat hij maar een heel beperkt deel van de bijbels naar de Sovjet-Unie doorstuurde. Om geen argwaan te wekken, zorgde de Stasi er voor dat er bedankbrieven kwamen voor de wel doorgestuurde bijbels.

Op een avond brengen zij in het donker het bezoek aan de familie Kallay in Kakasd. Die vraagt opnieuw om bijbels. De gasten beloven 100 bijbels te sturen.

Hoe verder?
Na het bezoek ziet de commissie twee mogelijkheden voor vervolgacties: hulp via gezinnen en hulp aan het bezochte ziekenhuis. Voor echte ziekenhuishulp ontbreekt het geld. Het idee is dat er via de Wereldraad van Kerken of de Gereformeerde Bond binnen de Hervormde Kerk misschien wel mogelijkheden zijn. Het onderzoek daarnaar leidt niet tot concrete hulpacties.

De commissie kiest voor doorgaan op de ingeslagen weg: hulpverlening via gezinnen. Direct bestelt zij 200 bijbels bij Kruistochten. Om de kosten te dekken komt er een speciale actie. In een mum van tijd kopen Edese gemeenteleden 151 bijbels voor de prijs van 9 euro per stuk. Kruistochten bezorgt ook deze keer de bijbels bij de familie Kallay. Niet 200 maar 300. Reden: ds. Kallay weet wel raad met zoveel bijbels.

In 1987 gaan er geen voedselpakketten naar de Sovjet-Unie. In Roemenië is er een groot tekort aan primaire levensmiddelen. Elektriciteit en gas zijn maar enkele uren per dag beschikbaar. De temperatuur in een kamer mag niet hoger dan veertien graden Celsius zijn. De vrees is dat in de winter tien- tot vijftienduizend mensen door honger en kou zullen omkomen. De organisatie Calvinistic World Association blijkt te beschikken over ongeveer 650 adressen waar voedselpakketten naar toe gestuurd kunnen worden. Vertrouwend op de hulpvaardigheid van de gemeente maakt de commissie 1.350 euro over naar deze organisatie. Dat vertrouwen blijkt volkomen terecht.

Aan geestelijke lectuur in de Hongaarse taal is groot gebrek. De SBC krijgt voor het drukken daarvan een bijdrage.

Samenwerking met CGK Ede mogelijk?
De grote nood in Roemenië vraagt veel van de gemeente. Ondanks de grote steun en hulpvaardigheid komen de grenzen van de mogelijkheden in zicht. Ze zoekt naar samenwerking met gelijkgestemden.

Er bestaan nauwe contacten met de Hongarije-commissie in Bennekom. Die voelt er niet voor haar werkterrein uit te breiden naar Roemenië. De commissie neemt ook contact op met de Christelijke Gereformeerde Kerk (CGK) in Ede. Wil de CGK samenwerken bij grote acties? Voor een CGK-er wil zij graag een plaats in de commissie openstellen. De samenwerking lijkt van de grond te komen als Gerard van Winsum op 22 maart 1988 het werk voor Oost-Europa mag toelichten. Met resultaat! CGK Ede zamelt 135 kilo aan eerste levensbehoeften in voor transport naar Roemenië. Een vervolg blijft echter uit. In die periode zijn er gesprekken tussen de kerkenraden van NGK en CGK over samenwerking van beide kerken. Die brengen verschillen van opvatting over geestelijke zaken aan het licht. Aannemelijk is dat die mede aanleiding zijn geweest om van verdere samenwerking af te zien. Met steun van gemeenteleden van de CGK verleent een gezin uit die kerk op persoonlijk titel hulp aan noodlijdende christenen in Moldavië.

Dramatische omstandigheden

Voorafgaand aan het bezoek in het voorjaar van 1988 aan Roemenië vraagt de commissie de gemeente om hulp in de vorm van geld en eerste levensbehoeften. Zoals steeds geeft de gemeente royaal. Eind maart/begin april gaan Gerard en zijn dan twaalfjarige zoon Daniël naar Roemenië. De grenspassage levert weinig problemen op. Voor de levensmiddelen moeten zij wel het forse bedrag van 430 euro aan invoerrechten betalen. Bij de familie Kallay brengen zij levensmiddelen en geld. Ook nu vraagt de familie weer om 30 bijbels met grote letterdruk. Ze beloven die te sturen. Binnen de commissie leeft de vraag of het niet mogelijk is dat de familie een bankrekening opent waarop Ede geld kan storten. Zij krijgt het advies is om dat niet te doen: te gevaarlijk!

Zij bezoeken nog twaalf andere gezinnen in de steden Cluj-Napoca en Targu Mures en omgeving. De adressen krijgt de commissie via de Calvinistic World Association. Bij deze gezinnen brengen zij levensmiddelen en geld. De dank voor de gegeven hulp is zwaar voor Daniël. Bij de vele knuffels, die hem ten deel vallen als waardering voor de giften, wordt hij haast plat gedrukt.

De Roemenen vertellen over het barbaarse karakter van het Roemeense regime. De honger is groot. In november 1987 was er een hongeroproer in Cluj-Napoca. Honderden mensen, die daaraan deelnamen, verdwenen spoorloos. Volgens een predikant van een dorp daar in de buurt zijn ruim 500 leden van zijn gemeente op sterven na dood. Toch verbiedt het regime vanaf 1988 om voedselpakketten vanuit het buitenland naar Roemenië te sturen.

In winkels is voedsel mondjesmaat op de bon te krijgen. Boter, margarine, kaas, eieren, koffie, vlees, cacao zijn helemaal niet meer te krijgen. Koffie fungeert als tweede betaalmiddel. Op de zwarte markt brengt een half pak koffie 35 euro op. Met koffie zijn bijvoorbeeld medicijnen en verdoving bij de tandarts te krijgen. Melk is er alleen voor gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar. Een werknemer verdient gemiddeld 225 euro per maand. Maar als een bedrijf door gebrek aan grondstoffen geen producten kan maken, wordt het salaris gekort. Soms met de helft. De vaste lasten blijven hetzelfde.

In hotelwinkels is er voor buitenlanders wel voldoende eten te koop mits met westers geld betaald. Voor de gezinnen kopen Gerard en Daniël daar balen meel, dozen boter, koffie en kratten bakolie. Hongerige Roemenen zien het inladen van de levensmiddelen uiteraard ook. Aan hen iets uitdelen bij de winkels is onmogelijk. De steeds op wacht staande politie verbiedt dat. Heel triest om dat te ervaren.

Bij alle gezinnen laten zij levensmiddelen en geld achter. Zij bezoeken ook een kerkdienst. De kerk is afgeladen vol. In die tijd gaan steeds meer mensen naar de kerk. ,,Onze enige hoop" en ,,De moeilijkheden brengen ons dichter bij God" zijn enkele van de reacties, die zij krijgen.

Om zichzelf in stand te houden moet en wil het regime vrijwel volledige controle over de bevolking hebben. Daarom mag niemand van de bevolking een gesprek met een buitenlander hebben. Binnen 48 uur moeten toevallige gesprekken aan de politie gemeld worden. Een predikant vertelt dat de Securitate binnen vijftien minuten wist van hun bezoek. Hij is blij met het bezoek maar vreest ook voor de gevolgen. Bij bezoeken gaan de gordijnen dicht. En als er aangebeld wordt, is iedereen gespannen wie dat wel kan zijn. De politie gaat heel gewelddadig te werk. Het gebeurt maar al te vaak dat iemand eerst in elkaar wordt geslagen voordat er wat gevraagd wordt. Veel mensen kunnen deze druk niet langer aan en besluiten te vluchten.

Op de vraag wat Ede voor hen kan doen was het antwoord: bidden, het sturen van een kaart of brief en van levensmiddelen.

De commissie zorgt dat gevraagde bijbels bij de familie Kallay komen.

En de jeugd?

De jeugd heeft ook belangstelling voor het Oost-Europawerk. Als blijkt dat een jeugdgroep uit Doetinchem van de Hongaarse autoriteiten toestemming heeft gekregen voor een meeting met Hongaarse jongeren wil onze jeugdvereniging dat ook. Van de in Nederland wonende zoon van, de al eerdergenoemde, ds. Bán krijgt de commissie het adres van ds. Tivadar Pánczél in Boedapest. Met zijn vrouw organiseert hij al vanaf 1975 conferenties voor de jeugd in een vakantiehuis in Balatonszemes.

Gerard van Winsum vraagt hem om medewerking te verlenen aan een jeugdreis in 1989 vanuit Ede naar Hongarije. Hij reageert direct enthousiast. Gerard en zijn zoon Daniël brengen op de terugreis naar Ede van een verblijf in 1988 in Roemenië, een bezoek aan ds. Pánczél in Boedapest. Daar maken zij afspraken over een reis van Edese jeugd naar Hongarije. Dat gebeurt op een avond. Overdag is daarvoor geen ruimte want dan helpen zijn gemeente, zijn vrouw en hij honderden vluchtelingen uit Roemenië. Meer daarover in hoofdstuk 18 Jeugdreizen.

Nog meer beperkingen

Het Roemeense bewind neemt nieuwe maatregelen. Het verbiedt kerken en andere organisaties voedselpakketten te sturen. Om dat verbod te omzeilen versturen particulieren die pakketten voor de organisaties. Een andere manier is het versturen van pakketten naar Hongaarse gezinnen die dicht bij de Roemeense grens wonen en deze vervolgens de grens overbrengen. Dan komen de pakketten wel aan. Ede kiest daar niet voor. Zij weet dat kopen van hulpgoederen in hotelwinkels voor hulpbehoevende gezinnen een zekere manier is dat de hulp op de goede plek terecht komt. Een oom van Gerard van Winsum gaat eind 1988 naar Roemenië. Hij krijgt geld mee voor het helpen van "onze" gezinnen.

Coördinatie en samenwerking in hulpverlening

In Roemenië zijn veel organisaties actief, die op veel plaatsen hulp verlenen. Een artikel in het Nederlands Dagblad signaleert dat er in Roemenië 10 gereformeerde koepelorganisaties actief zijn. Ieder met eigen doelstellingen en prioriteiten. Zij werken, ook door de noodzakelijke geheimhouding, langs elkaar heen. Dit leidt tot versnippering en is weinig efficiënt en effectief. Bij de SBC kaart de commissie dit vraagstuk aan. Dit leidt er toe dat de Calvinistic World Association het voortouw neemt om een bestand met 800 adressen in Roemenië aan te leggen.

Daar kan iedere vertrouwde commissie, ook de Edese, de adressen laten toetsen.

Hulp voor gevluchte Roemenen
Steeds meer Roemenen ontvluchten het land. In 1988 gaat het om 20.000 – 25.000 mensen. De gemeente van ds. Pánczél in Boedapest vangt heel veel vluchtelingen op. Dat gaat de financiële draagdracht van die gemeente ver te boven. Steun van officiële kant is er niet of nauwelijks. De gemeente is daarvoor aangewezen op hulp van particulieren en niet-gouvernementele organisaties. De commissie biedt ook hier hulp. Joop Admiraal en Johan ter Velde gaan eind november naar Boedapest en overhandigen aan ds. en mevrouw Pánczél geld voor hulp aan de vluchtelingen.

En passant brengen zij ook hulp naar een kindertehuis in Őrboltyán, een dorp ongeveer 40 kilometer ten noordoosten van Boedapest. Saskia de Vries heeft daar in de zomer enkele weken gewerkt. Zij vraagt en krijgt hulp van de commissie om het kindertehuis te helpen bij aanschaf van noodzakelijke hulpmiddelen.

In december verzorgen verschillende Oost-Europacommissies een transport naar Boedapest met hulpgoederen voor Roemeense vluchtelingen om de hoge nood daar te lenigen. De commissie besluit daaraan mee te doen door 75 paar schoenen te geven. Ze heeft op dat moment geen geld meer in kas. Daarom wil zij in de gemeente een actie houden. De diaconie biedt uitkomst. Die schiet de kosten voor. Met het geld komt het ook goed. Door giften en de collecte bij de feestelijke ingebruikname van de Proosdijkerk kan de commissie de lening aflossen.

Situatie Roemenië begin 1989
De situatie in Roemenië verslechtert meer en meer. Het regime bedenkt steeds extremere regels. Het verordonneert dat elke vrouw vijf kinderen moet krijgen. Verder moeten ruim 7000 dorpen van de Roemeense aardbodem verdwijnen. Bewoners moeten naar flats zonder sanitaire voorzieningen bij de steden. Het dorp Kakasd staat ook op dat programma.

Nog slechter
In maart gaan Gerard en Beatrijs van Winsum en Wim en Nettie Martens opnieuw naar Roemenië. Doel is het bezoeken en hulp verlenen aan de familie Kallay en de andere, al eerder bezochte en gesteunde gezinnen.

De grenspassages verlopen buitengewoon snel: twee uur op de heenreis en 45 minuten op de terugreis. Opvallend is de corruptie bij de douaniers. In voorgaande jaren wezen ze aangeboden spullen af. Nu nemen ze openlijk spullen uit de auto mee. Daaronder zelfs een pot met 5000 multivitaminepillen. Invoerrechten heffen zij alleen voor de meegenomen melkpoeder. Medicijnen en de kleding mogen zij zo invoeren. Voornamelijk in Cluj-Napoca en Targu Mures bezoeken zij zestien gezinnen. De medicijnen blijken heel erg welkom. Is ziek zijn daar al erg, er zijn vrijwel geen medicijnen meer. Een van de bezochte vrouwen, die aan een longontsteking leed, kreeg het advies om maar binnen te blijven.

Overal is de ontvangst buitengewoon hartelijk. Men is erg blij om als gelovigen contact met elkaar te hebben. Enkele gemeenteleden uit Ede corresponderen met gelovigen in verschillende plaatsen in Roemenië. De Roemenen waarderen dat heel erg. De Edenaren ervaren een grote verbondenheid door geloof, gesprekken, zingen en samen bidden. Een zangkoor in een kerk in Targu Mures zingt hen toe.
Eén van de bezochte predikanten vergelijkt het leven in de dorpen met dat in de eerste Christengemeente. De gebrachte hulpgoederen worden vanuit deze dorpen verder verdeeld. Een andere predikant typeert zijn leven met de in Romeinen 8:36 beschreven situatie: ,,Om u worden wij dag aan dag gedood en afgevoerd als schapen voor de slacht”.

Over de toekomst is men somber. De verwachting is dat het regime Roemenië zich steeds verder zal isoleren en steeds minder westerlingen zal toelaten.

Terug in Ede brengen de Roemeniëgangers verslag uit aan de gemeente. Namens de familie Kallay brengen zij de hartelijke groeten over. En bieden namens de familie een vaas aan de gemeente aan.

De verboden foto’s

De laatste keer!
Tijdens de reis door Roemenië merken Gerard, Beatrijs, Wim en Nettie dat ze gevolgd worden door de Securitate. Dat blijft tijdens de reis gelukkig zonder gevolgen. Een oom van Gerard, met dezelfde naam, is met Pinksteren in Roemenië. De Securitate houdt hem aan en wil hem arresteren omdat hij verkeerde dingen heeft gedaan. Uiteraard vraagt hij naar het wat, waar en wanneer daarvan. De functionarissen noemen de periode waarin de vier in Roemenië waren. Het vergrijp: foto's maken van rijen wachtende mensen voor winkels in Cluj en bij een benzinestation. Als de oom met de stempels in zijn paspoort aantoont dat hij het niet geweest kan zijn, mag hij verder. Wel met de mededeling dat Gerard zal worden gearresteerd als hij weer in Roemenië komt.

Als Gerard en Beatrijs dit horen gaan ze er van uit dat dit hun laatste reis naar Roemenië is geweest.

Hulp aan een nierpatiënt
Een zoon van één van de ondersteunde gezinnen blijkt een nieroperatie te moeten ondergaan. In Roemenië kan dat niet. De gedachten gaan in eerste instantie uit naar een operatie in Nederland. In verband met de verwachte hoge kosten wordt daarvoor een aparte commissie ingesteld. Die schat de totale kosten op 13.600 euro. In Hongarije, zo denkt de commissie, zal het beduidend minder zijn. De reiskosten wil de Oost-Europacommissie wel voorschieten. Uiteindelijk blijkt dat de operatie zonder kosten in Hongarije mogelijk is. Daarmee is de zaak afgedaan.

Het regime valt
Velen in Roemenië en daarbuiten hebben gebeden om en gehoopt op de val van het regime Ceausescu. Ds. LászlóLTőkés is predikant in Timisoara in Roemenië en een verklaard tegenstander van het regime. In december 1989 verbiedt de bisschop hem nog langer in die stad predikant te zijn. Hij verbant hem naar het kleine dorp Mineu in het noordwesten van het land. Op 15 december zal de politie hem en zijn gezin uit de ambtswoning zetten als hij niet vrijwillig vertrekt. Gemeenteleden vormen daarop een menselijke ketting om dat te voorkomen. Daarbij sluiten veel ontevreden Roemenen zich aan en keren zich ook tegen Ceausescu en het communisme. De onrust slaat over naar andere steden. Enkele dagen later ontvluchten Ceausescu en zijn vrouw Boekarest. Kort daarna worden zij op 25 december na een 50 minuten durend (schijn)proces ter dood veroordeeld en geëxecuteerd.

7. De grenzen over

Het passeren van de grenzen van de landen achter het IJzeren Gordijn bracht de nodige risico's en gevaren met zich mee. Zeger van Diermen, Johan ter Velde, Wim Eikelboom en Beatrijs en Gerard van Winsum vertellen over hun ervaringen bij het passeren van die grenzen.

Bandrecorder – Zeger van Diermen en Johan ter Velde
Op weg naar Csányoszró kon je aan de grens met Hongarije van alles beleven. Je wist nooit wat er boven je hoofd hing. Je moest maar afwachten of je er met de vele goederen over kwam. Dat lukte ons gelukkig altijd. Een keer zaten we in de piepzak. We gingen door het oog van de naald. We hadden de auto vol met tweedehands goederen, onder andere ook een bandrecorder, voor ds. Toth. Die wilde hij graag hebben voor zijn werk in de gemeente. De bandrecorder hadden we verborgen in de auto onder de zitbank achter en er wat kleren overheen gelegd. Zeger: ,,Bij de grens aangekomen moest ik van de douanier eerst de achterklep openen en vervolgens een koffer er uithalen. Ik deed dat maar was helemaal vergeten dat er achter die koffer een heleboel schoenen lagen. Die schoenen kwamen allemaal naar voren rollen toen ik de koffer wegtrok. Ik schrok er zelf van. Toen ik de douanier vertelde voor wie die schoenen bestemd waren, vond hij dat kennelijk niet erg. Daarna ging hij in de auto kijken. Hij legde wat kleren opzij. Net toen hij zou beginnen aan de kleren die op de bandrecorder lagen, hield hij op met zoeken. Hij klom uit de auto en zei dat we door konden rijden. Ik vraag me nog altijd af of hij door had dat we streng verboden waar - die bandrecorder- bij ons hadden of niet. Hadden we met een schikkelijke man te maken? Wat waren we opgelucht dat we door mochten! We hebben het als een wonder ervaren dat het zo afliep en God er voor gedankt. Want wat was er gebeurd als hij die bandrecorder er uit gehaald had en geconfisqueerd? Waren we dan verder gekomen of teruggestuurd?"
Johan: ,,De douanier zei dat dit de laatste keer was dat we de grens over mochten". Daarna konden we alles weer inladen.

Rolstoel en bijbels – Wim Eikelboom
We vertrokken met een vol busje naar Hongarije. Volgeladen met spullen. Ook met bijbels, die niet ingevoerd mochten worden. Bij de grensovergang Hegyeshalom naar Hongarije waren er de nodige problemen met de douane over een tweedehands rolstoel. Daarvoor eiste de douane meer invoerrechten dan de rolstoel waard was. Gelukkig had ik door mijn vroegere werk bij de marechaussee ervaring met de denkwereld van douaniers. Ik weigerde de invoerrechten te betalen en dreigde de rolstoel bij de douane achter te laten. Na veel heen en weer gepraat en overleg met superieuren mocht de rolstoel uiteindelijk zonder invoerrechten te betalen door. De rest van de lading werd nauwelijks nog gecontroleerd.

Namenlijstjes – Beatrijs en Gerard van Winsum
Beatrijs
Tijdens de eerste reis naar Kakasd in 1986 kregen Gerard en ik van de dominee in Kakasd verschillende adressen waar we ook naar toe zouden kunnen gaan. In 1987 gingen Gerard en ik er met Wim en Nettie Martens weer naar toe.

We hadden het lijstje bij ons met de namen en adressen. We wilden proberen ook deze mensen te gaan bezoeken. Onze ervaring was dat de douane alles doorzocht. Zelfs mijn handtasje werd gecontroleerd. Daarom besloten we om de namen en adressen uit ons hoofd te leren. Vervolgens het lijstje te verscheuren en vlak voor de grens te verbranden. Bij de grens ontdekte ik dat de papiersnippers nog in mijn tasje zaten. Wat nu? Als de grenspolitie in mijn tasje zou kijken en de snippers zou zien zouden ze natuurlijk vragen wat dat was.
Opeens kreeg ik een ingeving. Ik pakte een rol toiletpapier en rende de auto uit. Met de toiletrol omhoog rende ik "in paniek" naar het douanegebouw, het gebouw in en riep met de rol in mijn hand zwaaiend, om een toilet. De mensen waren heel behulpzaam en wezen me de weg naar het toilet. Ik het toilet in en de snippers gooide ik in de pot en spoelde door. Helaas erg weinig water. Ik moest wel tien keer doorspoelen voordat de snippers weg waren. Toen ik terug kwam vroegen de anderen waar ik toch geweest was. Dat heb ik pas later verteld.

Hongaarse grens (1981)

Wachtpost aan Roemeense grens

Gerard
Met namenlijstjes heb ik zo mijn eigen problemen. Ik ben niet zo goed in het onthouden van namen. Dat gaat toch mis dacht ik. Daarom stopte ik het kopielijstje met de namen in mijn sok. Wel wist ik dat de douanebeambten willekeurig mensen eruit pikten om deze te fouilleren en te visiteren. Gelukkig overkwam me dit niet.
Ik beschouw dat niet als 'geluk' hebben. We baden altijd als we voor de grens stonden. Je wist nooit hoe de controle zou zijn. Maar in het gebed gaf je alles over in Gods hand.

8. Een "speciaal" contact

Hulporganisaties moesten heel voorzichtig zijn bij het leggen en delen van contacten in Roemenië. Wie kon je wel en niet vertrouwen in een land met een systeem waarin de overheid alles onder controle wilde hebben? De overal actieve geheime dienst Securitate had onbeperkte mogelijkheden om de bevolking en in het bijzonder ook christenen te vervolgen. Zij liet geen middel onbenut om de bevolking in het communistische gareel van Ceausescu te krijgen en te houden. Een bijbelsmokkelaarster verwoordde dat treffend met: ,,Ook al kom je in de mist, ook al kom je in de regen – altijd komt daarna de Securitate. En die vroegen: wie was dat, waar is over gesproken, wat is er gezegd?"

Dat je zo maar een riskant contact kon leggen merkte ook de commissie. Uit gesprekken met enkele direct betrokkenen en brieven valt over zo'n contact de volgende reconstructie te maken.

In het midden van de jaren tachtig trad de rivier de Mures buiten haar oevers. De overstroming veroorzaakte veel schade in onder meer Tarnaveni, een dorp ongeveer 40 kilometer ten westen van Targu Mures. Hulporganisaties, zoals de bekende SBC en de Calvinistic World Association, kwamen in actie voor de getroffen bevolking. Zij verspreidden adressen van getroffen bewoners over plaatselijke commissies met de vraag hulp te verlenen. Zo kwam het adres van de familie M. bij een Edese familie terecht.

In april 1987 brengen Beatrijs en Gerard van Winsum en Nettie en Wim Martens tijdens hun reis naar Kakasd ook een bezoek aan het gezin M. Het bezoek vindt plaats in een allerhartelijkste sfeer. In hetzelfde jaar brengt de familie M. ook een bezoek aan "onze" ds. Toth uit Csányoszró. De familie wil wel naar Nederland maar dat zit er door gebrek aan geld niet in. De Edese familie krijgt een uitnodiging voor een bezoek aan de familie M.

Gerard en zijn zoon Daniël bezoeken in 1988 de familie opnieuw. Naast ongeveer 50 kilo levensmiddelen geven zij de familie geld. Aan de Calvinistic World Association doen zij verslag over het bezoek. Zij schrijven dat het gezin twee kinderen heeft, die beiden werken. Dat dit deels heel pikant werk is, blijft dan nog verborgen. Vader is arbeidsongeschikt. Moeder is naaister en werkt thuis. Dit gezin is nogal arm, maar ze hebben een tamelijk grote tuin. Daar verbouwen zij allerlei groenten. Ook lopen er kippen op het erf. De druiven leveren jaarlijks een paar grote vaten wijn op. Vergeleken met stadsgezinnen vallen hun leefomstandigheden mee.

Op bezoek bij familie M.

Met Pasen 1989 gaan Gerard, Beatrijs, Wim en Nettie opnieuw naar Kakasd en maken

een tussenstop bij de familie M. Dat verloopt weer allerhartelijkst. De Edenaren vertellen dat ze naar een hotel in Targu Mures gaan. Groot is de verbazing en ontsteltenis als de vrouw des huizes hen daarna in het hotel komt opzoeken. Een reis van ongeveer 40 kilometer! En als Roemenen buitenlanders kunnen bezoeken in een hotel, wordt verdacht door de scherpe controle op contacten van Roemenen met buitenlanders. Iets later blijkt waarom: de zoon van de familie werkt bij de Securitate! Het contact wordt direct verbroken.

Niet veel later gaat de Edese familie toch in op een vraag van de familie M. om hulp voor een operatie van de vader. Dat kan alleen in Hongarije. De man en vrouw krijgen voor de operatie onderdak bij ds. en mevrouw Tóth. Dat duurt een hele tijd. Gelukkig voor de familie M. is de operatie gratis. De man en vrouw eisen van ds. Toth het geld op dat hij van de Edese familie voor de operatie heeft gekregen. Dat wil hij niet doen, maar zwicht uiteindelijk voor het argument van de familie M. dat het geld nodig is voor de kinderen. Desondanks spreken ze veel kwaad over ds. Tóth. Daarmee is de maat vol voor de Edese familie. Die heeft er genoeg van en snijdt de banden met hen door.

Na de omwenteling in december 1989 doet de familie M. een poging om hulp van de Edese familie te krijgen om de zoon naar het Westen te laten emigreren. Werd de grond te heet onder de voeten? De Edenaren hebben er genoeg van en doen dat niet.

Mevrouw M. blijft proberen om geld te krijgen. In 1996 gaat er een laatste brief naar Ede. De inleiding veronderstelt enig inkeer. Die bevat excuses voor het feit dat er zo lang geen contact is geweest. Maar dan gaat zij op de oude voet verder. De geldkwestie met ds. Tóth? Het gelijk ligt helemaal aan haar kant. En verder: wil de familie 500 dollar voor een hartoperatie van de man geven? Zij schrijft: ,,Als u op God vertrouwt weet ik dat u het geld zult geven." Zo niet dan zal haar man sterven. De Edese familie reageert er niet meer op.

9. Na de omwenteling - een nieuwe fase

"Er is nu bij ons revolutie (opstand). Jullie hebben er vast wel iets van gehoord. Wij verwachten zeer moeilijke dagen. Maar nu zijn we Vrij met een hoofdletter. God heeft het zo gewild. Als een Kerstgeschenk zond Hij dit aan ons volk."

familie Pran - Andrid

Nieuwe kansen en keuzes

De bloedige omwenteling in december 1989 bracht voor de Roemenen na 40 jaar onderdrukking **Vrijheid**. Met een hoofdletter, zo verwoordde de familie Pran uit Andrid het in het citaat hierboven in de brief van 2 januari 1990 aan onze gemeente.

De nieuwe vrijheid bood nieuwe kansen om de noodlijdende bevolking te helpen. Probleemloos konden nu bijbels worden gebracht. Hulp kon worden verleend en er kon worden begonnen met gemeenteopbouw in Roemenië. Ook vrijheid om bestaande, geheime, en vooral persoonlijke contacten uit te bouwen tot partnerrelaties met christelijke gemeenschappen in onder andere Nederland.

De nieuwe situatie maakte het ook mogelijk een scherper beeld te krijgen van de situatie in Roemenië. Het functioneren van Hongaarstalige kerken en gemeenschappen was anders dan die in Nederland. Veertig jaar onderdrukking door het communisme zorgden er voor dat een predikant in die kerken er vaak alleen voor de taken in de gemeente stond. Presbyters[9] richtten zich in hoofdzaak op het beheer. Diakenen kende men nauwelijks. Ondanks alle beperkingen functioneerde onderlinge hulp door gemeenteleden onderling als het cement dat de gemeenschap verbond. Ds. Kallay verwoordde het eens met: ,,ik hoop de gemeente steeds voorgehouden dat het niet alleen om het eigen belang gingen maar ook om de gemeenschap."
Na de omwenteling waren de bestaande verhoudingen binnen de kerkelijke gemeenten niet meer vanzelfsprekend. Onder de vlag van de nieuw verkregen vrijheid werden veel zaken ter discussie gesteld.

De Nederlanders maakten kennis met de Hongaarse cultuur. Samenwerking was na de opgelegde en met geweld afgedwongen collectivisatie vrijwel onbespreekbaar. Vooral ouderen wilden terug naar de situatie voordat de communisten de macht overnamen. En die was sterk op het individu gericht.

Die Westerse hulpverleners zagen zich gesteld voor nieuwe vragen. Met welke intentie willen wij hulp verlenen? Willen we bij de noden, die we constateren, helpen door gebruik te maken van in het Westen beproefde en succesvol gebleken methoden? Of nemen we de noden van de Roemeense Hongaren als uitgangspunt? En pakken we samen de vraagstukken aan met in die cultuur passende methoden? Gaan we voor structurele oplossingen of voor noodhulp? Of voor beide? Anders gezegd: wie bepaalt wat goed is voor de mensen daar? Het antwoord op

9 Een presbyter is een ouderling.

deze vragen bleek bepalend voor het ontstaan van een door beide partijen ervaren diepe en duurzame relatie.

De omwenteling maakte het ook nodig dat de commissie haar doelen in de nieuwe situatie opnieuw formuleerde. Vóór de omwenteling was de hulp vooral gericht op predikanten en hun gezinnen en op persoonlijke contacten van gemeenteleden. Daarna veranderde het van karakter. De nadruk kwam te liggen op een partnerrelatie tussen de gemeenten. In november 1990 formuleert de commissie haar doelen als volgt:

1. geestelijke en materiële ondersteuning van de gemeente van ds. Kallay;
2. ad hoc acties;
3. het brengen van bezoeken over en weer.

Snelle noodhulp na de omwenteling

De bereidheid om te helpen was groot! Begin december 1989 geeft de gemeente 1.600 euro voor hulp aan elf andere geholpen gezinnen. Op 31 december is er een collecte voor extra hulp. Die brengt het fantastische bedrag van 4.000 euro op. In totaal 5.600 euro in één maand! De commissie handelt snel. Al op 8 januari 1990 vertrekt een hulptransport richting Roemenië. Daarin is er voor Ede maar beperkte ruimte beschikbaar. Te weinig om alle hulpplannen uit te voeren.
Daarom steken de zustergemeenten uit Apeldoorn, Doetinchem-Velp, Hoogeveen, IJmuiden en Tholen, de Calvinistic World Association en de Stichting Sarepta de koppen bij elkaar. Met het doel snel een nieuw transport te organiseren. Dat moet medio februari 1990 bijbels, bijbelverklaringen en kinderbijbels, voedsel, tabletten multivitaminen en capsules AD, medicijnen, kleding en koelkasten naar de Roemeense gemeenten brengen. In totaal gaat het om 45 ton goederen met een omvang van 140 m3. Daarvan is 40 m3 voor Kakasd bestemd. Twee grote vrachtwagencombinaties zijn voor het transport nodig. Dat moet ook snel. Per 1 maart 1990 zal de nieuwe regering alle in Roemenië in te voeren goederen (opnieuw) met 30 procent invoerrechten gaan belasten.

Intussen vertrekken Tekko de Boer en Mart Janse op 3 februari met 50 bijbels en voedsel en kleding naar Roemenië. Zij brengen bezoeken aan twee gezinnen waarmee gemeenteleden correspondeerden, drie predikantenfamilies, een kindertehuis en diverse adressen. In Samenhang doen zij verslag van hun ervaringen. Hun algemene indruk is dat de situatie in Roemenië ronduit slecht is. Nauwelijks eten, slechte huisvesting, veel te weinig kleding en bittere armoede. Ondanks de armoede ontmoeten ze veel blijmoedige mensen, die de Heer dankbaar zijn voor alles wat ze nog hebben en voor de goederen. Kinderen dansen rond de hulp. Maar de grootste vreugde brengen, zo schrijven zij, zonder enige twijfel de bijbels en de boeken teweeg. Ontroerend mensen te zien, die haast huilend een bijbel kussen.

Op 12 februari 1990 vertrekt het transport, dat naast de vrachtwagencombinaties, uit een grote bestelbus en een personenauto bestaat. Vanuit Ede gaan Beatrijs en Gerard, Nettie en Wim mee. De grenspassage naar Roemenië levert nu geen probleem op. Voordat het transport de weg naar Kakasd inslaat verkennen ze eerst de route. De weg verkeert in een erbarmelijk slechte staat[10]

10 Ondanks alle beloften is pas in 2016 een deel van de zandweg in het dorp geasfalteerd.

en bovendien zijn ze bang voor moeilijkheden met de bewoners van een aan die weg gelegen zigeunerkamp. De ontvangst is ontroerend. Ds. Kallay en ongeveer 40 gemeenteleden staan hen op te wachten. Het eerste wat zij doen is de bezoekers in het Nederlands toe te zingen ,,Dat 's Heeren zegen op u daal". In voorgaande jaren was dat ondenkbaar. Nu helpen deze mensen één van de trucks te lossen. Zij lossen zo'n tien ton aan goederen. Bij het uitladen moet af en toe flink door de modder worden gebaggerd maar dat deert niet.
In andere plaatsen waren hulptransporten overvallen om de hulpgoederen te stelen. Om dat in Kakasd te voorkomen stelt ds. Kallay voor om de hele nacht door te werken. Dan is het mogelijk direct de levensmiddelen over alle adressen in het dorp te verdelen, zonder onderscheid te maken tussen kerkleden en niet-kerkleden, Hongaren, Roemenen en zigeuners. Iedereen krijgt een pakket. De kleding wordt later verdeeld. De dankbaarheid van de gemeente is erg groot. Zij is God en de gemeente in Ede dankbaar. Voor de gebeden, het geld en de goederen. Kakasd nodigt iedereen, in het bijzonder de jeugd, uit om de komende zomer de gemeente te bezoeken.

CWA
CALVINISTIC WORLD ASSOCIATION

Ontvangstbewijs

Grote spanningen

Ook al is er vrijheid, de Edenaren merken dat de situatie in het land allerminst rustig is. Etnische spanningen tussen Roemenen en Hongaren komen opnieuw naar boven. De Hongaren willen vrijheid hulpgoederen om hun eigen taal te mogen spreken, eigen onderwijs, eigen media en eigen culturele instellingen.

Etnische spanningen na de omwenteling

Transsylvanië maakte tot het einde van de Eerste Wereldoorlog deel uit van het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk. Bij het verdrag van Trianon besloten de overwinnaars in 1920 grote delen van Hongarije over te dragen aan naburige landen. Roemenië vroeg en kreeg op die manier onder andere Transsylvanië toegewezen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebied weer ingelijfd bij Hongarije. Maar dat was van korte duur. Na de oorlog werd Transsylvanië opnieuw onderdeel van Roemenië. Bij de Vrede van Parijs in 1947 en in 1975 in Helsinki werden de grenzen van Roemenië bevestigd. Transsylvanië bleef een onderdeel van Roemenië.

Roemenië beloofde in 1920 de rechten van nationale minderheden en dus ook de Hongaarse minderheid te erkennen. Aan deze verplichting hield het land zich nooit. Ceausescu deed veel om de twee miljoen Hongaren in zijn land hun grondwettelijke rechten als minderheid te ontnemen. Het gebruik van de eigen taal werd ernstig belemmerd. Hun universiteit, scholen, uitgeverijen en media werden gesloten. Maar ook door gedwongen verhuizingen van Roemenen naar Hongaarse dorpen en steden en omgekeerd. Het regime maakte plannen om 8000 dorpen te slopen. Bewoners zouden dan naar nieuwe (slechte) flatgebouwen in en bij de steden moeten verhuizen.

Begin januari 1990 geeft het Front van Nationale Redding een verklaring uit over het herstel van de rechten van de minderheden in Roemenië. De euforie daarover bij de Hongaarse minderheid is groot. Die eist samen met andere minderheden een wet en een apart ministerie om hun individuele en collectieve rechten te beschermen. Rechten als bescherming van hun culturele erfgoed, tradities, taal en de vrijheid om de moedertaal te gebruiken.

Veel Roemenen zien het als een onaanvaardbare ontwikkeling. Zij wantrouwen deze minderheid diep. Het feit dat Hongarije en belangrijke Hongaarse leiders verzekeren dat zij Transsylvanië niet willen afscheiden van Roemenië heeft geen effect. Het wantrouwen blijft. De nationalisten organiseren zich in de vereniging Vatra Româneasca, de Roemeense Haard. Zij roepen iedere Roemeen op om op te komen voor de rechten van de Roemenen, die al sinds mensenheugenis in Transsylvanië wonen".

In Targu Mures, een stad van ruim 150.000 inwoners en grenzend aan Kakasd, wonen van oudsher veel meer Hongaren dan Roemenen. In 1910 was 90 procent van de bevolking Hongaar. Door maatregelen van het Ceausescu-regime nam het aandeel Roemenen toe van 32 naar 49 procent. Na de omwenteling lopen de spanningen tussen Hongaren en Roemenen snel op. Al in januari 1990 loopt het uit de hand. De Hongaren krijgen massaal hulp uit het buitenland. Dat wekt haat en jaloezie op. Roemeense nationalisten vallen predikanten, die voor de distributie van de hulp zorgen, aan en bedreigen hen met de dood. Dat leidt tot ernstige etnische rellen tussen Roemenen en Hongaren.

Op 10 februari houden Hongaren een grote en zwijgende mars voor opheffing van de nationaliteitenwetgeving van Ceausescu en voor een eigen schoolsysteem en burgerrechten.

Een zwarte maart

De Hongaren maken op 15 maart gebruik van de nieuwe vrijheid om hun vlaggen op te hangen, hun nationale liederen te zingen en optochten en een feest te organiseren, ter herdenking van de opstand in 1848 tegen de onderdrukking door de Habsburgse keizer. Veel Roemenen ervaren dat als een regelrechte provocatie.

Tanks in het centrum van Targu Mures scheiden de partijen

De volgende dag, 16 maart, slaan enkele honderden Roemenen een apotheek kort en klein. Reden: het Hongaarse personeel had tussen twee Roemeenstalige uithangborden een bord met het Hongaarse woord voor apotheek opgehangen. Tweetalige straat- en plaatsnaambordjes worden vernield. Flats van bekende Hongaarse families worden bestormd en vernield. Vervolgens demonstreren op 17 maart nog eens duizenden Roemeense studenten tegen hun Hongaarse collega's die staken vóór Hongaarstalig onderwijs.

Op 20 maart demonstreren veel Hongaren op het centrale plein in de stad tegen de gewelduitbarstingen. Die namiddag, avond en nacht komt het tot ernstige ongeregeldheden. Duizenden Roemenen vallen in het centrum van de stad Hongaren aan met zeisen en knuppels. Zelfs van het platteland worden Roemenen aangevoerd om tegen de Hongaren te vechten. Er vallen doden en gewonden. De volgende dag wordt de staat van beleg afgekondigd en houdt het leger met tanks de Hongaren en de Roemenen uit elkaar.

In april worden veertien mensen, die de aanstichters van de rellen op 20 en 21 maart zouden zijn, veroordeeld tot gevangenisstraffen van drie tot zes maanden. Of de veroordeelden Hongaren of Roemenen zijn wordt niet bekend gemaakt. Officieel maakt men bekend dat vast staat dat er vier mensen om het leven kwamen en 269 werden gewond. Verder wordt bekend gemaakt dat er 67 mensen geldboetes hebben gekregen wegens openlijke geweldpleging en dat 21 anderen nog een veroordeling wacht wegens het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel. Vijfentwintig verdachten, vooral directeuren van bedrijven, worden ervan beschuldigd het transport van demonstranten te hebben georganiseerd.

Onrust in Kakasd

De ernstige ongeregeldheden maken Kakasd ongerust en angstig. Dorpsbewoners, die in fabrieken werken en gedwongen naar het centrum van de stad moesten gaan, vertellen over de verschrikkingen, die ze meemaakten. Csaba Kallay junior komt op 20 maart niet thuis. Hij mag de onderwijsinstelling in Targu Mures waar hij studeert, voor zijn veiligheid niet verlaten. De rest van de familie weet van niks. Hevig verontrust gaat ds. Kallay, met twee leraren van de basisschool Arpad Tordai en György (Joeri) Czégö, naar de stad om Csaba te zoeken. Arpad en György beheersen de Roemeense taal perfect. De predikant niet. Arpad en György verbieden hem ook maar iets te zeggen. Het zou heel snel opvallen dat hij geen Roemeen is. Onverrichter zake komen zij terug. Csaba junior hebben ze niet kunnen vinden. Uiteindelijk komt hij in de vroege ochtend na een voettocht door de bossen tussen Targu Mures en Kakasd weer thuis.

In die tijd zijn er groepen extreem nationalistische Roemenen actief om Gereformeerde kerken en pastorieën aan te vallen en waar mogelijk te vernietigen. Lang houden dorpelingen dag en nacht aan de grenzen van het dorp de wacht. Met resultaat. In Kakasd zijn er geen aanvallen op de kerk of de pastorie.

In de relatie met zigeuners in het dorp zijn er ook spanningen. De familie Kallay krijgt van hen dreigbrieven over de verdeling van de in februari gebrachte hulpgoederen. Op een morgen wordt de familie Kallay zelfs geconfronteerd met stuk papier met bedreigingen, dat met een mes op de voordeur van de pastorie is gespietst. Van wie de bedreiging afkomstig is, is nooit duidelijk geworden. Wel slaapt ds. Kallay daarna met steeds een bijl onder handbereik.

Verlanglijst voor Kakasd

In juni brengen ds. Nieuwkoop uit Zwolle, een predikant met veel contacten in Roemenië, en ds. Andrasz Juhasz uit Targu Mures, de decaan voor de gemeente van Kakasd, een bezoek aan

de familie Kallay. Op verzoek van de commissie inventariseren zij welke hulpvragen er leven bij predikant en gemeente. Ds. Nieuwkoop schrijft dat ds. Kallay vreselijk bescheiden is. Hij wil niets vragen. Eva Kallay zei het zo: ,,We willen de liefde van de mensen, die ons bezoeken, niet benutten om wat te krijgen". In juli willen jongeren uit Ede en Boedapest een bezoek te brengen aan Kakasd. Voor de gastgezinnen voor deze jongeren vraagt Eva een halve kilo koffie. Een partnerschap met deze gemeente zou geweldig zijn, schrijft ds. Nieuwkoop in het verslag.

Met ds. Juhasz stelt hij een verlanglijstje op. Een lijst waar de familie Kallay niets van weet. Op het lijstje staan:

1. een nieuw orgel in de kerk
2. kindermateriaal: pennen, potloden en kleurplaten
3. een eenvoudige geluidversterker met boxen en een microfoon voor de kerk
4. een kleurentelevisie met een videospeler voor het afspelen van Hongaarstalige films voor de jeugd, een pick-up of een cassettedeck
5. speelgoed, viltstiften en kinderkleding voor de school in het dorp
6. een fiets of nog beter een snor- of een bromfiets. Met de hint dat ds. Kallay ook een motorrijbewijs heeft
7. stof voor het maken van nieuw zwart pak, witte overhemden en een toga
8. koffie, wasmiddelen en toiletartikelen
9. een kerkelijk gebouwtje. Met de opmerking dat je met een paar duizend gulden een heel eind komt als je de guldens goed weet te wisselen...

Zorgen familie Kallay

In juli brengen jongeren uit Ede en Boedapest een bezoek aan Kakasd. Zij brengen onder meer kinderbijbels, levensmiddelen en een bloeddrukmeter mee. Verder geven zij een bijdrage voor de bouw van een nieuw gemeenschapshuis. De gasten constateren dat ds. en mevrouw Kallay het heel zwaar hebben. Mevrouw Kallay moet voor levensonderhoud van het gezin in een fabriek werken. Ds. Kallay tobt met problemen. Het leven is moeilijk. De problemen met de zigeuners en de Jehova-getuigen en de etnische spanningen eisen hun tol. Het kerkbezoek valt tegen. Per dienst zijn er 15-20 mensen. Er is weinig geestdrift en energie. Er valt een zekere matheid te bespeuren. Ds. Wim van der Linde wil er graag wat aan doen. Hij nodigt ds. en mevrouw Kallay uit om naar Ede te komen, daar op adem te komen en nieuwe daadkracht op te doen.

De commissie maakt er direct werk van. Zij nodigt de familie Kallay- Csaba, Eva en hun jongste zoon Tamás - uit voor een bezoek aan Ede in het voorjaar 1991. Het is, naast de broodnodige ontspanning, de bedoeling de Kallay's te laten zien hoe onze gemeente functioneert. Wat doen de kerkenraad, de jeugdclubs, de kindernevendienst, het vrouwencontact, de catechisatiegroepen, de commissie van beheer, de bijbel- en gemeentekringen en de evangelisatiecommissie zijn de onderwerpen, die met hen besproken worden.

Om de werkdruk van de predikant te verlichten moet er wat worden gedaan. Eva zou haar baan in de fabriek kunnen opzeggen en dan haar man kunnen helpen bij het werk in de gemeente. De inkomsten uit het werk kunnen zij niet missen. De commissie biedt aan dat verlies aan inkomsten voorlopig drie jaar te compenseren. Na overleg met de kerkenraad en de bisschop aanvaardt de familie dankbaar het aanbod. Met de uitnodiging om naar Ede te komen zijn zij blij.
De situatie van de gemeenteleden in Kakasd is heel slecht. Begin november krijgt de commissie verontrustende signalen van de heer Dijkslag uit Zwolle een bevriende Roemeniëganger. Hij constateerde in Kakasd een ongelofelijke mat- en triestheid bij gemeenteleden. Van de verleende hulp was vrijwel niets meer te bespeuren. Hij adviseert met klem zo snel mogelijk een kerstpakkettenactie op touw te zetten.
De commissie besluit 400 kerstpakketten van twaalf kilo te bestellen. Om de kosten daarvan te dekken houdt zij in de gemeente een luciferdoosjesactie. Deze doosjes, te koop voor 11 euro, stellen symbolisch een voedselpakket voor.

Nieuw hulptransport met Kerst

Het transport komt na heel veel problemen met sneeuw en gladheid onderweg in Kakasd aan. De vrachtauto moet met een tractor richting kerk getrokken worden omdat de weg naar boven glad is. De gemeente zit in de kerk op hen te wachten. De kerstviering wil zij graag met de vier Edese gasten houden: Annette Alkema, Gert-Jan Kroon, Nanske Wilholt en Gerard van Winsum. Kinderen zijn verkleed als engelen voor het kerstspel. Het is koud in de kerk. De ramen zijn kapot. Toch zitten ze al twee uur te wachten als de Edenaren uiteindelijk aankomen en de dienst kan beginnen . De niet christelijke chauffeurs zijn diep onder de indruk. Na afloop van de dienst zeggen ze: ,,Hier is God aanwezig!"

De Kallay's naar Ede

De overkomst van Csaba, Eva en Tamás Kallay naar Ede heeft door Eva's vliegangst enige voeten in aarde. De reis moet over de weg.

Tiemen en Ron Toering bieden aan de familie in de paasvakantie op te halen. De avond voor vertrek komt Gerard van Winsum nog even langs met een aanbevelingsbrief van de heer Coen Stork, de Nederlandse ambassadeur in Roemenië. Hij vertelt ook dat de paspoorten van de familie Kallay niet in Kakasd liggen maar bij een voor Kallay bekende predikant in Boekarest. Gevolg: een omweg via Boekarest van ongeveer 500 km over veelal slechte wegen. Wel even schrikken.

Pasen brengen ze door bij een gastvrij gezin in de gemeente van ds. Pánczél in Boedapest. Ron en zijn zus Inge maakten tijdens de jeugduitwisseling in 1989 al kennis met dat gezin. Tweede Paasdag gaan ze verder. Met het advies niet bij Oradea maar bij Gyula de Hongaars-Roemeense grens over te gaan. De controle zou daar minder streng zijn en minder oponthoud geven. Dat blijkt te kloppen.
Als ze aan het eind van de dag in Kakasd arriveren worden ze enthousiast ontvangen door de familie Kallay en de jeugdgroep. Ze ervaren gelijk het met Pasen gebruikelijke ritueel om vrouwen en meisjes rijk te besproeien met parfums. Voor de gasten uit Ede maken ze, ook al zijn het geen vrouwen, graag een uitzondering.

Jeugdgroep in oude gemeenschapsruimte

De schaapskudde maakt ook gebruik van de weg

De volgende ochtend vertrekken ze in het donker naar Boekarest. Het gaat over slechte wegen met veel onverlichte obstakels. Met schaapskuddes, brede landbouwvoertuigen en veel langzaam rijdende, zwart rokende vrachtwagens. Bij overwegen is het opletten. Een spoorboom is niet meer dan een lat met een piepklein lampje in de midden.

In Boekarest gaan ze eerst naar het kantoor van de predikant. Daar zouden de paspoorten van de familie Kallay moeten liggen. In dat kantoor treffen ze twee stuurse Roemeense dames aan die beslist weigeren de passen te geven. Dat mag volgens hen alleen de dominee zelf doen. Die predikant is onbereikbaar. Ds. Kallay houdt zich op de achtergrond. Hij heeft het niet zo op die Roemeense dames.

De familie Kallay regelt daarna een overnachtingsplek voor Tiemen en Ron. Dat blijkt een deel van een niet geheel afgebouwd, nogal luguber appartement te zijn. Er was een liftschacht maar geen lift. Bruin water komt uit de kranen. Op de moeilijk toegankelijke binnenplaats moeten zij de auto parkeren. Op straat zouden er wel eens onderdelen afgehaald kunnen worden.

Na zich zo zo goed mogelijk geïnstalleerd te hebben gaan Ron en ds. Kallay nog een keer naar het kantoor. Ron pakt uiteindelijk de paspoorten uit het bureau van de predikant, de dames verbluft achterlatend. Het hebben van de paspoorten is niet voldoende om naar Nederland te reizen. Er zijn ook nog visa nodig om door Oostenrijk en West-Duitsland te reizen. Ds. Kallay en Ron nemen daarom nog even poolshoogte bij de Duitse ambassade. Die gaat de volgende morgen om 8 uur pas weer open.

Ruim een uur voor de opening arriveren ze bij de Duitse ambassade. Daar staat al een lange rij mensen op het plein te wachten. Ze schatten in dat het wel 3 dagen kan duren voordat ze aan de beurt zijn. Als Ron een Duitse beambte achter het hek ziet krijgt hij een ingeving, die hij als leiding van de Heilige Geest ervaart. Hij zwaait met een grote enveloppe en roept heel hard: ,,Wij hebben een aanbevelingsbrief!!!" De beambte regelt in no time de voor Duitsland nodige visa voor de Kallay's. Ook bij de Oostenrijkse ambassade staat een lange rij mensen. Hier loopt Ron, zich van alle commentaar van de wachtenden zich niets aantrekkend, langs de rij en de met

Fam. Kallay met Tiemen Toering op bezoek bij familie in Hongarije

„We verbazen ons elke dag"

Artikel Edese Courant over het bezoek van fam. Kallay

machinepistolen uitgeruste bewaking. Binnen korte tijd hebben ze ook de visa voor Oostenrijk. Na de bewogen reis arriveren ze in Ede waar de Kallay's gastvrij worden ontvangen bij de familie Van der Linde. Indachtig de palinka, die zij in Kakasd rijkelijk voorgezet kregen, schotelen Wim en Hannie ds. en Eva Kallay een glaasje Hollandse jenever voor. Daarvoor bedanken zij beleefd. Later blijken zij toch een flesje palinka in de bagage mee naar Nederland te hebben meegenomen…

Zij maken kennis met veel aspecten van het gemeentewerk en doen nieuwe ideeën voor het gemeentewerk in Kakasd. Zij verbazen zich elke dag over het leven en de manier van werken in Nederland. Een excursie naar Amsterdam staat ook op het programma. Ze willen wel eerst weten of daar een apart visum voor nodig is. Dat veel villa's in Ede particulier eigendom zijn valt hun op. Dat is in het Roemenië van die tijd ondenkbaar. Een bezoek aan de bakkerij van Joop Admiraal wekt bij hen interesse om een bakkerij in Kakasd te stichten. Bij een bezoek aan de Edese markt zien ds. en mevrouw Kallay dat het in Roemenië schaarse toiletpapier in overvloed te koop is. Daar kan een mooie voorraad mee op de terugreis. Marktbezoekers vragen zich verbaasd af wat die mensen met die enorme hoeveelheid toiletpapier van plan zijn.

In de kerkdienst zegt ds. Kallay over het contact: ,,Wij voelen ons hier thuis en we voelen ons in de Here met elkaar verbonden."

De engel van Targu Mures

Johan en Joke ter Velde brengen de familie Kallay terug naar Kakasd. In Targu Mures heeft Johan een bijzondere ervaring. Hierna zijn verhaal.

Op verzoek van Gerard van Winsum hebben Joke en ik de Kallay's teruggebracht. We hadden veel autopech. Zo erg dat we een extra nacht moesten overnachten voordat de auto weer klaar was.

We zijn behouden in Kakasd aangekomen. We hebben toen ook palinka gedronken. Dat was toen zo erg dat ik aan Joke vroeg:,,Hoeveel naaimachines staan hier toch wel?" Het bleek er maar één te zijn.

De volgende morgen, zaterdagmorgen gingen we terug naar Ede. We hadden natuurlijk een vrijwel lege tank. Ds. Kallay ging met ons mee naar Targu Mures om benzine te kopen voor de terugreis. Het eerste tankstation had niks, het tweede niet en uiteindelijk bleek geen van de elf benzinestations in de stad benzine voor ons te hebben. Dat betekende dat we niet weg konden. Ds. Kallay zei toen tegen ons: ,,We gaan naar het plein bij hotel Continental, één van de luxe hotels in het centrum van de stad." Daar zijn we gaan staan en Kallay zei: ,,Hier wachten we af." Na een poosje kwam een Roemeen met een auto. Kallay maakte een praatje met hem. Daarna haalde de Roemeen uit een koffer in zijn auto een slangetje en een jerrycan. Met het slangetje zoog hij tien liter benzine uit zijn tank van zijn auto en verkocht die aan mij. Met 'gewoon' geld, niet zwart. Maar met tien liter kom je natuurlijk niet in Hongarije. Na nog een poosje gewacht te hebben kwam er weer een Roemeen en gebeurde hetzelfde. Hij verkocht me ook tien liter benzine. Bij elkaar bijna een halve tank maar nog te weinig om in Hongarije te komen. En nu komt de engel. Toen zijn we een eindje gaan wandelen. Er liepen een paar mensen voor ons. Eén daarvan was een heel statige man, niet zo jong meer. Hij hoorde Kallay en mij praten en draaide zich om en vroeg: ,,Hebben jullie problemen?" Ja, die hadden we. ,,Ik zal helpen" zei hij tegen ons. Wat bleek nou: hij was jurist, een rechter. Hij zei: ,,Ik ben altijd eerlijk geweest en heb altijd recht gesproken, ik zal jullie helpen. Mijn schoonzoon heeft thuis 20 liter benzine." Toentertijd werd de benzine blijkbaar gedistribueerd, op de bon of zo. Wij hebben die meneer in de auto gezet en naar de schoonzoon gereden. En inderdaad, die man gaf de 20 liter benzine. Toen hadden we 40 liter benzine en konden terug. We hebben ds. Kallay afgezet bij de kiosk langs de toegangsweg naar Kakasd. Vandaar is hij naar het dorp terug gelopen.

Daarna zijn we teruggereden. We zijn niet bij Oradea de grens over gegaan. We hebben de lange weg naar het zuiden langs de grens gereden. Uiteindelijk kwamen we in de buurt van Széged, een Hongaarse universiteitsstad. We volgden die route omdat we daarna ook nog naar ds. Tóth in Csányoszró wilden. Daar zijn we over de grens gegaan richting de stad totdat we een bord zagen met een ledikant er op. Dat duidde op een hotel. Die weg hebben we gevolgd en kwamen in de stad bij een hotel. Ik naar binnen en vroeg of ze nog een slaapplek hadden. Verscheidene was het antwoord in het Nederlands. Die man had een aantal jaren als journalist of correspondent in Antwerpen gewerkt en door kranten te lezen Nederlands geleerd. We kregen een heerlijke goulashmaaltijd met live zigeunermuziek. En een douche en een telefoon. We konden weer naar onze zoon Henk bellen dat we onze missie vervuld hadden, de Kallay's veilig afgeleverd hadden en op de terugweg waren. Het was zo'n verschil: 's morgens bedelen om benzine en 's middags overvloed.

Keerpunt
Het verblijf in Ede doen de Kallay's goed. Terug in Kakasd maken zij met presbyters en gemeente een begin met het uitvoeren van plannen om het geestelijke en materiële welzijn van de gemeente te dienen. Plannen die bouwen aan een duurzame relatie tussen beide gemeenten.

10. Het gemeenschapshuis

Met het bezoek in het voorjaar van 1991 van de familie Kallay aan Ede breekt een nieuwe fase aan. Veel plannen worden gemaakt en in uitvoering genomen om het leven van de mensen in Kakasd te verbeteren. De beide gemeenten hebben in die tijd ongelooflijk veel werk verzet. Veel projecten zijn gelijktijdig uitgevoerd. Met successen maar ook met tegenslagen. Om het overzichtelijk te houden volgt van elk project apart een beschrijving. Als eerste de bouw van het gemeenschapshuis.

Het plan
In 1990 heeft de gemeente in Kakasd twee gebouwen. Het uit omstreeks 1860 daterende kerkgebouw en de pastorie. Aan de achterkant van de pastorie is een klein vertrek[11] van ongeveer 25 m2 met daarin een podium aangebouwd. Het wordt gebruikt als gemeentecentrum. In de winter houdt de gemeente er ook de erediensten. De kerk en het kleine gemeentecentrum zijn te klein voor de gemeente. Het jeugdwerk heeft meer ruimte nodig. Het kerkgebouw met de vaste banken en zonder een zaaltje is daarvoor niet geschikt. 's Winters was en ook nu nog is de kerk niet warm te stoken.

Op het verlanglijstje voor Kakasd (1990) van ds. Nieuwkoop en ds. Andrász Juhász staat een nieuw gemeentecentrum. Wanneer de jeugdgroep uit Boedapest en Ede in de zomer van 1990 een bezoek aan Kakasd brengen laten zij voor dat doel al vast een gift achter.

Samen met de presbyters gaat ds. Kallay aan de slag met het maken en uitwerken van plannen voor het nieuwe gemeentecentrum. Tijdens hun bezoek aan Ede in april 1991 presenteren ds. en mevrouw Kallay de plannen en vragen om hulp daarvoor. De commissie belooft die binnen haar mogelijkheden te geven.

De kerk had vroeger ook een woning annex leslokaal achter de pastorie. Daarin woonde de cantor-leraar. Die was in dienst van de kerk en genoot daarvoor een beloning. Deels in natura en deels in geld. Na de communistische machtsovername nam de staat dit gebouw in beslag. Al in 1991 kreeg de kerk dit gebouw uitgewoond en in vervallen staat terug. En sloopte het met de bedoeling hier het nieuwe gemeentecentrum te bouwen.

Voortvarend begin
Energiek begint Kakasd aan de voorbereidingen en in mei gaat de bouw beginnen. Heel veel vrijwilligers doen mee. Op 1 juni bijvoorbeeld zijn het er 52. Veel voor een kleine gemeente! Aan bouwmaterialen op elektrisch en sanitair gebied is een groot tekort. De commissie bedenkt een oplossing. Zij stuurt in juli een minibus met veel hulpgoederen.

In december is het gebouw gevorderd tot de eerste verdieping.

11 Na de opening van het gemeenschapshuis in gebruik als woonkeuken voor de pastorie.

Goederen uit Ede voor het gemeenschapshuis

Winter 1991-1992 gemeenschapshuis in aanbouw

Stagnatie bouw

Begin 1992 stagneert de bouw van het gemeenschapshuis. Daarvoor zijn, los van het in de winter normale vorstverlet, drie redenen.

1. Het geld is op. In mei 1991 was 180 lei omgerekend één euro waard. In december moeten er voor een euro 420 lei worden neergeteld. De prijs van een baksteen stijgt in die periode van 4 naar 65 lei.
2. Gebrek aan voldoende vrijwilligers. Veel inwoners hebben van de staat grond terug gekregen en willen en moeten die gaan bewerken. In totaal gaat het om ongeveer 500 hectare Naast het werk in de stad en op de eigen landbouwgrond - vaak handwerk!- kan men niet veel aan de bouw van de pastorie werken.
3. Werken aan de dakconstructie en het stucwerk is vakwerk. De doorsnee vrijwilliger kan dit niet.

In februari gaat het wat beter. Kakasd kan ramen, deuren en dakpannen betalen uit de opbrengst van de verkoop van de in december ontvangen kleding en pootaardappelen. De gemeenteleden dragen extra bij. Het blijft onvoldoende om het werk af te kunnen maken. Er is meer geld en menskracht nodig.

Aanvullende hulp en afspraken

Tijdens het paasbezoek in april 1992 bespreken Ede en Kakasd de voortgang van de bouw en maken afspraken om meters te kunnen maken.

1. Alle werk aan het gemeenschapshuis wordt in natura (kleding) uitbetaald. Daarvoor houdt Eva Kallay zorgvuldig bij wie op welke dagen heeft gewerkt. Uitgaande van een vast uurloon krijgen werkers een waardebon met het aantal gewerkte uren en het daarbij horende loon.
2. Ede zorgt in oktober voor een nieuw groot transport met tweedehands kleding van uitstekende kwaliteit. De kerkenraad zal de kleding laag prijzen. Vrijwilligers krijgen het eerste recht van koop. Zo wordt het voor vaklieden, armen en werklozen interessant aan het gebouw te werken. Het restant van de kleding kan in de vrije verkoop en het geld is voor de kerk.
3. Voor de aankoop van materialen geeft Ede 800 euro.

De bouw gaat zonder grote problemen verder. In juli geeft Ede nog 1.360 euro. De verwachting is dat de bouw in oktober klaar zal zijn. Rond de officiële opening zal het werk aan de bouw worden uitbetaald met kleding.

Kledingzorgen

Na eerdere problemen met de verdeling van kleding wil iedereen nieuwe problemen absoluut voorkomen. En die zullen er komen als de verdeling opnieuw niet goed gaat. Csaba en Eva houden er serieus rekening mee dat er dan voor hen geen plaats meer zal zijn in Kakasd. Er worden gedetailleerde afspraken gemaakt wie en hoe de verdeling zal plaatsvinden. Afspraak is dat Ede de verdeling regelt en uitvoert. Dat doen 27 gasten uit Ede. De kerkenraad en de predikant van Kakasd hebben geen rol en blijven zo gevrijwaard van kritiek van dorpsbewoners. Ds. Wim van der Linde legt dit op de kansel in Kakasd uit aan de kerkgangers. Zo gebeurt de verdeling. Die verloopt tot ieders opluchting goed en probleempjes worden op een voor iedereen acceptabele manier opgelost. Een komische noot ontbrak niet: een vrouw, die over drie lagen kleding een beha wilde passen en heerlijk in de lach schoot toen ze op de foto werd gezet.

Aan het eind van de verkoop blijft er kleding over. Weggeven is geen optie omdat velen er lang en veel voor hebben gewerkt aan het gemeenschapshuis. Uiteindelijk spreken kerkenraad en commissie af dat het restant in Targu Mures zal worden verkocht. Een gemeentelid heeft daar een winkel. De opbrengst is uiteraard voor de kerk.De Kallay's ervaren deze zakelijke aanpak als afstandelijk en uiten dat later ook. De reactie uit Ede is snel en invoelend. De zakelijke aanpak is bedoeld om de familie niet in de problemen te brengen. Edenaren hebben meermalen hun

grote waardering voor hun moeilijke werk in Kakasd uitgesproken en zijn nu eenmaal niet zo warmbloedig als Hongaren. Met deze voor de Kallay's bevredigende reactie is een hobbel in de relatie voorkomen.

Officiële opening gemeenschapshuis
Op zondag 18 oktober 1992 opent bisschop Csiha Kalman uit Cluj-Napoca het gemeenschapshuis. Een bijzonder moment voor Kakasd. Nog nooit eerder was de bisschop in Kakasd! Hij doet de opening in aanwezigheid van de decaan uit Targu Mures, verschillende predikanten uit de regio, de burgemeester en 27 gasten uit Ede.

Ter gelegenheid van de opening geeft Ede een cultivator en de uitrusting voor een huisartsenpost als cadeau. Alle bewoners van Kakasd krijgen een pakket.

Paspoort kwijt
Op de terugreis raakt Greet Koolstra haar tas met paspoort kwijt bij een tankstation. De hoop op een soepele houding van de douane is tevergeefs. De douaniers zijn onverbiddelijk. Ze mag de Hongaarse grens niet over. Even dreigt een verplichte reis naar de Nederlandse ambassade in Boekarest voor een vervangend paspoort. Tot Leen Walraven op het lumineuze idee komt uit te zoeken welk tankstation het was en daar een telefoontje naar te plegen. Tot grote opluchting blijkt dat de tas daar gevonden is en op een politiebureau is afgegeven. De bus kan en moet verder. Gerard van Winsum en Greet halen de tas bij het politiebureau op, nemen een taxi naar Boedapest en vliegen van daar terug naar Nederland.

De laatste loodjes
Ook al is de officiële opening een feit, de afbouw is nog niet klaar. De timmerman, die de deuren zou leveren maakt er een potje van. Bij gebrek aan deuren bewaakt men het gebouw en de daarin aanwezige goederen dag en nacht tegen diefstal. Bijlen om dieven te weren steeds onder handbereik. Kakasd krijgt het advies de timmerman onder druk te zetten door te dreigen met informatie naar de pers en met een bezoek van de sponsors uit Ede. Of dat gewerkt heeft of niet blijft een vraag. De deuren komen er uiteindelijk wel.

Ede stelt weer kleding beschikbaar als loon in natura voor het werk aan de afbouw. Daarmee kan Kakasd eind 1993 het werk aan het gemeenschapshuis met gastenverblijf en huisartsenpraktijk afronden.

11. Agrarische projecten

Landbouw en groenteteelt
In de loop van 1991 wordt duidelijk dat de onder het communistisch regime afgepakte grond gedeeltelijk teruggegeven zal worden aan de boeren. Die willen en moeten de grond weer gaan bewerken. Het materieel, dat daarvoor nodig is, hebben ze niet. Ze kunnen dat wel huren van de staatsboerderij maar voor veel mensen is de huurprijs te hoog. De OEC onderkent het probleem en biedt aan een tractor te sturen. Daar is Kakasd heel blij mee. De keus valt op een tractor van het merk Massey Ferguson. Van dit merk zijn ook in Oost-Europa onderdelen te krijgen. Bij het bedrijf Soetendaal in Lunteren vindt de commissie zo'n tractor. Die moet wel gereviseerd worden. Onder leiding van Tiemen Toering gebeurt dat bij de SOMA in Ede. In december gaat de tractor op transport naar Kakasd.

Uitladen tractor in Kakasd

Er zijn nog meer problemen. De stukken land, die de boeren terug kregen, variëren heel erg in grootte en kwaliteit. Van klein tot groot en van goede en mindere kwaliteit. De stukken teruggegeven land zijn langdurig niet of niet goed bemest. Er is grote behoefte aan meststoffen.

Weerstand tegen samenwerking
Zakelijk zou ruilverkaveling nodig en het beste zijn voor efficiënte en effectieve landbouw. Voor de mensen in Kakasd is ruilverkaveling onbespreekbaar. Hier wreekt zich het communistische verleden. De binding aan de grond, die al sinds mensenheugenis in bezit van families is, was en is nog steeds heel sterk. Dat mag blijken uit het feit dat een overleden grondeigenaar in zijn mond in de kist een beetje eigen grond mee kreeg. Het communistisch regime had de boeren hun grond zonder schadevergoeding afgepakt. Elk verzet daartegen werd met grof geweld gebroken. Een voorbeeld daarvan. Iemand uit Kakasd vertelde dat de vingers van haar opa voor de ogen van zijn vrouw en kinderen met geweld tussen deur en kozijn werden gebroken. Alleen omdat hij zich verzette tegen het afpakken van zijn grond. Tientallen jaren dwong het communistische regime collectief denken en werken af. Tegen deze achtergrond is te begrijpen dat er grote weerstand en verzet is tegen alles wat maar op een collectieve aanpak lijkt. Het gevolg is wel dat een efficiënt gebruik van de akkers daardoor vrijwel onmogelijk werd.

Pootaardappelen en groentezaden
In 1991 mislukt de aardappeloogst door het erg natte najaar. De NGK in Wieringermeer stelt voor Kakasd 2.000 kilo pootaardappelen gratis beschikbaar. Ede zorgt voor het transport. In de winterkou pootaardappelen transporteren is risicovol. Als ze bevriezen zijn ze waardeloos. Gerrit Alkema weet dat als geen ander en waakt over de aardappelen als een hen over haar kuikens. Hij dekt ze af met dekens en zorgt dat ze vorstvrij in Kakasd aankomen en daar goed

bewaard worden. Ieder gezin in Kakasd krijgt zaden voor zes soorten groenten.

De leeftijd van de tractor

In Roemenië moeten tractoren een kenteken hebben. Om dat te krijgen moeten er een koopcontract en een officieel document waarin de leeftijd van de tractor staat zijn. Dat is een probleem. Het is onbekend hoe oud de tractor is.De voormalige Nederlandse eigenaar is overleden, zijn vrouw is opgenomen in een verzorgingshuis en hun kinderen hebben alles vernietigd wat zij niet van belang achtten. De commissie zorgt voor een creatieve oplossing. Kakasd krijgt een koopcontract en een verklaring met een stempel van de Edese politie over de leeftijd van de tractor.

Nederlands Gereformeerde Kerk
Ede

Scribaat:

Verklaring over de leeftijd van de tractor.

Beheer tractor

De kerk krijgt de tractor en wordt er eigenaresse van. Zij beheert en verhuurt die aan de dorpsbewoners. De kerkenraad van Kakasd stelt Ferenc Troznai, landbouwingenieur, oud-directeur van de staatsboerderij en presbyter, aan als coördinator voor het cultiveren van de landbouwgrond. Hij heeft vanuit zijn verleden kennis van landbouwmachines. De kerkenraad stelt ook een verdeling van kosten en baten vast. Van de huuropbrengst is de helft voor de bouw van het gemeenschapshuis en 15 procent voor olie, diesel en onderdelen. De tractorbestuurder krijgt 20 procent van de huur en 15 procent is voor de coördinator. De tractor wordt goed gebruikt. Medio april is al 40 hectare geploegd. Er blijken extra machines nodig waarvan Ede het merendeel levert. Uiteindelijk beschikt Kakasd over achttien landbouwwerktuigen. Op het terrein van de pastorie bouwt Kakasd daarvoor een stallingsruimte.

Om structureel verbetering te brengen in het bewerken van het land moet er meer gebeuren. Naast een cultuuromslag moet ook de werkwijze veranderen. De commissie beseft dat dit niet eenvoudig is. De kerkenraad van Kakasd en de commissie vinden dat een groenteteeltproject aan die omslag bij kan dragen. Groenten zijn hoogwaardige landbouwproducten. Ze bevatten een hoge voedingswaarde, brengen relatief veel op, zijn direct verhandelbaar en/of te bewaren en later te nuttigen of te verkopen. Door de ligging vlakbij Targu Mures lijkt de afzet verzekerd. De eerste jaar zal een proefjaar zijn.

Een sterkere tractor

Jaap Janse en Gerrit Alkema nemen grondmonsters van de akkers. De resultaten zijn goed, het is vruchtbare grond. Er moet dieper worden geploegd dan met de eerder gegeven tractor van het merk Massey Ferguson kan. De kosten voor het in Roemenië huren van een geschikte tractor zijn te hoog voor de boeren. Na onderzoek en bespreking van de alternatieven met Kakasd

besluit de commissie dat aanschaf van een geschikte tractor in Roemenië de beste, structurele oplossing is. Kakasd is het daarmee eens. Kort voor de feitelijke aankoop vraagt Kakasd het geld toch anders te mogen besteden. En wel voor hulp aan armlastige dorpsbewoners bij aansluiting van hun huizen op het aardgasnet. De commissie vindt dat geen goed idee en blijft bij het aanbod van een nieuwe tractor. Dat is structurele hulp waarvan velen zullen profiteren. Aansluiting op het aardgasnet zou maximaal 25 gezinnen eenmalig helpen.

Voorjaar 1993 gaan Johan en Joke ter Velde naar Kakasd. Met de opdracht om met Ferenc Troznai een nieuwe tractor te kopen bij de Universal fabriek in Brasov. Er zijn enige reserves over de bedoelingen van Ferenc. Hij zelf heeft namelijk een bedrijf in Kakasd voor de verhuur van landbouwmachines. Die reserves zijn volledig onterecht. Door zijn tussenkomst is de prijs van de tractor veel lager dan geraamd.

De KFT – coöperatie

De commissie probeert over een andere boeg dan ruilverkaveling de gemeenschap tot samenwerking te bewegen. Jaap Janse maakt eind 1992 voor zeven landeigenaren een gedetailleerd plan voor de teelt zeven hectare groente en 28 hectare overige gewassen. Ede levert de daarvoor nodige zaden en het pootgoed. Ede schenkt 40 procent als gift. De landeigenaren moeten de rest betalen. Dat moet het beginkapitaal zijn voor de KFT. Een KFT is een Roemeense coöperatie bedoeld om samen te werken voor gezamenlijk voordeel. Ede stelt aan Kakasd voor na te denken over het oprichten van een in- en verkoopvereniging voor de agrarische sector. Als voorbeeld stuurt zij de statuten van de Lunterse coöperatie “de Valk” naar Kakasd.

Kakasd zegt mee te werken aan zo’n coöperatie. Van harte gaat het niet. De ervaringen uit het verleden werken erg negatief. Het oprichten van de KFT gaat dan ook heel moeizaam. Eerst heet het dat men het voordeel daarvan niet ziet. Later volgt het bericht dat nu wel zo is. Tot statuten komt het niet. Ook niet als een nieuw voorbeeld daarvan in een dorp in de buurt van Brasov onder de aandacht wordt gebracht. Een bezoek in mei 1993 vanuit Ede aan Kakasd brengt daarin geen echte verandering. Veel woorden maar weinig daden.

Begin november komt er een brief waarin Kakasd begrip van de commissie vraagt voor de moeilijkheden bij het oprichten van de KFT. Geza Tövissi en Albert Csegzi, die dan in Ede zijn, lichten de brief toe. Er is nog steeds geen KFT opgericht. Zij noemen daarvoor de volgende oorzaken:

1. de voordelen van de KFT zijn voor de leden niet duidelijk. Zij associëren een KFT te veel met de oude collectieve staatsbedrijven. Zij denken dat ze de grond over moeten dragen aan de KFT. Daarom stellen de leden alleen slechte grond beschikbaar. Ook denken ze dat ze een deel van de groenteopbrengst af moeten staan aan de KFT;
2. het gezamenlijk in- en verkopen is prima maar daar is geen KFT voor nodig. Wie gaat de administrateur betalen? Dat zullen de leden toch uit de opbrengst moeten betalen.

De commissie doet opnieuw haar best om de voordelen van de KFT aan de presbyters duidelijk

te maken. Een advocaat met een agrarische achtergrond maakt de geesten uiteindelijk rijp voor de oprichting van een KFT. Daar zal ongetwijfeld ook aan bijgedragen hebben dat er concrete plannen waren voor de oprichting van een bakkerij en een huisartsenpost. Het nut van een KFT daarvoor is wel voor iedereen duidelijk.
De doelstelling van de KFT is breed. Landbouwactiviteiten, een huisartsenpost en een bakkerij passen er allemaal in. De kerk krijgt voor 90 procent zeggenschap over de KFT. De elf andere leden hebben ieder een gelijk aandeel in de resterende 10 procent. Er is korte tijd sprake van een mogelijke kandidatuur van Ferenc Troznai, de voormalige kolchozedirecteur, als technisch adviseur van de KFT. Die heeft daarvoor echter geen belangstelling omdat hij al een eigen KFT heeft.

De naam van de KFT wordt "Valurede", een samentrekking van Valureni en Ede. Op 11 januari 1994 is de KFT er eindelijk. Het document van oprichting telt liefst 40 stempels.

Tussen hoop en vrees
De novemberbrief uit Kakasd is enthousiast over de opbrengsten. Het verslag over de resultaten van een deskundige, die iets eerder in Kakasd was, is genuanceerder. Tomaten en paprika zijn helemaal niet gezaaid. Wortels leverden een slechte opbrengst op door onvoldoende diepploegen. Andere groenten leverden voor Roemeense begrippen een prima resultaat op. De verschillen in kwaliteit tussen Roemeense en Nederlandse pootaardappelen waren toen heel groot. Dat blijkt wel uit het feit dat Jaap Janse en Gerrit Alkema duidelijk moesten maken dat er maar één pootaardappel per gat voldoende is voor een goede opbrengst. In plaats van de in Roemenië gebruikelijke drie pootaardappelen.

Er zijn wel problemen. Er is veel minder grond ingebracht en bewerkt dan de bedoeling was. Deels door de op misverstanden gebaseerde grote weerstand tegen samenwerking in de KFT. Ondanks alle voorlichting en besprekingen wil en/of kan men niet inzien dat de KFT niets te maken heeft met de kolchozes, de "oude" staatscoöperaties. Verder heeft men geen ervaring met grootschalig groente verbouwen. Er was niet mee gerekend dat de bewerking zo arbeidsintensief zou zijn. Door de grote droogte is de opbrengst minder. De ligging van de grond maakt beregenen onmogelijk. Diefstal door groepen mensen uit de stad is ook een groot probleem. Ook al is er dag en nacht bewaking geweest op de velden, tegen de overmacht van die groepen kan men niet op. Een voorbeeld hoe het er aan toe ging: een groep dieven wachtte rustig tot een boer klaar was met het rooien van zijn aardappelen. Toen hij de aardappelen in de mand had gedaan werd de mand met inhoud hem vervolgens onder veel bedreigingen afhandig gemaakt. Een presbyter, die de grond bewaakte en zich verzette, werd door zo'n groep in elkaar geslagen. Ook bracht wild de nodige schade toe aan de teelt.

Het overheersende gevoel is teleurstelling. Navraag naar ervaringen met andere soortgelijke projecten levert hetzelfde beeld op. De commissie concludeert dat de ambities te hoog gegrepen zijn. Voor het jaar 1994 kiezen Ede en Kakasd er voor om op een halve hectare kerkgrond een proeftuin voor groenteteelt in te richten. Met een drieledig doel:
1. een proeftuin voor groenteteelt voor de boeren in het dorp;

2. een werkgelegenheidsproject voor werklozen, die daarmee in staat zijn een aanvulling op hun zeer lage uitkering te krijgen;
3. de opbrengst van de groenteverkoop te bestemmen voor de diaconale kas, waaruit de armen ondersteund kunnen worden.

De commissie stelt zaden en gereedschappen beschikbaar en betaalt het loon van de degenen, die in de proeftuin werken. Er komt geen proeftuin. Eén van de belangrijkste oorzaken is dat werklozen wel werkten maar niet op de kerkgrond. Zij konden heel goed voor zichzelf zorgen. In december 1993 was met de kerkenraad het uurloon afgesproken voor werken op de kerkgrond. Dit loon lag toen volgens de kerkenraad op een reëel niveau. In de praktijk bleek dat de werklozen vanaf juli tot en met oktober meer dan het dubbele konden verdienen als zij zich bij particulieren als dagloner verhuurden. Ze kregen er nog gratis eten bij.

In juli 1994 is de kerkgrond met de groenten onbeheerd en overwoekerd door onkruid. Na een indringende oproep van de commissie zeggen de elf leden van de KFT toe de bewerking van de kerkgrond zelf ter hand te nemen. Drie maanden later blijkt dat er, op een enkele uitzondering na, weinig aandacht aan de teelt is besteed. Ook nu weinig enthousiasme om op de kerkgrond te werken. De eigen grond gaat voor. Het feit dat in Roemeense verhoudingen de helft van de opbrengst voor de grondeigenaar - de kerk – is, zal een rol hebben gespeeld.

De commissie blijft proberen om van het project een succes te maken. Zij biedt in 1995 de leden van de coöperatie aan dat zij Nederlandse groentezaden kunnen kopen tegen het lagere Hongaars prijspeil. Dat aanbod wordt grif aanvaard.

Gerrit Alkema en Jaap Janse brengen in dat jaar een bezoek aan het Instituut voor Plantenkundig Onderzoek in Targu Mures. De directeur van dat instituut blijkt in voor samenwerking met leden van de KFT om groenteteelt op de kerkgrond mogelijk te maken. Geen van de boeren blijkt interesse te hebben om te werken op andere dan de eigen grond. Men wil alleen de eigen grond bewerken.

Daarmee is, ondanks de gunstige factoren, het geloof in de ontwikkeling van een florerende groenteteelt ook in Ede voorbij. Nieuwe pogingen worden niet meer ondernomen. De KFT blijft de tractoren voor het bewerken van het land beheren. De voormalige directeur van de staatsboerderij beweert in oktober 1994 dat de exploitatie van de tractoren altijd verliesgevend is. Hij doet dat door de kosten steeds in percentages uit te drukken. De som daarvan komt steeds boven 100 procent van de opbrengst uit. Zijn zienswijze volgend, kan er zelfs bij hoge opbrengsten nooit sprake zijn van winst. In een vergadering van de KFT wordt de leden duidelijk gemaakt niet uit te gaan van percentages maar van de werkelijke kosten. Voor de leden van de KFT is dit voldoende om het verhuren en beheren van de landbouwmachines gewoon voort te zetten.

De KFT blijft dat doen tot omstreeks 2008. Aan de tractoren bestaat veel minder behoefte. Ook is een sluitende exploitatie niet meer mogelijk. De tractoren worden enige tijd verhuurd en daarna verkocht.

Een tejfölfabriek?

Tejföl is een zuurachtige room, een melkproduct dat in Roemenië basis is voor veel voedingsproducten. De toegevoegde waarde is hoog. Hiermee kan relatief veel winst worden gemaakt. De Ned. Chr. Boeren- en Tuindersbond (NCBTB) en de stichting Telos maken in het begin van de jaren negentig plannen om lokale, zeer kleinschalige coöperaties op te richten voor de commerciële productie van tejföl in zeven Roemeense dorpen.

Telos benadert in 1992 de commissie met de vraag of daarvoor in Kakasd belangstelling zou kunnen zijn. De kerkenraad in Kakasd reageert enthousiast en draagt Géza Tövissi en Albert Csegzi voor. Zij volgen in november en december 1993 met twaalf anderen met succes een cursus in boekhouden, marketing, zuivelbereiding en veevoederteelt.

We moeten alle kennis aan de Roemeense situatie aanpassen"

Artikel Ede over tejföl-opleiding

Telos besluit een eerste zuivelfabriekje te gaan starten in Borş. De cursisten uit de andere dorpen kunnen leren van de opstart van dit bedrijf. Telos en de NCBTB nemen verder geen actie om ook in Kakasd een zuivelbedrijfje te starten.

Tot slot

De commissie heeft heel veel gedaan om door het opzetten van agrarische projecten de samenleving in Kakasd structureel te helpen. De tractoren hebben vele jaren de boerenbevolking geholpen bij het bewerken van het land om daarmee inkomsten te verwerven. Ook op het gebied van de particuliere groenteteelt zijn bescheiden successen te noemen.

Teleurstelling is er dat een structurele verbetering van de landbouw niet is gerealiseerd. De grote weerstand tegen samenwerking na de trauma's van de gedwongen collectivisatie door het communistisch regime was een factor van belang. Niet uit het oog mag worden verloren dat de bevolking in de toenmalige barre economische omstandigheden door de ene na de andere tegenslag getroffen werd. Kakasd was daarin niet uniek. In andere dorpen waren er soortgelijke ervaringen met agrarische projecten.

12. Moeilijkheden in de relatie

Met het transport van december 1991 komt ook 15 m3 kleding uit Ede naar Kakasd. De verdeling van de kleding leidt tot grote tweespalt in Kakasd en tot moeilijkheden in de relatie tussen Ede en Kakasd.

Weer de kleding!

De verdeling van de kleding gebeurt onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad van Kakasd. Die besluit dat er op 28 december een openbare verkoop van de kleding zal zijn in het cultuurhuis bij de basisschool in het dorp. De verdeling zal gaan volgens de met Ede afgesproken criteria: armen krijgen gratis kleding en de overblijvende kleding wordt verkocht. De opbrengst is voor het gemeenschapshuis. De raad besluit dat de presbyters en de predikant de kleding sorteren en prijzen. Het prijsniveau is 80-90 procent lager dan in Roemenië gebruikelijk.

De reden om de kerkenraad dit te laten doen is het willen voorkomen van discussies over de verdeling. Het is een omvangrijke klus. Ze zijn er drie dagen en nachten mee bezig. De kerkenraad besluit dat de leden als beloning voor het werk het recht krijgen acht kledingstukken uit te zoeken en te kopen. Dat doen ze en nemen de gekochte kleding na het werk – het is dan al nacht - mee naar huis. Enkele jongeren uit het dorp staan op de uitkijk en zien dat. Zij vinden het verdacht en acht van hen eisen het recht om ook bij voorrang kleding uit te zoeken. Predikant en presbyters wijzen dat af. Bij de verdeling van het vorige transport hebben de jongeren mee geholpen. Voor hun werk mochten zij toen met voorrang kleding uitzoeken. Deze keer hebben zij niks gedaan en komen dus niet voor voorrang in aanmerking. Bovendien zou het oneerlijk zijn voor de 30 andere jongeren, die niet bij het gesprek zijn. De acht kunnen, net als alle andere dorpelingen, in het cultuurhuis kleding kopen. Die zijn het daar absoluut niet mee eens. Daar blijft het op dat moment bij.

Verkoop loopt uit de hand

Op 28 december is het heel druk. Een menigte mensen voor de deur, kerkleden en niet-kerkleden, die allemaal tegelijk willen kopen. Ieder gezin kan acht laaggeprijsde kledingstukken kopen. Dat gaat niet zonder strubbelingen. Aan de hand van verkooplijsten blijkt achteraf dat maar 200 van de 350 adressen in het dorp kleding hebben gekocht. Zo blijkt dat de verschillende gezinnen veel meer dan de afgesproken hoeveelheid kleding hebben gekocht. De eerste keer de vrouw van een gezin acht kledingstukken. Een tijdje later kwam haar man en soms nog later een ouder kind, die hetzelfde deed. Zo kocht één gezin bijvoorbeeld 20 stuks kleding, een ander gezin vijf stuks en weer een ander gezin niets.

Na de verkoop hebben de jongeren 's avonds Bijbelstudie. Nietsvermoedend komt Eva naar de bijeenkomst, dan escaleert het. De predikant, zijn gezin en de presbyters worden door een paar jongeren uitgemaakt voor dieven. Eva legt het kerkenraadsbesluit opnieuw uit. Dat valt in slechte aarde en enkele jongeren protesteren met veel geschreeuw. Eva maakt een einde aan de bijeenkomst en zegt dat de jeugd naar huis kan gaan. Volgens de jongeren met de woorden: ,,Vanaf nu is er geen christelijke jeugdgroep meer in Kakasd."

Dit veroorzaakt grote opschudding in het dorp. De volgende dag betuigen de presbyters hun steun aan het predikantsgezin. De jongeren benaderen één uit hun midden, die het Duits machtig is. Zij vragen hem hun verhaal over de gang van zaken in een brief op te schrijven en te versturen naar de jeugd van Ede. Volgens eigen zeggen was de schrijver niet bij de bijbelstudie aanwezig. Veel jongeren ondertekenen de brief en die gaat op de post naar Ede. Kort daarna schrijft hij de Hongaarse tekst van de brief op. Als de jongeren die lezen trekken zij zich terug met het argument dat zij alleen het Hongaars machtig zijn en de in het Duits gestelde brief niet konden lezen. Anderen trekken zich terug omdat ze zeggen gedwongen te zijn de brief te ondertekenen. Predikant en presbyters verbieden drie jongeren nog deel te nemen aan de jeugdgroep.

Klacht jeugdgroep Kakasd

De jeugd uit Kakasd schrijft aan de jeugd in Ede dat de predikant en de presbyters het transport niet goed verdelen. ‘s Nachts hebben ze goede kleding uitgezocht en naar huis meegenomen. Veel arme mensen in Kakasd hebben bijna niets gekregen. De vrienden van de familie Kallay en met hen bevriende leden van de jeugdgroep kregen veel. De rest van de kleding is voor geld verkocht. Ook hebben niet-gemeenteleden veel kleding kunnen kopen. Verder hebben mensen, die aan het gemeenschapshuis werken, gratis pootaardappelen gekregen terwijl anderen daar 210 lei, een halve euro, voor moeten betalen. Tenslotte hebben de jongeren onvrede over de boeteregeling voor het te laat komen op Bijbelstudie. Zij vinden dat de jongeren naar de Bijbelstudie komen om over de Bijbel, de waarheid, te spreken. Dan moet het handelen ook daar naar zijn. De jeugdgroep wil heel graag bevriend en verbonden blijven met de Edese jeugd en die weer ontmoeten. De jeugdgroep vraagt de gemeente in Ede over de problemen te informeren.

Reactie Ede

De reactie uit Ede is begripvol. Begrip voor de vraag om objectieve normen voor de verdeling van de hulpgoederen. Ook begrip voor de vele problemen waarvoor predikant en presbyters zich gesteld zien. De commissie vindt geestelijke verdieping door onder andere persoonlijke contacten tussen jongeren en volwassenen een belangrijk onderdeel van de partnerrelatie. Die relatie kan daarnaast ook materiële hulp inhouden wanneer dat nodig is. Bij voorkeur structureel en als dat nodig is ook individueel en diaconaal. Wil de jeugd nadenken hoe verdelingsproblemen bij een volgend transport kunnen worden voorkomen? De commissie roept op om met elkaar, de familie Kallay en de presbyters te spreken hoe er in de toekomst een rechtvaardige verdeling kan komen. En om elkaar lief te hebben, elkaar te vergeven en bij alles te bedenken dat zij allemaal bij Jezus horen.

Reactie familie Kallay en presbyters

Bij de familie Kallay en de presbyters zijn diepe wonden geslagen. Zij schrijven aan Ede dat zij geloofden het Woord van God en de liefde voor Hem in de harten van de jeugd te hebben geplant. Zij verwachtten dat de jeugd dit met liefde en dankbaarheid zou beantwoorden. Maar het tegendeel is het geval: haat en ontevredenheid. En alleen omdat zij het niet eens zijn met enkele jongeren, die met voorrang kleding wilden hebben. Het zal heel moeilijk zijn de jeugd in de toekomst de goede weg te wijzen. Het vertrouwen is geschaad. In de 23 jaar dat ds. Kallay in

Kakasd is, is zoiets nooit voorgekomen. De presbyters steunen het predikantsgezin.

Predikant en presbyters vragen om een kopie van de jeugdbrief. Zij vermoeden dat de jeugd lelijke dingen heeft geschreven over de bouw van de woning door de familie Kallay[12]. Daarom schrijven zij hoe het met de bouw is gegaan. De kleding uit Ede hebben zij dankbaar aanvaard, in de wetenschap dat de verdeling moeilijkheden kan opleveren. In veel andere dorpen in Roemenië is dat het geval. Ook al is de verdeling niet vlekkeloos verlopen, zij hebben het zo goed mogelijk gedaan.

Nog meer correspondentie tussen Ede en Kakasd

De commissie in Ede en predikant en presbyters in Kakasd schrijven over en weer brieven met hun gedachten en ideeën over de kwestie. Daarin wordt steeds het belang van goede relatie en van liefdevolle banden benadrukt. De woorden ,,Bidt voor ons en laat ons niet in de steek” en ,,We weten dat jullie onze broers en zussen zijn, die ons lief hebben en voor ons bidden” lopen als rode draden door de correspondentie.

Ede begrijpt goed hoezeer predikant en presbyters gekwetst zijn. Maar meent ook dat er geen geestelijk probleem met de jeugd is. Het is eerder een generatieconflict. Predikant en kerkenraad hebben zich heel vaak positief gesproken over de jeugd en hun liefde en bereidheid om naar het Woord van God te leven. En dat de jeugd vaak een voorbeeld is voor hun ouders. Dat kan niet allemaal door één kwestie verdwenen zijn. In de brief van de jeugd van Kakasd leest de commissie verdriet, gevoel voor rechtvaardigheid, teleurstelling en de behoefte om meer over God en Jezus Christus te spreken. Dat heeft een christelijke basis waarop verder gewerkt kan worden. Ede voelt zich medeverantwoordelijk omdat de hulp negatief dreigt uit te werken en wil meedenken over een oplossing. Die is in haar opvatting niet moeilijk. Het verdelingsvraagstuk is zakelijk te bespreken. Het rehabiliteren van de drie jongeren kan positieve energie in de gemeente losmaken. Benut de kwaliteiten van de jeugd. Die heeft een stem en wil terecht gehoord worden. Kakasd wordt gevraagd te denken aan het oprichten van een in- en verkoopvereniging om predikant en ouderlingen te ontlasten. Misschien kan ook de jeugd daarbij een rol spelen, ook al is dat wellicht nu nog niet mogelijk. Als de predikant het initiatief neemt om de verhoudingen te herstellen is hij volgeling van Jezus Christus en een voorbeeld voor de gemeente. Dat geeft moreel overwicht.

In Kakasd wordt deze houding niet begrepen. Predikant en presbyters beschrijven de gekozen aanpak bij de verdeling. Zij hebben moeite met de houding van de jeugd. Het steekt hen dat de jongeren contact met Ede hebben gezocht en er niet open en zonder beledigingen met hen over hebben gesproken. Dan hadden ze misschien samen een oplossing gevonden. De jongeren hebben in het verleden als beloning voor hun werk zelf ook voorrang gehad bij de verdeling als beloning voor hun inzet. En dat zou nu niet mogen gelden voor de presbyters? Waarom zouden zij voorrang moeten hebben op de andere jongeren? Uiteindelijk schrijven zij dat ze het hierover niet meer wil hebben. De verschillen in benadering zijn te groot.

12 De woning is bestemd voor huisvesting van de familie Kallay na het emeritaat van ds. Kallay. Na het emeritaat moet een predikant de pastorie ontruimen.

De beschrijving van de aanpak van de verdeling door predikant en presbyters komt positief over bij de commissie in Ede. Deze methode is een voorbeeld voor andere gemeenten, die een partnergemeente in Roemenië hebben! Ook maakt zij melding van positieve reacties op een artikel van Gerard van Winsum in “Opbouw” over de partnerrelatie van Ede met Kakasd.

Een bemiddelaar

Het wordt Ede duidelijk dat het heel moeilijk is om een positie in te nemen die voor beide partijen aanvaardbaar is. Een belangrijk knelpunt is dat ds. Kallay en de kerkenraad zich generen om met hun problemen naar buiten te komen. Zij willen die zelf oplossen. Eva Kallay stelt zelfs de vraag of het na deze problemen niet beter is de partnerrelatie te beëindigen. Maar dat wil niemand. De inmiddels gegroeide sterke banden zijn te sterk voor een breuk.
De commissie onderkent de achtergronden van het conflict en de mentaliteit van de bevolking te weinig te kennen om echt te kunnen bemiddelen. Zij stelt voor om de decaan, ds. András Juhász, te vragen te bemiddelen. Die heeft het vertrouwen van predikant en presbyters.

Weer op bezoek – Pasen 1992

De commissie vraagt zich af of in een persoonlijk contact de partijen weer dichter bij elkaar gebracht zouden kunnen worden. Tijdens Pasen gaan Jeroen Grandia, Roelof van der Linde, Dick Stellingwerf en Gerard van Winsum naar Kakasd met het doel om de contacten opnieuw te verstevigen. Ze hopen en bidden dat predikant en presbyters zelf de problemen aan de orde zullen stellen. Die gebeden worden verhoord. Binnen een uur na aankomst laat ds. Kallay een brief zien waarin de kerkenraad, de jeugdgroep en de drie geschorste jongeren uitnodigt om met elkaar over de tegenstellingen te spreken onder leiding van ds. Andrász Juhász, de decaan. Na een gesprek van enkele uren heft de kerkenraad de schorsing op en vraagt de jongeren de kerkdiensten weer te bezoeken. Ook de leiders van de jeugdgroep vragen de drie weer terug te komen. Zij antwoorden dat het vertrouwen langzaam weer zal moeten groeien en dat dit tijd kost.
Eén opmerking van een ouderling blijft de Edenaren bij: ,,Het is voor de eerste keer dat de kerkenraad met jongelui uit de gemeente spreekt. We hadden dit eerder moeten doen en voor de toekomst betekent dit dat we naar elkaar moeten luisteren.” Met de jongeren spreken de bezoekers veel om hen te laten inzien hoe moeilijk het is om een rechtvaardige verdeling van hulpgoederen te maken. Met de kerkenraad bespreken ze voorstellen om een herhaling te voorkomen.

Met deze gesprekken van enkele uren wordt het maanden slepende conflict tot beheersbare proporties teruggebracht.

Oorzaken conflict

Hoe dit alles zo kon escaleren blijft ook nu de vraag. Over de aanleiding zijn alle betrokkenen het eens. De beschreven feiten zijn gebaseerd op de indertijd gevoerde briefwisseling en gesprekken met bij direct betrokkenen bij deze kwestie. Opvallend zijn hun grote verschillen in beschrijving van de feiten. Dat geldt ook voor de emoties, die dit onderwerp bij betrokkenen ook na meer dan 25 jaar nog oproept.

Het blijft de vraag waarom de voorrang voor de presbyters tot zo’n diep conflict kon leiden. De oorzaak lag ongetwijfeld dieper: de relatie tussen kerkenraad en jeugd liet kennelijk geen ruimte voor een open communicatie over het vraagstuk. Vrijwel zeker hebben ook andere aspecten in meerdere of mindere mate een rol gespeeld. Het was nog maar kort geleden dat het communistische regime viel. Dat heeft in ruim 40 jaar een verwoestende invloed gehad op de maatschappij en de sociale verhoudingen daarin. Door de val veranderde de situatie in het land ingrijpend. Veel onzekerheden waren daarvan het gevolg. In jaren opgebouwde spanningen kwamen aan de oppervlakte. In de communistische tijd hadden alle burgers een gelijke economische positie als ze zich aan de wetten van het bewind hielden. In inkomen verschilde men niet van elkaar. Na de omwenteling groeiden de verschillen in allerlei opzicht. De grote veranderingen leidden tot onzekerheid, spanningen en soms uitbarstingen. Bezoekers merkten, zoals al eerder geschreven, die onzekerheid ook in Kakasd bij predikant en presbyters. Voor de kerk kwamen er nieuwe mogelijkheden voor gemeenteopbouw. Naast ds. Kallay kreeg zijn vrouw Eva een voor Kakasd nieuwe rol in het kerkelijk leven. De cultuur in Transsylvanië en dus ook in Kakasd kenmerkte zich door sterk hiërarchische verhoudingen. Die liet weinig ruimte voor een eigen inbreng van jongeren. Daarin past de opmerking van een ouderling – in april 1992- dat de kerkenraad voor het eerst met de jeugd sprak. Ongetwijfeld was hier ook sprake van een generatieconflict. De jeugd accepteerde niet meer vanzelfsprekend wat de kerkenraad besloot. De contacten met de Edese jeugd hebben daar ongetwijfeld aan bijgedragen. De kerkenraad was op zijn beurt gespannen na eerdere negatieve kritiek van de dorpsgemeenschap over de verdeling van hulpgoederen. Negatieve ervaringen, die andere gemeenten in Roemenië er toe brachten af te zien van hulptransporten uit het Westen. Ook het vele werk, dat predikant en presbyters in verband met Kerst en het hulptransport hebben verzet, zal ongetwijfeld een negatieve invloed hebben gehad op het incasseringsvermogen in die periode.

Met de wetenschap van nu zijn er vragen te stellen over de gemaakte keuzes. Toch moet er ook nu nog waardering zijn voor predikant en presbyters. Omdat zij onder die omstandigheden de moed hebben gehad een hulptransport uit Ede te vragen en te accepteren. Zij wisten dat de verdeling in de Roemeense verhoudingen van die tijd vrijwel zeker tot problemen zou leiden.
Mooi is dat de jongeren waarover het toen ging, nu betrokken zijn bij het gemeentelijk leven. Gehoor is gegeven aan de oproep van Paulus in de brief aan Efeze om alle wrok, drift en boosheid te laten varen en elkaar te vergeven zoals God ons in Christus vergeven heeft.

13. Huisartsenpost

Geen huisarts
In het begin van de jaren negentig heeft Kakasd geen huisarts. Voor de dorpsbewoners is het ontbreken van huisartsenzorg een groot probleem. In het gebouw, dat later bakkerij zal worden, is een kamer voor een huisarts beschikbaar. Officieel zou er een arts moeten zijn. Die is er vrijwel nooit. In de praktijk zijn zij aangewezen op artsen in Targu Mures of in andere dorpen in de omgeving. Door gebrek aan goed en betaalbaar vervoer moeten ouders hun zieke kinderen soms te voet naar een huisarts dragen.

Plannen voor een praktijk in Kakasd
De kerkenraad van Kakasd ziet dat het zo niet langer kan. Hij vraagt in september 1992 Ede of het mogelijk is de nodige inventaris te geven voor een huisartsenpraktijk. Die moet komen in het net gebouwde gemeenschapshuis, het Hollandhuis. De praktijk zal open staan voor alle inwoners van het dorp.

Al snel slaagt de commissie er in om via de stichting Medic in Apeldoorn een inventaris voor de huisartsenpost op de kop te tikken. Die is gratis. Wel benadrukt de stichting dat een gift als dank voor de inventaris heel erg welkom is. Die geeft de commissie graag. Bij de officiële opening van het gemeenschapshuis in oktober 1992 zegt Ede de inventaris toe aan Kakasd. Daarna volgt het transport naar Kakasd. De praktijk kan dan snel van start zou men denken. Maar zo gaat het niet. De burgemeester van de gemeente Cristesti, waar Kakasd onder valt, heeft andere ideeën over de plek van de post. Namelijk in het gebouw waarin de bakkerij zal komen. Anders zouden inwoners van Kakasd, die geen lid zijn van onze partnergemeente, zich niet welkom kunnen voelen. Gelukkig blijkt hij vatbaar voor het argument dat de post voor iedereen toegankelijk zal zijn. De plek, die hij op het oog heeft, zal ten koste gaan van de daar geplande winkel. Hij gaat akkoord met vestiging in het Hollandhuis. De inventaris wordt, zo spreken Kakasd en Ede af, eigendom van de KFT Valurede.

In december 1993 is de ruimte voor de huisarts in het gemeenschapshuis klaar. De officiële aanvraag om vergunning wordt dan bij het ministerie van Gezondheid in Boekarest ingediend. De Roemeense bureaucratie werkt uiterst traag. Na controle van de instrumenten en de locatie komt de vergunning pas in juli 1995 af.

Zoektocht naar een huisarts
Ondertussen zijn er diverse gesprekken geweest met mogelijke huisartsen. Uiteindelijk valt de keus op dr. Eugen Bartha. Het contact met hem komt op een bijzonder manier tot stand. In de zomer van 1995 gaan Gerrit Alkema, Jaap Janse en Arie Pijnenburg op zoek naar een maalderij die kwalitatief goede grondstoffen voor de bakkerij kan leveren. Zij komen bij die zoektocht uit bij de molen van een familielid van de vrouw van dr. Bartha. Dat is het begin van een goed zakelijk en persoonlijk contact. Het helpt dat Arie goed gitaar kan spelen en dr. Bartha een uitstekende zanger is. Dat valt bij de Hongaarse Roemenen erg in de smaak. Als de problematiek van de huisartsenpost is Kakasd ter sprake komt, blijkt dr. Bartha huisarts te zijn en zijn diensten

Consult bij dr. Bartha

in Kakasd te willen aanbieden. Hij start in oktober 1995 zijn werk op de huisartsenpost in Kakasd. Hij houdt een middag per week spreekuur in het dorp. Dat spreekuur houdt hij tot op heden. De frequentie is terug gebracht tot eens per twee weken.

Assistentie voor dr. Bartha
Doet dr. Bartha het werk in het begin alleen, langzamerhand komt er hulp. Ds. Kallay blijkt een waardige assistent. Na instructie van dr. Bartha neemt hij de bewaking van de bloeddruk van de dames van de vrouwenvereniging voor zijn rekening. Het is een vermakelijke bezigheid voor wie er bij heeft mogen zijn. Aan het eind van de vergadering neemt ds. Kallay hoogstpersoonlijk van iedere dame de bloeddruk op. De resultaten worden met luide stem bekend gemaakt aan de aanwezige vrouwen. Die maken hun opvattingen over de goede en slechte uitslagen op luide toon bekend.

Na het emeritaat van ds. Kallay helpt Andrea Molnár, die als verpleegkundige opgeleid en werkzaam is, dr. Bartha. Veel dorpelingen, gemeentelid of niet, profiteren van haar kennis en kunde.

Bloeddruk meten door ds. Kallay

Wondverzorging door Andrea Molnár

De post nu
De huisartsenpost is er nog steeds. Ondanks de vele veranderingen in de wetgeving en schommelingen in het aantal inwoners dat er gebruik van maakt. Op verzoek van dr. Bartha zorgt Ede in de beginjaren met enige regelmaat voor medicijnen. Ook nu nog worden diverse medische hulp- en verbandmiddelen naar Kakasd gestuurd. Het gaat vaak om middelen, die nog prima bruikbaar zijn ondanks dat de uiterste gebruiksdatum voor Nederland is verstreken. Die worden gratis of tegen een erg lage vergoeding verstrekt aan degenen die ze nodig hebben maar die zelf niet kunnen betalen. Het ziekenhuis in Targu Mures krijgt er regelmatig een deel van. Dat heeft in de Roemeense cultuur zo zijn voordelen als inwoners uit Kakasd zorg nodig hebben.

Een goed en geslaagd project dat nog steeds van grote betekenis is voor veel inwoners van Kakasd.

14. Een bakkerij in Kakasd

In het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw is er in Kakasd geen bakkerij. Veel dorpsbewoners zijn aangewezen op brood van bakkers uit Targu Mures of dorpen in de omgeving. Weer anderen bakken zelf brood. Grote, hoge, cirkelvormige, massieve en erg voedzame broden van ruim één kilo.

Een bezoek met gevolgen

In het voorjaar 1991 laat Joop Admiraal, bakker en lid van de OEC, Csaba en Eva Kallay zijn bakkerij in Ede zien. Zij zijn enthousiast over de bakkerij. Het zou heel mooi zijn als er in Kakasd ook een bakkerij zou komen. In Kakasd twijfelen de presbyters er aan of dit verstandig is. In 1992 is die twijfel weg en vragen ze of Ede kan helpen bij het realiseren van een bakkerij. Ds. Kallay zegt het later zo: ,,Zij zijn over de streep getrokken door de ijver en gedrevenheid van Ede". De commissie ziet het bakkerijplan wel zitten. Een mooie kans om structurele hulp te bieden. Nieuwe werkgelegenheid in het dorp en de boeren kunnen graan leveren aan de maalderij voor de bakkerij.

Traditioneel brood

Onderzoek

De commissie vraagt Joop Admiraal en Jan Bor van de hulporganisatie Dorkas een verkennend onderzoek te doen. Jan Bor heeft ervaring met het stichten van een bakkerij in Albanië. Zij zien mogelijkheden. De bakkerij kan gevestigd worden in het gebouw tegenover de pastorie. In 1992 is het gebouw voor driekwart in gebruik als bar en voor de rest beschikbaar als spreekkamer voor een huisarts. Maar die is er vrijwel nooit. Voor de machtsovername door de communisten was het een school van de kerk. Die hebben de communisten afgepakt. De verwachting is dat het pand aan de kerk wordt teruggegeven. Joop en Jan taxeren dat verbouw en inrichting veel geld gaan kosten.

Projectplan

Na het verkennend onderzoek wil de commissie meer duidelijkheid hebben over de haalbaarheid van een bakkerij in Kakasd. Dick Stellingwerf, lid van de commissie, en Jan Zweistra, docent aan de bakkersvakschool in Wageningen, krijgen de vraag de economische en financiële aspecten verder uit te diepen. Zij zetten er vaart achter. Eind mei 1993 hebben zij een projectbeschrijving klaar. Daarin gaan ze in op:

- de vraag naar en afzetmogelijkheden van brood
- de locatie, inrichting en capaciteit van de bakkerij
- de arbeidsmarkt, de opleidingsmogelijkheden tot bakker en beloning van de werknemers
- de prijsvorming van het brood
- de juridische vorm en de financiering van de bakkerij
- het tijdschema

De kosten ramen zij met enige voorzichtigheid op 40.000 euro.

De commissie gaat akkoord met het projectplan. Dick Stellingwerf en Jan Zweistra worden de projectleiders. Duidelijk is dat de onze kerk het nodige geld niet in haar eentje kan ophoesten. Kostenbeheersing, kostenverlaging en fondsenwerving zijn daarom belangrijke speerpunten voor Dick en Jan.

Fondsenwerving

De commissie vraagt aan 150 Edese scholen en bedrijven en aan bedrijven in de bakkerijbranche om een bijdrage voor het project. Dat levert in de periode van juni 1993 tot en met oktober 1994 het fraaie bedrag van ruim 22.000 euro op. Ook het Pallas Athene College in Ede en de Beatrixschool in Lunteren zetten zich voor de bakkerij in. Hun acties brengen veel geld op. Ook de Rabobank levert een grote bijdrage.
Hoge kerkmuren blijken voor het project geen belemmering te zijn. Enkele leden van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt in Ede beginnen spontaan een actie voor de bakkerij. Edese bedrijven laten zich evenmin onbetuigd. Zij geven in geld en in natura.

Het helpt ook dat Roemenië met ingang van 1 januari 1994 de status ontwikkelingsland krijgt. De Nationale Commissie Voorlichting en Bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO) kent op grond daarvan voor het project een subsidie van ruim 22.000 euro toe. Daarmee zijn de bijgestelde begrote kosten van 50.000 euro vrijwel helemaal gedekt.

Aanschaf bakkerijmachines

Het machinepark zorgt voor de grootste kostenpost op de begroting. Kan Kakasd die mogelijk onder voordeliger condities in Roemenië aanschaffen? Ds. Kallay en Geza Tövissi gaan op onderzoek uit. Zij bezoeken een bakkerij in Alesd, die geopend is met Franse steun. Maar het valt tegen. In Roemenië zijn er geen tweedehands apparatuur en machines. Pas als die helemaal op zijn worden ze vervangen. Kopen in Hongarije betekent hoge kosten. Kakasd geeft aan dat zij het noodzakelijke machinepark niet goedkoper in Roemenië kan aanschaffen. Zij gebruikt daarvoor het Hongaarse spreekwoord dat je jezelf niet verder moet rekken dan de deken lang is. Wel kan, wil en zal zij menskracht leveren voor het werk aan de bakkerij.

In Nederland is een herstructurering van de bakkerijsector gaande. Via het Kwaliteitscentrum Bakkerij in Wageningen komt de commissie in contact met de Stichting Herstructurering Broodbakkerij (SHB). Die heeft gebruikte machines beschikbaar voor export naar onder andere Roemenië. De SHB reageert welwillend op het verzoek om voor Kakasd (gratis) bakkerijmachines beschikbaar te stellen. Dat heeft resultaat. In december 1993 krijgt de commissie diverse machines van een gesloten bakkerij in Volkel. In maart 1994 komt er een oven en een narijskast bij van een gesaneerde bakkerij in Rijssen. Bij elkaar de complete uitrusting voor de bakkerij. Waarde daarvan 16.300 euro.

De machines hebben al een hele tijd stil gestaan. Er moet het nodige aan de machines gedaan worden. Het komt goed uit dat Adriaan van Vuren leraar is aan de Lagere Technische

School (vmbo) aan de Amsterdamseweg in Ede. In zijn praktijklokaal autotechniek mogen gemeenteleden met kennis van zaken de machines reviseren, schoonmaken en verven. Tijdelijk opslag mag in het pand van de Stichting Hulp Oost-Polen aan de Trompstraat in Ede.

Ook de gemeenteraad van Cristesti werkt mee. Op 5 mei 1994 geeft hij toestemming om de bakkerij te vestigen in het pand tegenover de pastorie in Kakasd. Nu kunnen de noodzakelijke vergunningen worden aangevraagd en contracten met de nutsbedrijven worden afgesloten. De nodige materialen voor elektriciteit, waterleiding, sanitair en verlichting in de bakkerij worden vanuit Nederland naar Kakasd getransporteerd.

V.l.n.r. Jan Zweistra, Anne Hummelen en Dick Stellingwerf

Burgemeester Botos ondertekent een van de vele vergunningen

Bouwen aan de bakkerij

Een bakkerij heeft bakkers nodig. In Kakasd zijn geen bakkers beschikbaar. Ze zullen moeten worden opgeleid. Daarvoor zoekt de commissie contact met de stichting Project Uitzending Managers (PUM). Met een positief resultaat. Arie Pijnenburg uit Vught is beschikbaar. Hij zal de klus in tien weken moeten klaren. De kosten neemt PUM voor haar rekening.

De kostbare bakkerijinventaris zo maar naar Roemenië sturen, dat doet de commissie niet. Om vervelende verrassingen zo veel mogelijk uit te sluiten, wil zij eerst de juridische eigendom goed geregeld hebben. Dat heeft heel, heel veel voeten in de aarde. Na veel overleg en een pittige brief naar de Roemeense jurist, wordt de eigendom uiteindelijk geregeld in de statuten van de coöperatie KFT Valurede. Het bestuur bestaat uit vijf presbyters van de kerk in Kakasd en een door de NGK Ede aangewezen lid. Die krijgt het vetorecht bij belangrijke beslissingen.

In december start de bouw. Kakasd krijgt uitgebreide instructies van Anne Hummelen. Die moeten er voor zorgen dat de bakkerij ook kan werken. De strenge winter zit tegen en zorgt voor vertraging. Met hard werken lukt het Kakasd. Op 24 mei 1995 is het pand klaar voor ontvangst van de inventaris. In het pand komt ook een winkel. Hoge huurprijzen maken het onmogelijk om daarnaast in Targu Mures een bakkerswinkel te openen. De bakkerijinventaris kan eindelijk op transport.

Een kink in de kabel

Eind 1994 zijn er veel problemen opgelost. Maar, zoals zo vaak, er doemt weer een nieuw probleem op. De Roemeense regering wil invoerrechten gaan heffen op hulp in de vorm van bedrijfsgoederen uit het buitenland. Een forse heffing: 40 procent van de waarde. De doodsteek voor het project. Het komt heel goed uit dat Dick Stellingwerf dan lid is van de Tweede Kamer voor de RPF. Hij neemt hij contact op met de Nederlandse ambassade in Boekarest over het probleem. Mag Roemenië überhaupt wel invoerrechten heffen voor dit humanitaire project? En als dat toch zo is, dan moet er toch ontheffing te krijgen zijn. Honderden Nederlanders hebben – met subsidie van de Nederlandse overheid – 45.000 euro bijeen weten te brengen voor de bakkerij. Het kan toch niet de bedoeling zijn dat de Roemeense overheid daarvan een groot inpikt voor de staatskas? Hij waarschuwt alvast dat, als de heffing doorgaat, het project op losse schroeven komt te staan.

Bakkerij gaat op transport

De ambassade neemt direct contact met de Roemeense autoriteiten. Het antwoord stelt gerust. Vrijstelling is mogelijk. Daarvoor is een “catra vama”, een douanedocument, nodig. De gever verklaart daarin dat het project een humanitaire doelstelling heeft. En dat met de winst uit het project nieuwe hulpprojecten zullen worden gefinancierd. De burgemeester van de gemeente Cristesti waaronder Kakasd valt, moet daarvoor tekenen. De prefect, een hogere autoriteit, moet dat ondersteunen.

Partijen zijn het er over eens dat het bakkerijproject aan die voorwaarden voldoet. Daarmee lijkt ook dit probleem uit de wereld.

Nu het pand klaar is en de formaliteiten (bijna) geregeld zijn, kunnen de machines naar Kakasd. Anne Hummelen maakt een gedetailleerde instructie voor installatie van de machines. In de nacht van 20 op 21 mei vertrekt het transport naar Kakasd. Johan ter Velde gaat mee om toezicht te houden op het installeren en testen van de bakkerijmachines. Hij mag niet terug naar Ede voordat dit goed voor elkaar is.

Overleg op hoog niveau

Opnieuw duikt een probleem op. De Roemeense autoriteiten hebben de vereiste "catra vama" nog niet afgegeven. Het ziet er somber uit als de bekende contactpersonen in Boekarest niet meer reageren op vragen om contact. Als het transport bij de grensovergang Beek is wil de bezorgde chauffeur duidelijkheid of hij zonder het document door moet gaan. In het vertrouwen dat het uiteindelijk toch wel goed zal komen krijgt de chauffeur van de commissie het groene licht om verder te gaan.

Op hoog niveau wordt ondertussen koortsachtig gewerkt. Dick Stellingwerf neemt contact op met mevrouw Frank, de Nederlandse ambassadeur in Boekarest, en de Roemeense ambassadeur in Den Haag. De Roemeense minister van Volksgezondheid bemoeit zich er zelfs persoonlijk mee. Dan pas blijkt wat er echt aan de hand is. Het ministerie van Financiën in Boekarest vindt dat er **geen** vrijstelling van invoerrechten mogelijk is. Volgens dat ministerie zullen de hulpgoederen worden gebruikt voor diensten aan een derde, de bakkerij. Die krijgt daaruit inkomsten. En dat mag niet. Gelukkig krijgt de Roemeense minister van Volksgezondheid het voor elkaar dat het departement van Financiën door de knieën gaat. Uiteindelijk schrijft Financiën op 19 juni aan de minister van Volksgezondheid dat de kerk van Kakasd **geen** invoerrechten voor de machines hoeft te betalen.

Uitladen machines in Kakasd

Ondertussen verloopt het uitladen van de bakkerijinventaris in Kakasd gesmeerd. Met de gegeven instructies gaan de grote machines met een vrijwel chirurgische precisie veilig door de deuren van de bakkerij. Na alle zorgen en problemen van het project een emotioneel moment voor de dorpsbewoners en Johan.

Voor de installatie en goede afstelling van de bakkerijmachines hebben twee Nederlandse bedrijven gratis technici beschikbaar gesteld. Begin juni gaan zij met Arie Peijnenburg en zijn vrouw Marian naar Kakasd. Binnen 24 uur maken zij hun werk af. De volgende dag levert de bakkerij de eerste broden af. De Roemeense Voedsel- en Warenautoriteit beoordeelt de kwaliteit van de bakkerij en het brood als heel goed. Tot grote vreugde van alle betrokkenen in Kakasd en Ede. En een stimulans voor de zes leerling-bakkers en Arie Peijnenburg. Arie, een bourgondische Brabander, is van vele markten thuis, Hij maakt zich binnen korte tijd met zijn bakkerskwaliteiten, gitaar en zang heel geliefd in het dorp. Ze noemen hem Arie Pekarie. Die naam brengt ook nu nog bij menigeen in het dorp een glimlach op het gezicht.

Hoe men dit in Ede toen beleefde blijkt uit het volgende citaat uit een brief van de OEC van 6 juli 1995:

,,Kijken we op dit moment terug dan kunnen we er in wezen niet over uit dat we twee jaar geleden pas begonnen met het schrijven van een projectbeschrijving en dat we nu dus draaien met een volwaardige bakkerij. We zijn ontzettend dankbaar voor alle bijdragen die u hebt verstrekt. Bovenal zijn we God dankbaar dat we de mogelijkheden en de kracht hebben gekregen om dit project te hebben mogen realiseren ten dienste van de verre naaste. We hopen dat het project in Valureni en omgeving nog veel mensen tot een zegen mag zijn. De Oost-Europa Commissie heeft ook dit project van het begin af aan gezien als een mogelijkheid om als een zoutend zout werkzaam te zijn in deze wereld, een wereld waarvoor we ook medeverantwoordelijkheid hebben gekregen."

De bakkerij in bedrijf

Na een leerperiode van enkele weken stijgt onder leiding van Arie de productie sterk. Eind juli is productie 2.500 broden en ruim 500 andere broodproducten per week. Het grootste deel verkoopt de bakkerij in Targu Mures. Medio augustus vertrekt Arie en moeten de bakkers op eigen kracht verder. Dat is verre van eenvoudig, want commercieel denken en efficiënt werken ontbreken vrijwel. Dat vraagt heel veel geduld en incasseringsvermogen. De kennis ontbreekt om een goede kostencalculatie te kunnen maken. Het besef van verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en de kwantiteit van de productie is erg laag. Er zijn vrijwel alleen werkloze mensen opgeleid en in dienst genomen. Hoe nobel dat ook is, de hoognodige ervaring, kennis en arbeidsethos zijn niet aanwezig. Die moeten van de grond af worden opgebouwd.

Bakkerij in bedrijf

Met engelengeduld en met wisselend resultaat blijft de commissie adviezen geven hoe de bedrijfsvoering verbeterd kan en moet worden.

Officiële opening

Eindelijk is het zo ver. Op dinsdag 24 oktober 1995 gaat de bakkerij officieel open. Arie geeft alle dorpsbewoners een krentenbrood. Mevrouw drs. M.P.A. Frank, de Nederlandse ambassadeur in Boekarest, verricht de officiële openingshandeling. Zij moet een door de bakkers en Arie vastgehouden brood door midden snijden. Dat blijkt een heel karwei te zijn.
De burgemeester van Cristesti, de vice-prefect van de provincie Mures, de decaan en 27 gasten uit Ede vereren de opening met hun aanwezigheid. Daarna gaat het feest in het gemeenschapshuis verder met officiële toespraken en een gezellig samenzijn. Arie maakt de feestvreugde met zijn gitaar en zang nog groter. Hoe geliefd hij is blijkt als de bakkers hem bij zijn vertrek uit Kakasd geboeid de bakkerij uitdragen. Ze willen hem niet kwijt!

De opening, een zware klus!

Cadeau voor mevrouw Frank, de ambassadeur

Tegenslagen

Zonder enige waarschuwing krijgt de bakkerij in november en december forse boetes. Voor een prijsverhoging van het brood in verband met inflatie is geen vergunning gevraagd. En op de broodzakken staat niet waar en wanneer het brood is gebakken. Weg is de winst van een paar maanden hard werken.

Er volgen nog meer tegenslagen. In december 1995 wordt het gas afgesloten. Een goede kwaliteit brood is niet meer te maken. Het gevolg is een forse daling van de broodverkoop. Pas na het betalen van smeergeld aan een functionaris sluit de gasmaatschappij de bakkerij weer op het gas aan. De afsluiting blijkt achteraf een willekeurige maatregel van een corrupte ambtenaar te zijn geweest. In het toenmalige Roemenië is beroep daartegen kansloos.

Om moedeloos van te worden

De bakkerij brengt het brood met eigen auto's naar de klanten. Dat vraagt heel vaak rijden om de bestellingen af te kunnen leveren. Voor het aanschaffen van een tweedehands VW-bus krijgt Kakasd een lening van Ede. Albert Csegzi, de bedrijfsleider, heeft het heel zwaar. Voor alle

contacten met leveranciers, afnemers en officiële instanties moet hij op pad. Zo moet hij elke dag de klanten in de stad bezoeken om èn orders voor de volgende dag te werven èn geld voor geleverde producten te innen. Vaak moet hij daarvoor op een later tijdstip terug komen. Er is geen telefoon in het dorp. Die komt er pas in 1996. Het is eentonig, ook nu weer na het betalen van smeergeld aan een corrupte ambtenaar.
Albert is ook verantwoordelijk voor de inkoop van grondstoffen en voor de administratie. Het meel moet soms zelfs worden gehaald bij maalderijen op een afstand van 80 kilometer van Kakasd. In de bakkerij werken dan elf mensen. Aan leidinggeven komt hij nauwelijks toe.

De toegenomen vraag naar brood maakt een hogere productie nodig. Nieuwe mensen worden aangenomen. Dat verloopt niet vlekkeloos. Tijdens de proefperiode wordt iemand betrapt op diefstal van brood. De partner van betrokkene neemt dat niet en komt met een groot mes naar de bakkerij. Met de boodschap Eva Kallay en Albert te zullen doden. Ze hadden niet het recht de werknemer op straat te zetten. Onverdraaglijk is het dat iedereen in het dorp zal weten wie de dief is. De spanningen worden Albert te veel. Hij stopt als bedrijfsleider.

Waar is het geld?

Dan komt Agnes als nieuwe bedrijfsleider. Ze heeft ervaring. Zij heeft al een eigen bakkerij en winkel. In de loop van de tijd rijst de verdenking dat zij haar eigen ondernemingen bevoordeelt ten nadele van de bakkerij in Kakasd. Ondanks herhaald aandringen geeft zij daarover geen duidelijkheid. Zij komt wel met de eis dat haar inkomen een vast percentage van de brutowinst moet zijn. Contractueel heeft de het bestuur van de KFT met haar afgesproken dat haar inkomen een vast percentage van de nettowinst zal zijn. Uiteraard weigert het bestuur aan haar eis te voldoen. In februari 1997 geeft zij aan als bedrijfsleider te stoppen. Dat heeft er ongetwijfeld mee te maken dat zij geen verklaring heeft voor het in contanten opnemen van 14 miljoen lei – 1.600 euro – van de bankrekening van de bakkerij. Zij weigert dat bedrag terug te betalen. De bakkerij wil het daar niet bij laten zitten en vraagt juridisch advies. De ingeschakelde advocaten adviseren geen juridische stappen tegen haar te ondernemen. Naar hun mening hebben procedures tegen haar weinig kans van slagen. Ze heeft te veel invloedrijke vrienden.

Van korte duur

Het bestuur van de bakkerij legt daarna de leiding in handen van het echtpaar Sandor en Ella Nagy. Het echtpaar heeft ook een maalderij. Daarmee is de aanvoer van voldoende meel voor de bakkerij gegarandeerd. Ook hebben Sandor en Ella goede en reële plannen voor de toekomst. Het bestuur van de coöperatie is erg in zijn nopjes met de nieuwe leiding. Helaas moet het echtpaar in februari 1998 afscheid nemen van de bakkerij. Dit op last van de Economische Controle Dienst in Targu Mures. De boekhoudingen van maalderij (privé-eigendom) en de bakkerij zouden niet duidelijk gescheiden zijn.

Een nieuwe impuls van korte duur

De bestelauto van de bakkerij blijkt aan vervanging toe. Door de gestegen productie is er nog een bestelauto nodig. Bij gebrek aan voldoende en kwalitatief goede tweedehands bestelauto's in Roemenië valt de keus na overleg op 2 bestelauto's uit Nederland. Het wordt nog even

spannend als de Roemeense overheid grenzen wil gaan stellen aan de maximum leeftijd van in te voeren auto's. Uiteindelijk kunnen de bestelauto's met de kentekens MS-EDE-4 en MS-EDE-5 worden ingezet voor de bakkerij.

De volgende leiding van de bakkerij is het echtpaar Zoltan en Melinda Székely. Onder hun leiding draait de bakkerij goed. Wel zijn er veel technische problemen op te lossen. Anne Hummelen bedenkt daarvoor vaak simpele en heel effectieve oplossingen. Met het uitbreiden van het assortiment en het klantenbestand moet de productie omhoog. De diaconale broodhulp aan arme dorpsbewoners[13] draagt er ook aan bij.

Een groot probleem blijft het reserveren van geld voor nieuwe en vervangings-investeringen. De extreem hoge inflatie in Roemenië maakt daarvoor reserveren onmogelijk. In hoop op betere tijden reserveert de commissie daarvoor zelf geld.

Medio 2000 loopt het huwelijk van het echtpaar Székely op de klippen. Melinda verdwijnt uit het zicht zonder verantwoording af te leggen voor onverklaarbare geldopnamen. Het KFT-bestuur gaat op zoek naar en vindt een nieuwe bedrijfsleider. Die gaat voortvarend aan de slag met het verbeteren van het aanbod in de winkel. De bedrijfsvoering van de bakkerij blijft zorgelijk. In 2001 ligt de bakkerij enige tijd stil. Ede vreest zelfs voor een faillissement en schiet opnieuw te hulp. Het bestuur vindt een investeerder, die de bakkerij weer opstart met Zoltan als bedrijfsleider.

Het doek valt

In de jaren daarna blijft de bakkerij worstelen met de bedrijfsvoering. Er is onvoldoende ruimte voor nieuwe investeringen en de concurrentie is groot. Diverse met hulp in Roemenië gestichte bakkerijen moeten sluiten. Roemenië treedt op 1 januari 2007 toe tot de Europese Unie. De nieuwe wetgeving, die daardoor van kracht wordt, maakt het onmogelijk dat de bakkerij in het bestaande pand verder gaat. Er geldt een overgangsperiode tot 1 januari 2008. De sloot naast de bakkerij is een onoverkomelijke barrière voor voortzetting van de bakkerij. Het bestuur gaat op zoek naar mogelijkheden om de bakkerij op de een of andere manier voort te zetten. In Alesd zou een bakkerij zijn, die goed zou functioneren. Tijdens een bezoek blijkt die bakkerij zelf geen brood meer te produceren. Het brood komt uit Hongarije. Voor Kakasd is dat geen optie. Onderzoek of de bakkerij voortgezet kan worden op een locatie aan de weg naar Targu Mures loopt op niets uit. Een bijkomend belangrijk probleem is dat de bakkerijmachines grote en kostbare reparaties nodig hebben. Op 1 februari 2007 sluit de bakkerij als laatste van alle met steun van Nederlandse donoren in Roemenië gestichte bakkerijen. De winkel blijft open en dat is nu nog steeds zo.

13 Meer daarover in hoofdstuk 15 Diaconale hulp.

Tot slot

Is de bakkerij een succes geweest? Voor het antwoord daarop is het belangrijk vanuit welk perspectief die vraag wordt beantwoord en welke verwachtingen men daarvan heeft gehad.
Was de verwachting om een bakkerij te stichten en te exploiteren, die moet voldoen aan de in West-Europa geldende eisen van professionaliteit, bedrijfsvoering en winstgevendheid? Dan zal op grond van de geschiedenis van de bakkerij de conclusie al snel moeten zijn dat het project niet aan de verwachtingen heeft voldaan.

Bekijkt men het vanuit de bedoelingen bij het maken van de plannen dan is het een ander verhaal. Doel was het scheppen van nieuwe werkgelegenheid in het dorp met veel werkloosheid. Ruim elf jaar is aan dorpelingen, die vaak werkloos waren, werkgelegenheid geboden. Die werkervaring is voor velen van onschatbare waarde geweest.
De bakkerij heeft moeten functioneren in een samenleving, die sterk beïnvloed is door ervaringen met het communistisch bewind. Vrijheid en initiatief waren daarin ongewenst en werden onderdrukt. Bureaucratie en corruptie hebben de bakkerij ernstig belemmerd. De vele wisselingen in het beheer en frauduleus handelen door enkele bedrijfsleiders hebben een negatieve invloed gehad.
Desondanks is de bakkerij ruim elf jaar in bedrijf geweest. Het was de bakkerij, die het langst in bedrijf is geweest van alle met steun uit Nederland in Roemenië gestichte bakkerijen. Vanuit dat perspectief is het een godswonder dat de bakkerij zo lang heeft kunnen functioneren.

De mensen in Ede en Kakasd, die in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw het initiatief namen de bakkerij te starten en die met raad en daad hebben ondersteund, verdienen daarvoor bewondering en diep respect.

15. Diaconale hulp

Eeuwenlang kende de Hongaarse gemeenschap een groot verantwoordelijkheidsbesef voor de medemens. Zekerheid over het bestaan was er in dit turbulente deel van Europa niet. Dat maakte dat men zich heel sterk op elkaar aangewezen wist. Familierelaties waren daarbij heel belangrijk. In de jaren onder het communisme veranderde dat. Men raakte steeds meer op zichzelf aangewezen. In de jaren voor de omwenteling in 1989 was er grote armoede onder de bevolking. Het communistisch bewind voerde de rigide politiek om de staatsschuld ten koste van vrijwel alles af te lossen. Dat gevoegd bij het vrijwel failliete economische systeem en de zware repressie maakten de levensomstandigheden voor de burgerbevolking lood- en loodzwaar.

Het is niet verwonderlijk dat de contacten van de commissie in Hongarije aan het eind van de jaren zeventig aandacht vroegen voor de erbarmelijke levensomstandigheden van de Hongaarse gemeenschappen in Roemenië. Toen was alleen hulpverlening op kleine schaal mogelijk. Het bewind legde strenge beperkingen op aan contacten van burgers en kerkelijke instellingen met het buitenland. Pas na de de omwenteling kon zonder beperkingen in 1990 het eerste grote transport van hulpgoederen naar Kakasd plaatsvinden. In de jaren daarna zijn veel hulptransporten verzorgd. Met het doel er met aandacht, hulp en middelen voor kwetsbare en zwakke mensen te willen zijn.

Diaconale taak

Kakasd kende in die tijd geen diakenen met een specifieke verantwoordelijkheid voor hulpverlening aan armen en zieken. In de praktijk nam de kerkenraad deze zorg op zich. Dat gaf regelmatig aanleiding tot ontevredenheid. In het dorp ontstond commotie toen in december 1993 de allerarmste dorpsbewoners eenmalig met Kerst een bedrag van 14 euro kregen. Dat wekte jaloezie bij degenen, die in bijna soortgelijke levensomstandigheden verkeerden. Om deze onvrede weg te nemen besloot kerkenraad in Kakasd daarop iedereen boven de 65 jaar ook deze hulp te geven. Daarmee was de onvrede weg. Maar niet de vraag beantwoord wat er onder diaconale zorg moet worden verstaan. Ds. Wim van der Linde sprak met de kerkenraad van Kakasd over de taak van de diakenen in de nieuwtestamentische gemeenten. Dit leverde intense discussies op over de inhoud van diaconale zorg.

Diaconaal beleid

De kerkenraad van Kakasd vraagt aan Ede om criteria voor het geven van diaconale hulp en in het bijzonder voor financiële bijstand. De commissie geeft aan Kakasd het wijze advies die zelf op te stellen. De kerkenraad kent de plaatselijke omstandigheden beter dan Ede. De kerkenraad gaat daarop in en stelt criteria op voor hulp aan de allerarmsten op het gebied van medische zorg, zoals medisch consult, medicijnen en operaties. Ook voor hulp als betrokkenen de kosten van begrafenissen niet kunnen betalen.

De verantwoordelijkheid voor hulp bij operaties en begrafenissen legt de kerkenraad primair bij de familie. Is die daartoe niet (geheel) in staat dan wil de kerk helpen. Gaat die hulp de

mogelijkheden van de kerkenraad te boven dan zal voor het tekort een beroep worden gedaan op de OEC. De kerkenraad in Kakasd benoemt Jolan Csegö als diaken. Gert Jan Kroon is vanuit Ede de coördinator voor diaconale hulp. Samen bespreken Jolan en Gert Jan de vraagstukken. Zo nodig vragen zij om besluiten van de kerkenraad en de commissie.

Hebben armen kleding nodig dan kan die worden gegeven uit de kleding, die Ede jaarlijks naar Kakasd stuurt. Blijft er kleding over dan kan die worden verkocht ten gunste van de diaconale kas. Overblijvende kleding kan naar gemeenten, die geen partnergemeente in Nederland hebben.

Met Pasen en Kerst krijgen de ouderen en de allerarmste gezinnen in het dorp voedselpakketten. Voor de kinderen is er jaarlijks met Kerst een tasje met inhoud. Een traditie, die tot op heden voortduurt.

Ook de basisschool in het dorp wordt niet vergeten. Die ontvangt uit Ede onder andere schrijfmiddelen, laarzen en computers. In Kakasd is men er blij mee. Een enkele keer pakt de hulp verkeerd uit. Laarzen zijn heel welkom, maar als er een grote voorraad komt met een grote letter V erop wil niemand die hebben. Die letter was een symbool van het verfoeide communistische regime. De oplossing is simpel. De letter wordt onzichtbaar gemaakt en iedereen is blij met deze broodnodige laarzen.

Uitladen hulpgoederen

Computers voor de basisschool v.l.n.r. Arpad Tordai, György Czégö en Gert Jan Kroon

Broodhulp

In de winter van 1996-1997 gaat er door Kakasd een grote schok. Een kind is door kou en ondervoeding overleden. Zoiets mag niet meer voorkomen. Op verzoek van ds. en mevrouw Kallay besluit de OEC structureel gratis brood te geven aan de drie allerarmste gezinnen. Andere arme mensen vragen ook om broodhulp. De commissie vraagt om een lijst met namen van daarvoor in aanmerking komende dorpsbewoners. Ongeacht of zij wel of geen lid van de kerk zijn. De kerkenraad durft het niet aan die criteria vast te stellen. Eerdere negatieve ervaringen

bij de verdeling van hulpgoederen zijn daarvoor de reden. De angst voor grote onenigheid in de gemeente is groot. Uiteindelijk komen ds. en mevrouw Kallay met een voorstel. De commissie neemt dat advies over. Gevolg is dat er broodhulp kan worden gegeven aan ouderen en gezinnen, die overduidelijk in een noodsituatie verkeren:

- 21 mensen ouder dan 75 jaar en alleenstaand per week twee broden;
- drie gezinnen met acht of meer kinderen per dag twee broden;
- zes gezinnen met drie tot zeven kinderen zeven broden per week;
- zes zigeunergezinnen zeven broden per week.

In de gemeenschap wordt deze regeling zonder protesten aanvaard.

Halfjaarlijks wordt de broodhulp getoetst en waar nodig aangepast aan de omstandigheden. De kosten van deze hulp zijn aanzienlijk. Enkele keren springt de Edese diaconie bij om door te kunnen gaan met deze hulp. De broodhulp stopt op voorstel van Kakasd per 1 april 2007. De verbeterde levensomstandigheden in Roemenië maken deze hulp niet langer nodig.

Medische hulp

Ook de noden van het ziekenhuis in Targu Mures ontsnappen niet aan de aandacht van de commissie. Dat wordt geholpen met medische hulpgoederen. Bij de aflevering gaat het er in de beginjaren zeker niet zachtzinnig aan toe. Arriveert er een transport hulpgoederen dan worden patiënten worden uit hun bed getrommeld om de uit te laden.

Uitladen hulpgoederen

Patiënten moeten helpen bij uitladen hulpgoederen voor ziekenhuis Targu Mures

Hulp is er ook voor mensen die operaties niet zelf kunnen betalen. Regelmatig zijn er ook vragen om operaties in Nederland te mogen laten uitvoeren. De commissie gaat zorgvuldig te werk. Zij vraagt bevriende medici om advies. Vrijwel altijd blijkt dat die operaties in Roemenië of Hongarije ook mogelijk zijn. En tegen aanzienlijk lagere kosten. Uiteindelijk besluit de commissie niet meer mee te betalen aan operaties in Nederland.

Hulptransporten

In de loop van de tijd zijn vele honderden m3's aan hulpgoederen naar Kakasd vervoerd. De brochures, die de commissie tot en met 2009 over haar werk heeft uitgegeven, geven daarover heel gedetailleerde informatie. Om dat mogelijk te maken hebben veel mensen zich ingezet en heel veel werk verricht. Door gemeenteleden, die kleding aanboden en de degenen, die dat hebben gesorteerd. Ook voor het zoeken en vinden van hulpgoederen in verschillende plaatsen in het land, voor het transport daarvan naar Ede, voor het verzendklaar maken en laden van de hulptransporten. Tot de toetreding van Roemenië tot de Europese Unie veranderde de Roemeense overheid regelmatig de douaneregels. Dat maakte het verzorgen van hulptransporten tot een complexe onderneming. Gelukkig is dat nu niet meer het geval. Transporten kunnen vrijwel probleemloos de grenzen passeren.

16. Drinkwaterproject

Slecht drinkwater
Al sinds het ontstaan van Kakasd in de vijftiende eeuw zijn haar inwoners voor drinkwater aangewezen op waterputten. In de loop van de tijd zorgt bodemverontreiniging voor verslechtering van de kwaliteit van het drinkwater. De vrij ondiepe waterputten zijn daartegen onvoldoende beschermd. De kwaliteit gaat nog meer achteruit als de kunstmestfabriek in het nabijgelegen Targu Mures open gaat. Die fabriek zorgt door de uitstoot van ammoniak en andere chemicaliën voor ernstige luchtverontreiniging. Die slaat neer in de omgeving en komt in het grond- en drinkwater terecht. Voor de dorpelingen levert de verontreiniging van het drinkwater gezondheidsproblemen op.

Traditionele waterput

Tijdens het communistische bewind heeft aanleg van een openbaar waterleidingnet in Kakasd geen prioriteit. Het regime ziet Kakasd als een derderangs dorp waarin het niet investeert. Het staat op de lijst van dorpen, die in het kader van de landhervorming afgebroken moeten worden.

Geen geld
Tijdens het bezoek aan Ede in augustus 1999 vraagt ds. Kallay, ook namens het gemeentebestuur van Cristesti, om 22.600 euro voor het aanleggen van waterleiding en riolering in Kakasd. De commissie ziet zich genoodzaakt daarop afwijzend te reageren. De lasten van lopende projecten zijn zo hoog dat er geen ruimte is voor een nieuw kostbaar project. De herhaalde vraag om hulp in de zomer en najaar 2000 moet de commissie om dezelfde reden afwijzen.

Wilde Ganzen
In november van dat jaar krijgt ds. Gerard de Lange van Zendtijd voor de Kerken (ZvK) het bericht dat de NGK Ede in maart een tv-kerkdienst mag verzorgen. Aan het eind van de uitzendingen van ZvK is er altijd een vlucht van de Wilde Ganzen voor een goed doel. Dat mag Ede voordragen. Ds. De Lange stelt de commissie voor een project voor Kakasd in te dienen. In overleg met ds. Kallay gaat de commissie hard aan het werk. De keus valt op het project voor aanleg van waterleiding en riolering. Al snel blijkt het project niet haalbaar. Het is een veel complexer hulpproject dan gebruikelijk voor de Wilde Ganzen. Er is meer nodig dan de eerder gevraagde 22.600 euro. Er is ook gerekend met een subsidie van de de Europese Unie in de begroting. Daarvoor is nog geen toezegging gedaan. Alle inspanningen van de commissie om vervangende zekerheden voor uitvoering te bieden ten spijt, kiest Wilde Ganzen uiteindelijk niet voor dit project. Wilde Ganzen is wel bereid om later voor het project te vliegen als de zekerheid over uitvoering er wel is. Garanties kan zij daarvoor niet geven. De kansen op uitvoering van het project worden nog kleiner. Kakasd meldt dat de Roemeense overheid haar plannen heeft gewijzigd. Het kan minimaal zeven jaar en mogelijk zelfs wel vijftien jaar duren voordat het project gerealiseerd kan worden. En de voorwaarde is dat de Europese Unie subsidie verleent.

Oude bekende
In maart 2001 heeft Gert Jan Kroon contact met een oude bekende die lid is van een stichting in Nunspeet. Die stichting heeft voor het boren van waterputten en het plaatsen van waterpompen in een dorp in de buurt van Bistrita een boorinstallatie aangeschaft. De commissie vraagt hem te onderzoeken of die voor Kakasd ingezet zou kunnen worden. Een jaar later is de installatie in Roemenië ingevoerd en is er een indicatie wat één pomp kost: 1.100 euro. Na een mondelinge toelichting besluit de OEC te onderzoeken of zes waterpompen kunnen worden gerealiseerd in Kakasd. Er is duidelijk externe sponsoring van dit project nodig.

De drinkwaterkwaliteit gaat ondertussen steeds verder achteruit. Zo veel dat het gemeentebestuur de dorpsbewoners ontraadt nog langer uit eigen bronnen drinkwater te halen. De arme inwoners van Kakasd moeten dat advies noodgedwongen naast zich neer leggen. Flessen bronwater kopen is voor hen geen optie: zij hebben daar het geld niet voor. De basisschool krijgt de opdracht de waterputten af te sluiten om te voorkomen dat daaruit nog langer drinkwater wordt gehaald.

Onverwachte sponsors
Een nieuwe kans op externe sponsoring dient zich aan. EO-Metterdaad kondigt ter gelegenheid van haar tienjarig bestaan een speciale actie voor Roemenië aan. Comité's en commissies, die betrokken zijn bij een project in Roemenië, kunnen een aanvraag indienen. Ook al heeft de commissie geen hoge verwachtingen, zij vindt het toch de moeite waard om een subsidieverzoek in te dienen. De kans op inwilliging van haar verzoek schat zij laag in omdat voor veel meer drinkwaterprojecten subsidieverzoeken zullen worden ingediend. Het valt mee want begin februari 2004 krijgt de commissie het mooie bericht dat EO-Metterdaad maximaal 7.500 euro wil bijdragen voor zes waterpompen in Kakasd.

De voorbereidingen voor het boren van de pompputten verlopen moeizaam. Het boorbedrijf heeft eerst andere opdrachten in de regio te doen. Daar wordt het geconfronteerd met forse tegenslagen. Gevolg is dat er in 2004 niet meer geboord kan worden. De OEC maakt met Kakasd de afspraak dat Kakasd een eigen bijdrage van 1.000 euro zal betalen en een boorbegeleidingscommissie zal instellen. Die moet er voor zorgen dat het boorbedrijf kan gaan boren.

De Edese muziekgroep Brenn houdt op 5 maart een benefietconcert waarvan de opbrengst helemaal ten goede komt voor dit project.

Eindelijk goed drinkwater
Op 18 april 2005 is het grote moment daar: het bedrijf begint met het boren van een put bij de bakkerij. Enkele dagen later is die eerste pomp, aangesloten op een 63 meter diepe bron, klaar. Zonder veel problemen gaat het boorwerk verder. De kwaliteit van het drinkwater is goed. Volgens de planning zullen er zes pompen worden geplaatst. Dat worden er uiteindelijk

vijf omdat de geoffreerde handpompen van plastic zijn. Kwetsbaar en niet duurzaam. De keus valt op een goede handpomp, die het Sociaal Werkvoorzieningschap Noord Veluwe maakt. Die worden aangeschaft.
Met een notariële akte wordt bevestigd dat het werk op 12 september 2005 klaar is. De gewenste zesde drinkwaterpomp komt er niet. Een extra bijdrage kan EO-Metterdaad daarvoor niet geven.

Boren waterput bij de bakkerij

Daarmee is er voor de dorpsbewoners voor het eerst sinds tientallen jaren weer de mogelijkheid om gratis goed drinkwater te krijgen. Daar maken velen gebruik van. De Roemeense overheid schuift aanleg van een openbaar drinkwaterleidingnet op de lange baan. Dat lukt zelfs niet binnen de termijn van vijftien jaar, die ds. Kallay in 2000 als het slechtste scenario noemt. Pas in 2019 lijkt de overheid in staat te zullen zijn een openbaar drinkwaterleidingnet en riolering in Kakasd aan te leggen.

Eindelijk goed drinkwater!

17. Een nieuwe pastorie in Kakasd

Omstreeks 1900 had de kerk een pastorie op de Farkas-heuvel tegenover de kerk. Die werd door aardverschuivingen onherstelbaar beschadigd. Herbouw op dezelfde plek kon niet. Het risico op nieuwe aardverschuivingen was zo groot dat herbouw op dezelfde plek onverantwoord was. De kerkenraad kocht een vrij nieuwe woning in het dorp en bestemde die tot pastorie. In deze pastorie woonden ds. en mevrouw Kallay toen Gerard en Beatrijs van Winsum hen in april 1986 voor het eerst bezochten.

Slecht

De pastorie is aan het begin van deze eeuw in slechte staat. Die is dan al meer dan honderd jaar oud. De oude houten vloer ligt direct op de grond en het pand heeft geen spouwmuren. Heel aantrekkelijk voor muizen en ander ongedierte. Ook de constructie van de fundering is volstrekt onvoldoende. Optrekkend vocht tast de buitenmuren ernstig aan. Regelmatig wordt het aangetaste stucwerk van de buitenmuren vervangen. Op het eerste gezicht ziet de pastorie er dan weer aardig uit. Het probleem is dan tijdelijk uit het zicht. Een echte en structurele oplossing is het niet.

Pastorie Kakasd (1989)

Detail buitenmuur oude pastorie

Het vochtprobleem veroorzaakt ook gezondheidsklachten bij de bewoners van de pastorie. De inboedel heeft er zwaar onder te lijden. Kon dat in tijden van goedkope energie nog min of meer worden “weggestookt”, aan het begin van deze eeuw kan dat niet meer. De energieprijzen zijn dan tot West-Europees niveau gestegen. Veel stoken is voor het gezin en de kerk niet op te brengen. Structureel herstel van de gebreken zal heel veel geld kosten en de bouwkosten van een nieuwe woning ruimschoots overschrijden. Vervangende nieuwbouw is voor de kerkenraad van Kakasd geen begaanbare weg. Het geld daarvoor ontbreekt en de kerkgemeenschap kan dat niet op te brengen.

Plannen maken

Kerkenraad van Kakasd en de decaan vragen aandacht voor het probleem bij gelegenheid van het emeritaat van ds. Kallay in 2004 en in april 2006 bij de viering van 20 jaar contacten tussen Kakasd en Ede. Kan Ede helpen? In principe wil de commissie meedenken en helpen. Zij

realiseert zich dat een oplossing niet simpel zal zijn. Nieuwbouw op de plaats van de bestaande pastorie maakt tijdelijk andere huisvesting nodig. Die is er niet en zal bovendien extra kosten bovenop de toch al hoge nieuwbouwkosten meebrengen. Inrichting van het gemeentecentrum, het Hollandhuis, als tijdelijke woonruimte wil de commissie grondig onderzocht zien. Voor nieuwbouw is er ruimte tussen het gemeentecentrum en de bestaande pastorie. Er zijn nog veel vragen. Wat is de bijdrage van Kakasd zelf? Wie moet opdrachtgever worden? Hoe te voorkomen dat het project een bodemloze put wordt? Zullen we in staat zijn voldoende geld te werven? Gaat dit de financiële mogelijkheden van Ede niet te boven?

In september 2007 wordt er een nieuwe stap gezet. Na diverse gesprekken met Kakasd wil de commissie meewerken aan een onderzoek naar de haalbaarheid van een nieuwe pastorie achter de bestaande pastorie omdat:

- het hier gaat om een vraagstuk waarvoor de gemeente van Kakasd zich geplaatst ziet. De pastorie is en blijft eigendom van de kerkelijke gemeente. Tijdens de ambtstermijn in Kakasd mogen predikanten en hun gezinnen daar in wonen.
- de kerkelijke gemeente zelf onvoldoende financiële middelen heeft om een nieuwe pastorie te bouwen.
- het predikantsechtpaar zelf niet in staat is en zal zijn een andere woning te kopen of een nieuwe te (laten) bouwen.

De OEC vraagt Kakasd een plan voor een nieuwe pastorie te maken. Die laat in maart 2008 twee ontwerpen maken voor de bouw van een sobere woning. Die moet woonruimte bieden aan het predikantsgezin en een kantoorruimte-/spreekkamer voor de predikant hebben. Het ontwerp, gemaakt door een gemeente-ambtenaar in Cristesti, krijgt de voorkeur. Kakasd vindt het een goed plan en bovendien kan de ambtenaar helpen om snel een bouwvergunning te krijgen. De regels voor ambtelijke integriteit liggen in Roemenië kennelijk anders dan in Nederland. Geraamde bouwkosten 90.000 euro.

Uitwerking

In januari 2008 stelt de commissie een subcommissie voor dit project in. Die bestaat uit twee personen: Gerard van Winsum en ik. Wij krijgen de vraag om de mogelijkheden voor uitvoering van het bouwplan te onderzoeken en zo mogelijk verder uit te werken.

De subcommissie stelt voorop dat het een project van de gemeente in Kakasd is en moet blijven. Alleen dan is haar actieve betrokkenheid gewaarborgd. Vanuit Ede is zo'n project onmogelijk aan te sturen. De mogelijkheden daarvoor missen we eenvoudig. De Hongaars-Roemeense cultuur van zakendoen is anders dan in Ede. Daarom kan Kakasd het beste zelf opdrachtgever zijn. Die heeft daarvoor voldoende deskundige gemeenteleden. Het is heel belangrijk dat de gemeenschap zelf het initiatief neemt om plannen te realiseren. Ook goed voor de ontwikkeling van een ietwat passieve en afwachtende naar een actieve en initiatief nemende gemeenschap. "Geef de hongerige niet alleen een vis maar ook een hengel" gaat ook hier op.

Een fifty-fifty verdeling van de kosten tussen Ede en Kakasd moet het uitgangspunt zijn.

Duidelijk is dat de kerkgemeenschap in Kakasd de helft van de bouwkosten in geld zelf niet kan opbrengen. Het is een overwegend agrarische gemeenschap waaraan de welvaartsgroei grotendeels voorbij gaat. Bijdragen vanuit het decanaat zijn niet te verwachten. Regionale en nationale instanties van de Hongaarse Gereformeerde Kerken hebben zelf al alle moeite de financiële touwtjes aan elkaar te knopen. De bijdrage van Kakasd zal vooral moeten komen uit eigen arbeid.

Om de bouwkosten in de hand te houden moet de bouw binnen één à twee jaar plaatsvinden. Een trager bouwtempo zal er voor zorgen dat de kosten alleen maar hoger worden. De Edese bijdrage moet niet in één keer worden uitbetaald. Dat moet in fasen gebeuren en gekoppeld worden aan de voortgang van de bouw.

Andere mogelijkheden

De subcommissie onderzoekt een aantal alternatieven. Die bieden om de volgende redenen geen uitkomst:

1. *verbouw gemeentecentrum tot pastorie*
   In de winter gebruikt men het centrum voor kerkdiensten. De kerk is dan alleen tegen onaanvaardbaar hoge kosten te verwarmen. De grote zaal wordt intensief gebruikt door de vrouwen- en de jeugdvereniging en voor andere kerkelijke activiteiten. Verbouw tot pastorie maakt het onmogelijk deze activiteiten daar nog langer te houden. Verder zou de huisartsenpost komen te vervallen. Ongeveer 60 adressen in het dorp zijn daarvan afhankelijk. Het is onwenselijk deze basisgezondheidsvoorziening te stoppen. Daarnaast is het zeer de vraag of het gebouw tegen redelijke kosten geschikt te maken is als (tijdelijke) pastorie.
2. *prefabwoning*
   De kosten daarvan zijn bij aanschaf in Nederland relatief laag. Daar komen dan nog bovenop de kosten van transport, montage, aansluitingen en afwerking. Met alle risico's van dien. Per saldo zullen de kosten niet lager zijn dan bij de bouw van een woning op locatie in Roemenië.
3. *aankoop/huur van een bestaande woning als pastorie*
   Het huren van een woning is geen optie. Die zijn niet te huur. Woningen zijn wel te koop. De kosten daarvan zijn, op basis van de gangbare prijzen, veel hoger zijn dan die van het bouwen van een nieuwe woning op eigen (kerk)grond.
4. *hypotheek door de kerk*
   Het is voor de kerk in Roemenië niet mogelijk een hypotheek te krijgen voor het bouwen van een pastorie. Een hypotheek daarop afsluiten bij een Nederlandse bank kan evenmin.

De subcommissie legt de plannen ook voor aan het moderamen van de Edese kerkenraad. Dat is nodig omdat voor het slagen van het project een zekere garantie van de NGK Ede onontbeerlijk lijkt. Het moderamen reageert welwillend en zegt in principe medewerking toe. Daarop krijgt de subcommissie van de OEC het groene licht om haar ideeën over het project te bespreken met Kakasd.

Reactie van Kakasd

In Kakasd spreken we met ds. Molnár en curator Geza Tövissi over het voorstel. De eerste reacties ervaren we als lauw. Zij vragen ons het voorstel te presenteren aan de kerkenraad. Een inhoudelijke reactie geven ze (nog) niet. Als we het voorstel hebben gepresenteerd aan de kerkenraad gaan de leden op luidruchtige en heftige toon met elkaar in gesprek. Het Hongaars niet machtig zijnde, vermoeden we dat ze het er helemaal niet mee eens zijn. Een foute inschatting. Na afloop van de vergadering blijkt dat kerkenraad en predikant heel enthousiast reageerden. Nadat ruim twee jaren geleden de eerste gesprekken al waren gevoerd verwachtte niemand nog een positieve reactie uit Ede. De kerkenraad stemt graag in met het Edese voorstel.

In goede harmonie maken we principe-afspraken over de realisatie, de fasering en het tempo van de bouw van de nieuwe pastorie. De OEC neemt die over. Zij voegt daaraan nog de voorwaarde toe dat Kakasd een deel van de bijdrage moet terugbetalen als zij de pastorie binnen 20 jaar verkoopt.

Kerkenraad en gemeente in Kakasd stemmen unaniem in met deze voorwaarden. De gemeenteleden beloven dat zij tien dagen per jaar gaan werken aan de bouw van de nieuwe pastorie. Verder gaan zij akkoord met een verhoging van de jaarlijkse bijdrage aan de kerk.

Daarop besluit de commissie een bijdrage van maximaal 45.000 euro te geven voor de nieuwe pastorie. Om dat te kunnen doen zal er een eenmalige actie in de gemeente worden gehouden. De kerkenraad van Ede draagt ook bij. Die staat garant voor maximaal 15.000 euro als de actie onverhoopt minder dan het toegezegde bedrag zal opbrengen. Dit onder voorwaarde dat de commissie zich moeten inspannen het hele bedrag met acties bij elkaar te brengen. De zomermaanden gebruiken Kakasd en Ede om de afspraken verder uit te werken.

Hartverwarmend

Begin oktober volgt de presentatie van het project aan de gemeente. Met de vraag om daarvoor geld te geven. De zorg of de gemeente het forse bedrag van 45.000 euro bij elkaar wil en kan brengen is snel voorbij. Het resultaat is boven verwachting. Binnen korte tijd is 75 procent van het benodigde bedrag aan geldleningen en aan giften binnen!

De bouw

Kakasd begint eind augustus met veel mankracht en motivatie aan de bouw. De gemeenteleden zien het bouwproject als hun eigen project en niet als een project dat alleen het predikantsgezin aangaat. Veel gemeenteleden doen mee. Het varieert van vier tot soms wel twintig mannen per dag. Het slopen van een oude stal op de bouwplaats, het grondwerk en het maken van de fundering verlopen voorspoedig.

Werk in uitvoering

Ook al kent Roemenië dat bouwgebruik niet, al op zondag 9 november kan de eerste steen worden gelegd. Na de middagdienst is er een kleine ceremonie bij de bouwput waarbij een kleine plaquette wordt onthuld. Die zal te zijner tijd naast de voordeur van de pastorie een plaats krijgen. Ds. Molnár spreekt daarbij over psalm 127 vers 1 en 2, en Gerard van Winsum over psalm 146 vers 5 en 6.

Eerste steenlegging

Kakasd handelt snel als de eerste effecten van de wereldwijde kredietcrisis zich manifesteren. Het nog niet gebruikte deel van het Edese voorschot wordt van de bank gehaald en op een veilige plaats opgeborgen. Bij een bouwmaterialenhandel zijn stenen besteld maar nog niet geleverd. Als Kakasd het signaal krijgt, dat er mogelijk wat fout gaat bij dit bedrijf, haalt zij de materialen direct op en slaat die op een vertrouwd terrein in het dorp op. Door de invallende winter komt de bouw, op wat grondwerk na, stil te liggen.

In mei 2009 gaat de bouw met man en macht verder. Eind van dat jaar is het pand wind- en waterdicht en kan de afbouw beginnen. In oktober 2010 is de bouw zo ver gevorderd dat het predikantsgezin de nieuwe pastorie kan betrekken. Een geweldige prestatie! Binnen de afgesproken periode van twee jaar is de bouw zonder noemenswaardige strubbelingen voltooid.

In Ede leeft men betrokken mee met het wel en wee van het project. Regelmatige presentaties op de beamer met veel fotomateriaal voorafgaand aan de kerkdiensten en artikelen in Samenhang helpen daarbij.

Veel handen maken licht werk

Heel blij met de nieuwe pastorie

Officiële opening

Op 8 mei 2011 is het zover. De pastorie wordt officieel geopend. De bisschop van Cluj, ds. Geza Pap, en ik houden toespraken voor de blije gemeente van Kakasd, de decaan en een delegatie uit Ede.

Onthulling plaquette door bisschop ds. Geza Pap

Bij de ingang van de pastorie worden twee plaquettes aangebracht. De eerste is van Kakasd met de tekst: ,,Met Gods hulp door het werk en met giften van gemeenteleden in Kakasd en Ede gebouwd in 2008 tot en met 2010. Soli Deo Gloria". De tweede is van Ede. Bedoeling was daarop de tekst van psalm 127 vers 1 en 2 aan te brengen: ,,Als de Heer het huis niet bouwt, zwoegen de bouwers vergeefs". Door een tikfout staat er echter psalm 126 met de tekst ,,Toen de Heer het lot van Sion keerde was het of wij droomden, een lach vulde onze mond, onze tong brak uit in gejuich". Ook een mooie, toepasselijk tekst.

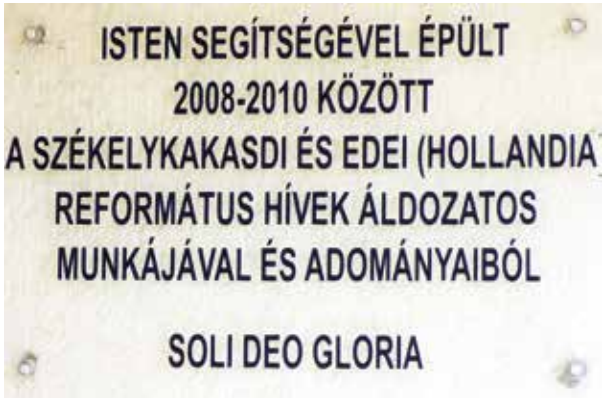

De plaquettes

Het was de bedoeling de oude pastorie te slopen. Daar komt het niet van. Om de vereiste sloopvergunning te krijgen moeten er kostbare archeologische en bodemonderzoeken worden uitgevoerd. Daar heeft de kerk het geld niet voor over. Zo lang het nog kan is het in gebruik als opslagruimte.

De afrekening
Eind 2011 maakt de OEC de balans op. Het aandeel van Ede in het project is ruim binnen de begroting gebleven: 40.074 euro in plaats van de geraamde 45.000 euro. Vooral veroorzaakt door de waardestijging van de euro ten opzichte van de Roemeense munt, de nieuwe lei.

De gemeente in Ede heeft gul gegeven. Vanaf 2008 tot en met 2011 is ruim 31.000 euro aan giften ontvangen. Later is er nog 2.200 euro aan giften toegezegd. Het totale tekort op het project komt neer op 6.800 euro. Daarvoor doet de commissie een beroep de kerkenraad in verband met de toegezegde garantie. Met een beroep op de moeilijke situatie van de kerkelijke financiën adviseert de Commissie van Beheer de garantie nog niet uit te betalen. De OEC zou nog twee jaar haar best moeten doen dit bedrag bijeen te brengen. Dat advies neemt de kerkenraad over. Uiteindelijk slaagt de OEC er in dat restant uit eigen middelen op te hoesten.

18. Een nieuwe partnergemeente: Zápszony

Begin 2000 lijkt het er op dat de hulpverlening aan Kakasd onbedoeld een structureel karakter heeft gekregen. Ook al was dat niet de bedoeling, de OEC wil en kan de verplichtingen daaruit nakomen. Daarnaast ziet zij mogelijkheden om incidenteel andere projecten te helpen.

Andere projecten
Initiatiefnemers van enkele projecten benaderen de commissie zelf om hulp. Ook vestigen relaties van de commissie de aandacht op projecten. Zo helpt de OEC bij het bouwen van een verzorgingshuis voor bejaarden in Boly in Zuid Hongarije. Ook het onderwijsproject voor zigeunerkinderen Vale Rece bij Targu Mures van de stichting 'Vijf broden en twee vissen' mag rekenen op hulp. Met het project wil die stichting door onderwijs kansarme zigeunerkinderen betere mogelijkheden in de maatschappij geven. De stichting belooft dat de hulpverlening rechtstreeks naar het onderwijs gaat. Bijkomend voordeel is dat de OEC het project kan controleren tijdens bezoeken aan Kakasd. Bezoekers van dit project maken duidelijk dat er goed werk wordt gedaan. Zij doen daarover enthousiast verslag aan commissie en gemeente. Helaas blijkt niet alles goud wat er blinkt. De opgevraagde jaarstukken 2001 laten de schaduwkant zien. Eén derde van het budget van de stichting gaat op aan autokosten. Twee en een half keer de directe onderwijshulp! Onaanvaardbaar voor de commissie en zij stopt met hulp aan dit op zich mooie project.

In 2002 geeft de OEC aan Wings of Hope één jaar hulp voor haar programma voor getraumatiseerde vluchtelingenkinderen in Bosnië-Herzegovina. Ook Dorcas krijgt geld om Joden in Oekraïne met levensmiddelenpakketten te helpen. In de jaren daarna vragen het brood- en het waterpompen-project in Kakasd veel aandacht en geld. Er is dan geen ruimte meer voor hulp aan andere projecten.

Over een andere boeg
Op 1 januari 2007 wordt Roemenië lid van de Europese Unie. Dan is de situatie in Kakasd verbeterd. De commissie vindt de tijd rijp om uit te zien naar verbreding van het werk in Oost-Europa. Een verbreding vergelijkbaar met die in het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw. Toen verlegde de commissie haar aandacht van Hongarije naar Roemenië. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling van de commissie om de relatie met Kakasd af te bouwen. Samen met Kakasd wil zij zoeken naar een derde gemeente.

Begin 2009 bespreekt de commissie dit idee met de presbyters in Kakasd. Die reageren verrast en met gemengde gevoelens. Er is net begonnen met de bouw van de nieuwe pastorie. De houding is ook ingegeven door ontwikkelingen in de relaties van Nederlandse gemeenten met kerken in Transsylvanië. In die periode bouwen veel Nederlandse kerken en commissies hun contacten met relaties in Roemenië af. Enkele presbyters vrezen dat dit het begin van het einde is van de relatie tussen Ede en Kakasd. Anderen onderkennen de nood in sommige Oost-Europese gebieden en begrijpen het voorstel. De bespreking eindigt met de afspraak dat Ede en Kakasd de tijd zullen nemen hierover na te denken. Volgend jaar zullen ze het er opnieuw over hebben. Ede bevestigt dat in de beloofde hulp bij de bouw van de nieuwe pastorie geen verandering komt.

Zoektocht naar een partnergemeente
In Ede oriënteert de commissie zich op enkele gemeenten in Oekraïne en Moldavië. Die vallen af door het ontbreken van een etnische of taalkundige verwantschap, ze zijn niet Hongaarstalig of alleen gericht op contacten met predikanten. Overleg met de stichting Ede-Moldavië levert evenmin resultaat op. Die stichting is gericht op materiële hulp in een deel van Moldavië waarover Rusland en Moldavië elkaar de soevereiniteit betwisten.
Kakasd lijkt op het eerste gezicht wat meer resultaat te hebben. Ds. Molnár heeft contact met een predikante uit Vojvodina, een overwegend Hongaarstalig gebied. Dat gebied is na de Eerste Wereldoorlog is toegewezen aan en geannexeerd door Servië. De Servische predikante belooft contact te leggen met een mogelijke partnergemeente. Ds. Molnár krijgt echter taal noch teken van de mogelijke partnergemeente.

Criteria
In oktober 2010 formuleert de OEC criteria waaraan een derde partnergemeente zou moeten voldoen. Die zijn:
- geloofsbeleving: moet aansluiten bij de Hongaarse Gereformeerde Kerk en de Nederlands Gereformeerde Kerken
- geografisch: Oost-Europa
- afstand: redelijkerwijs bereisbaar
- politiek: ligging in een land dat (nog) geen lid is van de Europese Unie
- taal en talenkennis: er moet minstens een redelijke communicatie mogelijk zijn met de gemeenten in Kakasd en in Ede
- intentie: primair gericht op geestelijk partnerschap en hooguit in tweede instantie op materieel partnerschap
- strategie: uitwisseling en persoonlijke relaties tussen kerkleden gericht op bemoedigen en leren om in verschillende situaties en culturen als christen te leven, met name voor de jongere generatie.

De OEC legt deze criteria voor aan de presbyters in Kakasd en de kerkenraad in Ede. Beiden reageren daarop positief. Wijs geworden door de ervaring vraagt Ede aan de kerkenraad van Kakasd het voortouw te nemen. Kan de raad aan de hand van deze criteria een gemeente selecteren, die in aanmerking komt voor kennismaking en oriëntatie op een mogelijk partnerschap?

Zápszony
Kakasd gaat op zoek. De in Kakasd geboren en getogen ds. Arpad Tordai jr. heeft contacten in Transkarpathië in het zuidwesten van Oekraïne. Via die contacten blijkt dat de Hongaars Gereformeerde kerk in Zápszony in Transkarpatië open staat voor een partnerrelatie met een gemeente in West-Europa. Zápszony is een dorp dicht bij de Hongaars-Oekraïense grens. Het is een plattelandsgemeente met wat meer inwoners dan Kakasd. De Gereformeerde kerk telt 750-1000 leden. Ds. Albert Cseresznye, predikant van het nabijgelegen dorp Hetyen, werkt enkele dagen per week in de gemeente. Veel meer is er dan niet over de gemeente bekend.

De kerk in Zápszony

Ds. Albert Cseresznye

Ede buitenspel?
De OEC wil graag een commissie instellen, die bestaat uit vertegenwoordigers van Ede en Kakasd. Die zou moet nagaan of de gemeente in Zápszony voldoet aan de eerder geformuleerde criteria. Ook wat de inhoud van de partnerrelatie zal kunnen zijn. Kakasd doet er lang over om met namen te komen. Ondertussen nodigt Kakasd wel een delegatie uit Zápszony uit voor een bezoek aan Kakasd. Dat verloopt heel positief. In maart 2012 bereikt de OEC informatie dat Kakasd en Zápszony het er over eens zijn dat zij met Ede een partnerrelatie willen. Zij zouden dat al in mei 2012 officieel willen bekrachtigen. Voor de commissie gaat dat te snel. Eerst moet duidelijk zijn of Zápszony aan de afgesproken criteria voldoet en wat de inhoud van de relatie zal zijn. Zonder die duidelijkheid zou Ede wel eens het derde rad aan de wagen kunnen worden. Dat is niet de bedoeling en past niet in gelijkwaardige partnerrelaties.

Kennismaken
Zoals zo vaak wordt de soep niet zo heet gegeten als ze wordt opgediend. Eerst regelen Ede, Kakasd en Zápszony dat ze met elkaar kennis maken. In mei 2012 gebeurt dat en in november nog een keer in Zápszony. Samen onderzoeken ze of God ze tot elkaar wil brengen en of God de contacten in driehoeksverband wil zegenen.
Het is een vruchtbaar bezoek. In die tijd werkt Christian van de Spek, lid van de kerk in Ede, in het ziekenhuis van Berehovo, niet ver van Zápszony. Dat komt heel goed uit. Zijn kennis van het Hongaars en het Russisch maakt een soepele communicatie mogelijk. Ede, Kakasd en Zápszony trekken de conclusie dat zij met elkaar een partnerrelatie willen aangaan. De relatie zal vooral gericht zijn op het opbouwen en onderhouden van een geestelijke relatie. Materiële hulpverlening is niet de bedoeling en ligt ook niet voor de hand. De kerk in Zápszony geeft aan dat materiële hulp ook niet nodig is.

Aan de gemeente meldt de OEC dat alles er op wijst dat God de wegen van de drie gemeenten tot elkaar wenst te brengen. Samen willen zij proberen elkaar als broeders en zusters in Christus beter te leren kennen. Ze willen samen verder gaan en een langdurige relatie met elkaar opbouwen. Met name om op geestelijk vlak veel voor elkaar te betekenen en van elkaar te leren.

Bezoek aan Zápszony november 2012

Contact en uitwisseling
In de diensten op zondag 10 februari 2013 zetten de partnergemeenten een eerste stap op die weg. In alle gemeenten gaat de preek over hetzelfde thema en zingen zij dezelfde liederen. In het weekend van 15 april 2013 brengen delegaties uit Zápszony en Kakasd een bezoek aan Ede. Belangrijk onderdeel van het bezoek is dat de delegatie Zápszony en de gemeente in Ede elkaar leren kennen. Zápszony vertelt onder andere over het diaconaal netwerk in haar gemeente. Dat is actief en functioneert goed.

Een tegenbezoek aan Zápszony volgt al snel. Na dat weekend beginnen Jurian Driesten en ik, uitgezwaaid door de delegaties uit Kakasd en Zápszony, aan de al eerder geplande fietstocht van Ede via Zápszony naar Kakasd. Op deze tocht doen we ook Zápszony aan en worden daar allerhartelijkst ontvangen.

Edese fietsers in Zápszony!

Gemeenteleden uit Ede en Kakasd brengen in mei 2015 een bezoek aan Zápszony. Ook dit bezoek staat in het teken van kennismaking, ontmoeting en gezamenlijke viering. In de nabijgelegen stad Berehovo bezoeken zij de Gereformeerde Kerk en het gymnasium. Monumenten voor de gevallenen op het Majdanplein in Kiev en in de burgeroorlog in Oost-Oekraïne maken duidelijk dat vrede in Oekraïne nog ver weg is. Ook is er aandacht voor de geschiedenis van Hongaren. Het kasteel in Mukachevo laat de gasten iets van de betekenis van Hongaren in dat gebied door de eeuwen heen. In Svalyala brengen ze een bezoek aan het monument op de plek van

een voormalig doorvoerkamp. Daar wordt duidelijk hoe de Sovjets in 1944 en de jaren daarna omgingen met de bevolking van dit gebied. Mannen werden opgeroepen om drie dagen onbetaald oorlogsschade te herstellen. Een te overzien leed voor de verliezers van de oorlog. Maar het doel was iets heel anders. Drie dagen werden lange maanden en jaren. De mannen werden weggevoerd naar doorvoerkampen. Daar stierven duizenden door ondervoeding en onmenselijke behandeling. Later werden de Hongaren uit Transkarpatië, die dat overleefden, afgevoerd naar gevangenkampen in de Sovjet-Unie. In Zápszony werden twintig mannen weggevoerd. Slechts tien mannen keerden uit die kampen terug.

Zondag is er een dienst met veel zang waarin de predikanten van de drie gemeenten voorgaan. Na de dienst is er een gezamenlijke, uitstekend verzorgde maaltijd. Die zondag is het ook Moederdag. In het Cultuurhuis is er die middag een groot feest waarin kinderen met zang en dans uitdrukking geven aan de grote liefde en waardering voor hun moeders.

Muzikale bijdrage Edenaren

Moederdag in Zápszony

's Avonds wordt bij de afsluiting van het bezoek als teken van onderlinge verbondenheid een boom in de tuin bij de kerk geplant.

Geen pastorie: geen predikant
De gemeente in Zápszony heeft dan, zoals gemeld, geen eigen predikant. Reden is dat een Gereformeerde kerk in Transkarpatië een eigen pastorie moet hebben. Anders kan zij geen predikant beroepen. Tot de jaren vijftig van de vorige eeuw had de kerk wel een eigen pastorie. De communistische machthebbers dwongen de kerk de pastorie te slopen. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie is er geen nieuwe pastorie gebouwd of aangekocht.

Het verlangen naar een eigen predikant

brengt de gemeente er toe te gaan sparen voor de bouw van een pastorie. In 2013 heeft zij zoveel gespaard dat de presbyters het verantwoord vinden met de bouw daarvan te beginnen. Door de inzet van veel gemeenteleden en een financiële bijdrage van de Hongaarse staat, is de pastorie eind oktober 2014 onder de pannen.

Pastorie in aanbouw

Intussen is de situatie in Oekraïne dramatisch veranderd. Onvrede over het afwijzen van de associatieverdrag met de Europese Unie door de toenmalige regering en grootschalige corruptie leiden tot de Majdanrevolutie. Gevolg is dat in februari 2014 de zittende president en de regering worden verjaagd. Kort daarna annexeert Rusland het Oekraïense schiereiland De Krim en ontstaat er een burgeroorlog in het Oosten van Oekraïne. Deze gebeurtenissen eisen hun tol op veel gebieden.

Ds. Albert Cseresznye schrijft daarover:
"De oorlog in het oosten van Oekraïne heeft voor de hele bevolking grote betekenis. Ieder gezin wordt zwaar getroffen door de huidige economische crisis. De koopkracht is met een derde gedaald. De mannen van veel gezinnen werken in het buitenland om hun gezinnen te onderhouden. Ook zijn veel families vertrokken naar Hongarije, Duitsland, Groot Brittannië en Tsjechië enzovoort. Het is een moeilijke situatie en het is niet makkelijk hier te leven. Maar we geloven dat God ons zal helpen en voor ons zorgen. Onze kerk heeft altijd serieus genomen wat de Bijbel leert: de sterken moeten de zwakken dragen. Ondanks de situatie zorgen we dagelijks voor weduwen en bezoeken we zieken. Aan sociaal kansarme mensen geven we voedselpakketten".

De geld voor de bouw raakt op. De bouw van de nieuwe pastorie stokt. Als de OEC daar eind 2014 kennis van neemt, besluit zij op een zondag de gemeente daarover te vertellen. Zij vraagt om een bijdrage voor de pastorie. Dit brengt ruim 1.700 euro op. Daarmee kan de bouw weer verder. Zápszony betaalt van dat geld ramen, deuren en een deel van de vloer. Zelf kan de gemeente weinig doen. Veel gemeenteleden worstelen met hun dagelijks levensonderhoud. De bijdragen die zij aan de kerk kunnen geven, worden minder. Toch wanhoopt zij niet. Ze hoopt dat door Gods genade de situatie in de toekomst beter zal worden.

Een nieuwe predikant
Langzaam gaat de afbouw verder. In mei 2016 wordt duidelijk dat ds. Albert Cseresznye een voor de gemeente vervelende keus moet maken. Naast het kerkelijk werk in Hetyen en Zápszony heeft hij met zijn vrouw een tehuis voor kinderen met een beperking. Veel werk waaraan zij dreigen ten onder te gaan. Daarom zal hij het werk voor Zápszony moeten beëindigen.

Een bewoonbare pastorie is er nog niet. Er is ook geen geld om de bouw af te ronden. Met een bezwaard gemoed vraagt Zápszony aan de OEC een lening van 4.000 euro. Die wil zij in drie jaar terugbetalen. De OEC staat positief tegenover het verzoek. Zij realiseert zich dat onder de bekende economische omstandigheden terugbetaling niet te verwachten is. Zij wil het bedrag graag aan de zustergemeente geven en vraagt de gemeente onze zustergemeente te helpen. Ede laat het hart spreken en binnen een mum van tijd is het benodigde geld binnen. De dankbare gemeente in Zápszony kan de pastorie bewoonbaar maken.

Toch krijgt Zápszony dat jaar nog geen predikant. Het aantal theologiestudenten, dat in dat jaar de opleiding met succes afrondt, is laag. Zij worden bovendien met voorrang geplaatst in vacante gemeenten, die dicht bij elkaar liggen. En dat is bij Zápszony niet het geval.

Begin 2017 krijgt de OEC informatie dat er daarnaast nog een groot probleem is. Het traktement van beginnende predikanten in kleine Hongaarse kerken in Oekraïne blijkt erg laag te zijn. Zij kunnen daarmee niet in hun levensonderhoud voorzien. Theologiestudenten kiezen daarom vaak voor vertrek naar het buitenland of zoeken een andere werkkring. Dankzij een gift is de OEC in staat om onze zustergemeente te helpen om ook dit probleem op te lossen.

In september 2017 kan ds. Zsolt Orosz beginnen als predikant in de gemeente Zápszony. Met zijn vrouw Timea neemt hij intrek in de nieuwe pastorie.

Ds. Zsolt Orosz en zijn vrouw Timea

19. Jeugdreizen

Contacten over en weer waren in het begin maar heel beperkt mogelijk. Het ging om een beperkt aantal bezoeken van volwassenen. In 1975 gingen met zo'n reis enkele jongeren mee. Georganiseerde jeugdreizen waren er niet. Die komen er pas na de aftakeling en val van de communistische regimes eind jaren tachtig van de vorige eeuw.

1975
In 1975 maken Gerard van Winsum en Wim Eikelboom met een kleine groep jongeren uit Ede en Apeldoorn een reis door Hongarije. Ze willen hiermee jonge christenen uit West-Europa in contact brengen met jonge christenen uit Oost-Europa. Met het doel om hen te stimuleren met elkaar te spreken over het geloof in Jezus Christus, hoe zij hun geloof praktiseren, wat de levensvragen en wat de problemen van jongeren zijn. Daarnaast willen zij ds. Orbán in Csabdi en aan een aantal predikanten in Hongarije met geld en goederen steunen. De laatsten kregen al langer steun van de studentenvereniging Hendrik de Cock in Groningen.

Het gaat om een groot bedrag in forinten. Wim Martens is verantwoordelijk voor het geld. Hij bewaart het geld in het dubbelwandige tentdoek. De veel geroemde Hongaarse gastvrijheid toont tijdens de reis ook haar schaduwkant. Een dag moeten ze zes keer warm eten!

Tijdens het eerste deel van de reis is het heel warm. Bert Koolstra blijft een lange broek dragen terwijl alle anderen die al lang hebben verwisseld voor een korte. Gevraagd naar de reden biecht hij op dat hij geen korte broek bij zich heeft. De oplossing blijkt heel simpel: de schaar er in. Probleem opgelost. Helaas treedt er een complicatie op. Het weer verslechterde en het regende alleen maar.

Teun Brouwer, een van de reisgenoten, schrijft ruim 40 jaar later over zijn ervaringen:
,,In 1975, toen ik jong was en uiteraard graag nieuwe ervaringen wilde opdoen, heb ik vanuit de NGK Apeldoorn met een vriend, Ferdie Amptmeijer (ja de broer van Dick) een zomervakantie gespendeerd om "goed te doen" in Hongarije. We konden mee met een busje van de OEC Ede. Het was toen echt spannend om de grenspost van Oostenrijk naar Hongarije te passeren. Zonder problemen met lange wachttijden gingen wij de grens over. Wij bezochten een land achter het IJzeren Gordijn. Hierachter woonden geloofsgenoten, die grote kans liepen om vervolgd te worden. Het was in die tijd ook heel bijzonder om persoonlijke contacten met mensen achter het IJzeren Gordijn te onderhouden. We gingen naar de pastorie van ds. Bán in Tass. Met twee andere jongeren uit Apeldoorn hebben wij de pastorie geverfd. Het nuttige met het aangename verenigd.
In allerlei opzichten ervoer ik concreet hoe groot de Hongaarse gastvrijheid was. Iets waarvan we in Nederland kunnen leren. Verder zag ik ook dat geloofsgenoten in Hongarije anders met bepaalde zaken omgingen dan wij in Nederland. Voor mij is de reis in 1975 van betekenis geweest voor mijn opvattingen over de "zondagsrust". Nadat wij zondagochtend met de vader en moeder van ds. Bán een kerkdienst hadden bijgewoond, vroeg de vader aan Ferdie en mij: ,,Wat gaan jullie vanmiddag doen?". Hij gaf ons het advies om naar de mooie binnenstad van Boedapest te gaan. En als "kers op de taart" gaf hij aan: ,,De winkels zijn open!" Daar liepen we dan op een zondagmiddag in juli in Boedapest. Twee gereformeerde jongens, die door de vader van een predikant gestimuleerd werden om de winkels te bezoeken. Wij voelden ons niet op ons gemak. Wij bezochten de Matthiaskerk en andere bezienswaardigheden, maar wij meden de winkels. De jaren erna werd mij door dit concreet voorbeeld duidelijk dat christenen op verschillende wijzen kunnen omgaan met het begrip "zondagsrust". Dat geeft uiteindelijk ruimte aan praktische invulling van onze (geloofs)opvattingen.

In de jaren tachtig baden we met ons gezin om hulp en ondersteuning voor mensen achter het IJzeren Gordijn. Dat was voor ons een concrete werkelijkheid. Niet alleen zelf je geloof beleven, maar ook praktisch uitdragen.

De reis van 1975 met een aantal verfdagen in een pastorie is uiteindelijk voor mij van grote betekenis geweest voor mijn geloof en mijn kijk op het (maatschappelijk) leven."

1989
Er is in Ede belangstelling voor een nieuwe jeugdreis. Lang kan dat niet. De Hongaarse predikant, ds. Josef Bán, die actief aan de jeugdreis in 1975 had meegewerkt, moet uit Hongarije vluchten. Het communistische regime accepteert zijn werk onder de jeugd niet meer. In 1988 is er in Hongarije een zekere vrijheid ontstaan om kerkelijk jeugdwerk te doen. Het komt de commissie ter ore dat ds. Tivadar Pánczél in Boedapest misschien wel wil meewerken aan een jeugdreis vanuit Ede naar Boedapest. Ds. Pánczél is enthousiast: in de zomer van 1989 is een jeugdgroep welkom.

In juli 1989 gaan dertien jongeren met twee leiders naar ds. Pánczél en zijn gemeente. Kennismaking met jonge Hongaarse christenen en met Boedapest en omgeving zijn de hoofddoelen van de reis. De Hongaarse gastvrijheid maakt diepe indruk. De Hongaren doen alle moeite om het de Edese jeugd naar de zin te maken.
De tweede week brengen de Hongaarse en Edese jeugd door in een zomerhuis in Balaton-Szemes. In de gesprekken komen veel onderwerpen aan de orde: verzamelen van schatten op aarde, liefhebben, verloren gaan, vrij worden, de zin van het leven, partnercontacten, christelijke muziek, toekomstverwachtingen en christelijke hulp aan verslaafden. Uiteraard brengen ze veel tijd door in en aan het Balatonmeer.

De Hongaarse jongeren vinden de Edese jeugd open, spontaan en blijde christenen. Christelijke liederen zijn onbekend. Om hen die te leren moet de Edese jeugd die vaak zingen. De Hongaren zijn jaloers op jeugdclubs, die er voor de Edese jeugd zijn. Zij kennen die niet.

Pauzeren in Boedapest

Nu ben ik de grootste!

1990

Terug in Ede valt het besluit om ds. Pánczél en de Hongaarse jongeren uit te nodigen om in de zomer van 1990 naar Ede te komen. Dat willen zij graag doen. Maar er komt een kink in de kabel. Na de val het Ceausescu-regime neemt het aantal vluchtelingen uit Roemenië fors toe. Dat brengt zoveel werk met zich dat een reis naar Ede er niet in zit[14]. Ede gaat in op het tegenvoorstel dat de Edese jeugd in de zomer van 1990 weer naar Boedapest komt. Dan kunnen ze samen naar Roemenië gaan om daar de Hongaarse minderheid te helpen. Zo gaat de Edese jeugd opnieuw naar Boedapest. Met in Boedapest gekochte kleuter- en kinderbijbels, catechisatiemateriaal en levensmiddelen, gaat het gezelschap onder leiding van een echtpaar Apostel Peter en zijn vrouw Eva op weg naar Roemenië.

250 wachtende auto's

Voelt het verblijf in het deels al verwesterde Hongarije voor de Edenaren vooral als een bijzondere vakantie, in Roemenië is dat niet zo. Het is een heel ander land. Bij een heel smerige en stinkende fabriek met een gele uitstoot uit de schoorsteen staat een bord met het Engelse opschrift 'Welcome in Rumania, land of nature and beauty". Bij een tankstation tellen ze een rij met 250 (!) wachtende auto's. Het eerste doel is het dorp Boghis. De dorpsbewoners, die voor het eerst na de omwenteling in 1989 gasten in vrijheid kunnen en mogen ontvangen, onthalen de groep op een feestelijke maaltijd waarvoor zij 'een gemest kalf' slachten. Daarna een gezamenlijke, feestelijke viering.

14 Vanaf medio 1988 tot december 1989 zorgde de gemeente van ds. Pánczél voor de registratie van 15.000 vluchtelingen en verdeelde 100 ton voedsel, 60 ton kleding, 4500 bijbels en 200.000 euro.

De maaltijd bekomt de Edenaren slecht: iedereen wordt ziek door voedselvergiftiging. Het brengt Hannie van der Linde tijdens een tussenstop onderweg tot de dramatische uitspraak: ,,Laat me hier maar achter." Dat laat de groep uiteraard niet gebeuren. Na een bezoek aan de gemeente in Craszna gaat de groep naar volgende reisdoel: onze zustergemeente Kakasd. Ook hier een allerhartelijkste ontvangst. De Edenaren ervaren hoe belangrijk hun bezoek voor onze zustergemeente is. Aan het eind van de reis verblijft de groep nog een paar dagen in Balaton-Szemes aan het Balatonmeer.

In de heuvels van Kakasd

Diepe indruk

In het verslag, dat deelnemers van deze reis maken, verwoorden Annet Alkema en Nanske Wilholt de ervaringen van de groep als volgt: ,,Het is opvallend dat, ondanks al die verschillende indrukken en persoonlijke belevenissen, er toch een aantal rode draden door het geheel te trekken zijn. Niemand laat de geweldige ontvangsten en de hartverwarmende gastvrijheid van de Hongaarse Roemenen onvermeld. In bijna alle bijdragen wordt wel een keertje het woordje 'onvergetelijk' gebruikt. Boven alles echter staat iedereen nog steeds versteld hoe we op deze reis door de Here God gezegend zijn en hoe we elkaar –Hongaren, Roemenen en Nederlanders- in Christus hebben mogen ontmoeten. En dat was nu juist waar het de reis om begonnen was."

1991

De jeugd krijgt de smaak te pakken. In 1991 is er weer een jeugdreis naar Hongarije en Roemenië. De reis heeft dezelfde opzet als de vorige. Een bezoek aan de gemeente van ds. Pánczél in Boedapest en de zustergemeente in Kakasd met als afsluiting een verblijf in Balaton-Szemes aan het Balatonmeer. De thema's kennismaking, ontmoeting en ontspanning zijn leidend bij het maken van de programma.

Titia Bron-Sierksma schrijft 27 jaar later over haar herinneringen aan de reis:
,,Het was in 1991 wel heel speciaal om te zeggen dat je die zomer naar Roemenië ging. Een spannend en leuk vooruitzicht. En het maakte de leuke verwachtingen meer dan waar.
De indrukwekkende grensovergang van Hongarije – Roemenië was precies zoals ik me had voorgesteld. Lange wachtrijen, veel papierwerk, auto's die werden doorzocht. Steekpenningen in de vorm van cadeautjes om door te mogen. Ook wij hadden iets bij ons. Ik weet nog wel dat

het beklemmend aanvoelde. De gevolgen van het bewind van Nicolae Ceausescu waren nog altijd merkbaar. De bevolking was onderdrukt en niet veilig door de geheime dienst. Die sfeer proefde ik terug. Hoge uitkijktorens en veel prikkeldraad domineerden de grensovergang. Na ruim 2 uur grens mochten we door. Armoede alom. We zagen armoedige dorpjes waar je stil van werd. Veel paarden en wagens. Een ellenlange weg met kuilen. De onderkanten van de bomen waren wit gemaakt, zodat je in het donker wat markering had waar de weg ophield.

En toen kwamen we in Kakasd aan. De ontvangst was in een kerkje waar het hele dorp in was gepropt. Ze hielden grote witte vellen vast waar 'welkom' op stond. Ze hadden de moeite genomen om uit te zoeken hoe je dat in het Nederlands schreef. Zo leuk.

Het dorp had in mijn beleving één hoofdweg en een paar zijweggetjes. De huisjes waren klein en in felle kleuren geverfd. Geen verwarming, vaak geen riolering of waterleiding. Moeder de gans met haar kleintjes wandelde door de straat en auto's reden er amper. In de nog kleinere huisjes woonden zigeuners. Ze droegen hun mooiste kleren. Lange haren met vlechten. Rood met geel geblokte bloesjes met blauwe rokken. Donkere ogen, vieze handjes en als ze lachten brak de zon door.We speelden heel wat af met de kindertjes, we bouwden aan het gemeenschapshuis, het Hollandhuis. We tilden zware stenen die we doorgaven in lange rijen. We hakten schors van bomen af, zodat die gebruikt konden worden als houten palen voor de bouw. We zweetten ons een rotje. Dick Stellingwerf was een harde werker en moedigde ons aan.

Zware stenen sjouwen

Moet je hiermee bouwen?

We aten tussendoor aan lange schragen in de buitenlucht. Enkele Roemeense dames met schortjurken aan kookten. In grote pannen en zinken emmers. Veel knoflook en dikke soep met brood.

De verhalen over Gerard en Beatrijs van Winsum, die in 1986 in het geheim contacten legden met Ds. Kallay en zijn vrouw Eva, vond ik mooi. Ds. Kallay leerde ik kennen als een betrokken en veelzijdig man. Aan zijn zijde altijd de lieve, hardwerkende mevrouw Eva Kallay. De mensen hadden respect voor de dominee. Hij liep vaak in zijn zwarte pak. Ds. Van der Linde, vond het daar te warm voor en hielp mee in zijn korte broek.

In het dorp waren overdag vooral veel vrouwen en kinderen. Veel mannen werkten elders omdat in het dorpje zelf vrijwel alleen landbouwwerkzaamheden te doen zijn. Sommigen werkten in Targu Mures, anderen verder weg.

Ik weet dat het Hollandhuis af is, dat er een bakkerij, waterpompen, een pastorie en een bibliotheek gerealiseerd zijn. Dat er kledingtransporten zijn en hulp. Bijzonder om aan de wieg te hebben gestaan van dit contact.

We sliepen in gastgezinnen. Dit was een belevenis. Ik zat samen met Carien van der Linde in een gezin. Ze hadden één slaapkamer met een tweepersoonsbed. Daar sliepen de ouders. De kinderen lagen in de woonkamer. Maar omdat wij er waren moesten wij natuurlijk in hun bed. Heel ongemakkelijk. Het bed zakte door naar het midden en daardoor werden Carien en ik regelmatig lepeltje lepeltje wakker. Een toilet was er niet. Dat moest op een houten gat buiten in een hokje. Wat bij hitte niet heel aangenaam rook. De haren wasten we in een emmer met warm water en een bekertje. Afwassen in een teil buiten.

De taal was lastig. We hadden een boekje met Hongaars mee. En daar wezen we soms wat woorden aan. Dank u wel. Slaap lekker. Goedemorgen.

Op een ochtend zaten we aan het ontbijt. Een deel van het voor ons erg onsmakelijke eten, verdween in een servetje in onze broekzak, want het was lastig om alles op te eten wat ze ons voorzetten. Buiten liep een kip. In ons boekje zochten we 'kip' op. En lachten. Die avond kregen we de kip op ons bord. Hun enige kip, die hun eieren gaf. Dat was nooit onze bedoeling geweest, maar was verkeerd begrepen. Zo sneu.

In het kerkje verzorgden we een Hollandse avond, met toneel, liedjes en eten. En de Roemenen trakteerden ons op een nagespeelde Roemeense Bruiloft in de buitenlucht. Velden vol bloemen, mensen in felle kleuren, muziek op een accordeon en een zon die onderging. Ik zal het nooit vergeten.

Hollandse avond in de kerk

Hongaarse bruiloft in het veld

De kerkdienst deed ds. Van der Linde samen met ds. Kallay. Met Hongaarse en Nederlandse liederen. Met gebed voor elkaar waarbij de handen vast werden gepakt. Ik zat naast een oud vrouwtje met gerimpelde handen. En tijdens het bidden kneep ze vaak even in m'n hand. Ik snapte niks van het gebed, maar het voelde als samen bidden.

Als uitje gingen we twee dagen naar de bergen. Naar de Karpaten. De meeste Roemenen die mee waren, waren daar nog nooit geweest. De weg ernaar toe was al leuk. Schapen en geiten op de weg. Boerenkarren met paarden voor je, stenen op de weg. We reden met z'n allen in een grote, gehuurde Roemeense bus. Zonder airco natuurlijk. We sliepen in een berghut, roosterden worsten op een kampvuur en deden wedstrijdjes tussen de Hollanders en de Roemenen. We zongen heel wat af, en deelden het geloof in dezelfde God. Daar boven in de bergen, met geen licht en geen elektriciteit, met geluiden van de natuur om je heen, gaf dat een mooi saamhorigheidsgevoel. En God was erbij.
We wandelden, plukten bloemen die we vlochten, maakten vuurtjes, klommen in bomen, vierden Herald zijn verjaardag en hadden zo veel plezier.Na het afscheid kampeerden we nog een paar dagen aan het Balatonmeer. Ontlading en even bijkomen.

Als ik de foto's van deze reis bekijk, zie ik ook gezichten van twee jongens die al bij de Vader Thuis zijn: GertJan en Zsolt. Dierbare herinneringen. Niet alleen bemoedigend voor de Roemenen en Hongaren maar zeker ook voor ons.
En nu, 25 jaar later, kan ik, als ik terugdenk aan deze reis, de muziek bijna weer horen, de knoflooklucht bijna weer ruiken en nagenieten van bijzondere momenten. Leuk om het weer even tot leven te roepen door dit stukje te schrijven.

Groepsfoto's jeugdreis 1991

Marlieske Smilde schrijft ook over de reis. Een paginagroot artikel over in Ede-Stad.

WOENSDAG 21 AUGUSTUS 1991 EDE STAD 15

Jongerengroep uit Edese kerk te gast in Roemeens dorpje

„De persoonlijke contacten zijn het belangrijkst"

(Marlieske Smilde)

EDE - De politieke omwentelingen in de Oostbloklanden hebben er voor gezorgd dat heel wat geheime banden nu, na jaren, openlijk worden aangehaald. Veel kerken en organisaties rijden af en aan naar de voormalige DDR, Hongarije en Roemenië, om de contacten te verstevigen en praktische hulp te bieden met kennis en goederen. Vanuit Ede brachi een groep van 20 jongeren uit de Nederlands Gereformeerde Kerk een bezoek aan de kerkelijke gemeente in Valurani, een klein Roemeens dorpje onder de rook van Tirgu Mures. Het doel: contacten leggen met de jongeren daar en meehelpen aan de bouw van een gemeentezaal. Over dat eerste maakten we ons geen zorgen, maar die bouw... hoe zou dat verlopen?

De reis naar Roemenië betekende voor ons als groep drie dagen wonen in twee kleinst-busjes, van een bekende firma uit Ede, en één personenwagen. Onder het motto „In Nood leert men z'n vrienden kennen" vertrok de karavaan begeert en bezet vanuit Ede en arriveerde aan het einde van de eerste dag zonder problemen bij de Jugdharberg in Passau. Het tweede deel van de reis, richting Boedapest, leverde meer op: bijna-klapbanden, aanzienlijk meer planning en afwisseling.

In Boedapest zijn we een dag te gast bij een kerkelijke gemeente, waarmee de st. Ger. Kerk in Ede al enkele jaren contact heeft. We zien de mooiste plekjes dag-enoor in het dorp afgeleverd door ons derde transitbusje uit Ede, volgeladen met goederen. Toen tijdens de voorbereidingen van de reis bleek dat we veel meer mee wilden nemen dan mogelijk was, stelde de firma Sijpker uit Nijkerk spontaan een derde busje ter beschikking voor al de goederen. We stonden er verbaasd van hoeveel spullen we gratis meekregen voor de Roemeense gemeenschap, onder anderen een uitl-sel machine van de SOMA uit Ede. Installatiebureau Zwegers uit Wageningen leverde gratis werkelijk alle benodigde electrische artikelen voor de bouw van de gemeentezaal. Tezamen met de voorbereidingen, en de zeeroperie bo-

onder de grond spontaan uitbarsten in het zingen van enkele geestelijke liederen, want het klinkt daar zo mooi. Een ouderen man komt met tranen in zijn ogen op ons af en bedankt ons voor het zingen. Dan pas realiseren we ons dat het voor gelovige Roemenen inderdaad wel bijzonder moet hebben geklonken en weer worden we met onze neus op het feit gedrukt dat de mensen hier nog moeten 'wennen' aan het feit dat ze nu geweten voor hun geloof mogen uitkomen in het openbaar. Het is dan ook een schitterend moment als de Roemeense jeugd in de bus die ons uit de mijn voert, zich de longen uit het lijf zingen, iedereen gaat dan compleet uit z'n dak.

Terug in Valurani vieren we de zondag met twee kerkdiensten. Na de middagdienst vieren we een heilgymnasiaal drama op, waarin we door middel van mooiss en mime laten zien dat Christus degene is die echt doel en inhoud aan je leven kan geven. Hoeveel deze vorm van het uiten van je geloof voor de inwoners gemeenteleden volkomen vreemd moet zijn, waren de reacties heel enthousiast.

's Avonds is er een Hollandse avond in de kerk, waarbij zelfs een grotejje zigeunerns aanschuift op de achterste banken in de kerk. Het is voor hen waarschijnlijk de eerste keer dat ze binnen in het kerkje van Valurani zitten. We laten dia's zien van Nederland en van het bezoek dat ds. Kaslay afgelopen winter aan onze gemeente brachi. We schenken Hollandse thee en delen Hollandse kaas en Groningse koek uit. Om de stemming compleet te maken leren we de Roemenen een aantal Nederlandse beeswoorden, zoals 'Boom', 'vis'

- Een paar vrouwen uit het dorp waren iedere morgen bezig met een kolen voor de hete grinst.

Het bezoek maakt niet alleen op Titia en Marlieske maar op alle Edese reisgenoten diepe indruk. Die willen in 1992 opnieuw naar Kakasd. Na de reis ontstaat er een levendige correspondentie tussen de jeugd van beide gemeenten.

De contacten die vanaf 1989 zijn ontstaan, hebben ook in geestelijk opzicht voor beide jeugdgroepen veel betekend. Een jongere uit Boedapest zei tegen Gerard van Winsum: *„Jullie praten zo vrij over je geloof alsof het jullie dagelijks leven is, zo normaal. Dit moeten wij na zoveel jaar communisme nog leren. Wij leerden op school dat het geloof iets is voor naïeve mensen, maar nu we jullie zien en horen, weten we wat echt geloof is."*

1992

Een nieuwe jeugdreis maar nu in omgekeerde richting. De Hongaren komen nu naar Ede. De tijd is nog niet rijp om jongeren uit Kakasd uit te nodigen om naar Ede te komen.
Ede kan nu laten zien wat de Hollandse gastvrijheid waard is. Drie jaar lang is de Edese jeugd ontzettend gastvrij en hartelijk ontvangen in Boedapest en aan het Balatonmeer. Het overgrote deel van de Hongaarse gasten komt voor de eerste keer in het Westen. Zij zullen veel nieuwe indrukken opdoen. De jeugd uit Boedapest heeft een ideaalbeeld van Edese jeugd en de gemeente. De organisatoren vragen de Edenaren 'gewoon' te doen zoals we als christenen gewend zijn. En de Hongaarse jeugd een reëel beeld van ons te laten krijgen.

Bijbelstudie, zingen, picknicken, fietsen, een bezoek aan Amsterdam en het strand bij Schoorl, skûtsjesilen in Friesland en kamperen in Drenthe staan op het gevarieerde programma.

1993

In de zomer gaat de Edese jeugd weer op reis naar Hongarije en Roemenië. Het reisschema is

hetzelfde als in 1993. Jan Willem de Nooij vertelt 25 jaar later daar over:
,,We wilden vooral een mooie vakantie hebben. Kakasd had voor ons en de jeugd daar een excursie geregeld. We zouden overnachten in een huis van een kennis van ds. Kallay, ver van de bewoonde wereld. Toen we er arriveerden bleek de woning nog in aanbouw te zijn. Meer dan de fundering was er niet. Gas, water en elektra uiteraard ook niet. Wel was er een schuur, die we leeggemaakt hebben. De dames sliepen daarin. We hadden gelukkig een tent bij ons. Daarin hebben de heren de nacht doorgebracht.

In die tijd was diesel schaars in Roemenië. Voor de Hongaars-Roemeense grens zorgden we er voor dat de tanks van de Noot-busjes vol waren met diesel. Dat was voldoende om vanaf de grens naar Kakasd en weer terug te gaan naar Hongarije. Met de excursie hadden we geen rekening gehouden. Gevolg onvoldoende diesel voor de terugweg. Door de economische crisis in het land was diesel op. We konden niks meer krijgen. Een Roemeen wist wel raad. 's Nachts klom hij over het hek van een staatsbedrijf en tapte daar diesel af. Daarmee konden we Hongarije weer bereiken.

Op de heenreis passeerden we de grens bij Oradea. Op de terugweg kozen we een andere grensovergang. In die tijd kreeg je bij binnenkomst in Roemenië een reçu dat je bij vertrek weer moest inleveren. De controle was kennelijk complex als je gebruik maakte van verschillende grensovergangen. Gelukkig hadden we de vloeiend Hongaars sprekende Paul van Laar in onze groep. Hij zorgde er voor dat we vrij snel de grens over konden.".

1997
Een moeilijk jaar voor Kakasd en Roemenië. Ds. Kallay omschrijft het jaar 1997 later als een voor Kakasd bijzonder inspannend en moeilijk jaar. Met weinig bereidheid om samen aan iets te werken, met tegenstellingen en conflicten en weinig vooruitgang. Toch gaat er weer een jeugdgroep uit Ede naar Kakasd.

De opzet van de reis is in grote lijnen dezelfde als in vorige jaren. De jeugd is meer dan een week bij elkaar op een camping in Baile Tusnad buiten Kakasd om elkaar goed te leren kennen.

Tijdens de reis trouwen Agnes Sutö en Mark Obbink. Zij leerden elkaar kennen tijdens de eerste jeugdreis naar Boedapest in 1990. Agnes was in 1988 uit Roemenië gevlucht en verbleef daarna in Boedapest. Hun liefde voor elkaar overwon de vele bureaucratische belemmeringen waarmee zij te maken hebben gekregen.

De commissie is zich bewust van de problemen, die een relatie tussen Nederlanders en Roemenen met zich brengt. Zij geeft deelnemers aan jeugdreizen steeds de raad mee het hart niet te verliezen aan een Roemeen(se). Met succes want vrijwel iedereen neemt die raad in acht. Maar deze reis blijkt de liefde toch sterker dan het advies van de commissie. Gerard Gerritsen leert Kati Tövissi kennen. In 2001 trouwen zij.
Net als bij vorige reizen blijkt het ingewikkeld te zijn om goed met paspoorten om te gaan. Steeds weer is er grote paniek als paspoorten niet te vinden te zijn. Meestal blijken die op onverwachte plekken verstopt te zijn. Een enkele keer is een kortere of langere reis naar een vorige verblijfplaats nodig. Maar iedereen komt met paspoort en al weer veilig terug in Nederland.
De jongeren uit Ede en Kakasd hebben een mooie tijd met elkaar. Ds. Kallay schrijft daarover:
,,De mensen zijn heel gelukkig te horen dat jullie jeugd zo'n goede tijd bij ons heeft gehad. De eerste dagen was het echt elkaar aftasten, maar daarna ging het steeds beter en aan het eind werd er emotioneel afscheid van elkaar genomen. Iedereen mist hen. Onze jeugdgroep is zeer dankbaar voor de mogelijkheid die jullie hebben gegeven om samen naar de camping in Tusnad te gaan. Voor hen was het een hele bijzondere ervaring: ,,Wij hebben nooit eerder zo'n prachtig mooie vakantie gehad. Toen zij daarna voor het eerst weer bij elkaar kwamen voor bijbelstudie, wilde iedereen vertellen over zijn/haar ervaring. Hun harten waren vol vreugde."

Uit de evaluatie van de commissie: *,,Het is een daverend succes geweest, alom was men enthousiast. Er zijn goede en vaak stevige contacten tot stand gekomen."*

1999
Voor het eerst sinds het begin van de contacten gaat de jeugd van Kakasd op reis naar Ede. De voorbereiding is gecompliceerd. De aanschaf van reisdocumenten –identiteitskaarten, paspoorten, visa- en de reiskosten maken de uitwisseling duur. Voor de meeste jongeren uit Kakasd onbetaalbaar als er geen oplossing voor de kosten komt.
Voor jeugduitwisselingen zijn Europese subsidies mogelijk. Die aanvragen is een complex verhaal. Er moet aan veel voorwaarden worden voldaan. De voorbereidingscommissie in Ede steekt heel veel tijd en energie in het maken van een goed programma en de aanvraag om subsidie. Dat betaalt zich uit: de subsidie wordt toegezegd en de helft – 22.000 euro –van de kosten is daarmee gedekt. De rest van de kosten komt uit acties van de Edese jeugd en giften al dan niet in in natura. Dick Stellingwerf spreekt zijn contacten bij de ambassade in Boekarest aan om hulp bij het aanvragen van visa. Die geeft de visa af tegen een gereduceerd tarief.

Het programma is intensief en divers: een officiële ontvangst in het raadhuis en bezoeken aan aan veel bedrijven en maatschappelijke instellingen in Ede. Bezoeken aan de Efteling, Giethoorn, Amsterdam en het strand staan we ook op het programma. Voor de Roemeense jongeren een kennismaking met een voor hen totaal andere wereld.

Het onderwerp "Hoort Roemenië wel bij Europa?" wordt ook besproken. De daarvoor gevraagde inleider, ds. Lamfers uit Weesp, beantwoordt de vraag ontkennend. Hij houdt de jeugd uit Kakasd voor dat het leren en spreken van de Roemeense taal absoluut nodig is. Nodig om echt deel te kunnen nemen aan het maatschappelijk leven in Roemenië en de wetten te kennen en te begrijpen. Anders blijven Hongaren zich slachtoffer voelen is zijn stelling. Het raakt de jeugd uit Kakasd heel diep en leidt tot levendige discussie. Na bijna 20 jaar later noemt één deelnemer de inleider nog steeds respectloos.

In Amsterdam maakt de groep uit Kakasd kennis met de multiculturele samenleving, koffieshops en openlijke uitingen van homoseksualiteit. Ongekend in Roemenië en een cultuurschok!

De contacten zijn intensief. Het verblijf in gastgezinnen, de kerkdiensten met een andere invulling dan in Kakasd, gezamenlijke maaltijden en een bonte avond zorgen voor het ontstaan en verdiepen van contacten, die tot op de dag van vandaag voortduren.
De reis maakt een onuitwisbare indruk op de jongeren uit Kakasd. Eva Kallay vertelt enkele maanden later dat na de terugkeer jongeren steeds weer naar haar toekwamen om over de opgedane indrukken en ervaringen te praten.

Voor Arpad Tordai had de reis van grote betekenis: *,,In Ede werd ik voor het eerst als gelijke behandeld. Men was geïnteresseerd in wat ik dacht en vond".*

Groepsfoto jeugdreis 1999

Na de eeuwwisseling
Na de eeuwwisseling zijn er weer jeugdreizen. In 2008 en 2013 naar Ede en in 2010 en 2016 naar Kakasd. In 2016 nemen jongeren uit Zápszony voor het eerst deel aan de uitwisseling.
Kennismaking, ontmoeting en geestelijke verdieping blijven doelen van de reizen. Hierna volgen twee impressies van de ervaringen tijdens die uitwisselingen.

Jeugdreis 2013
Ds. Molnar: ,,De gastvrijheid en de liefde voor elkaar zijn vaak genoemd als wondermooie herinneringen. Voor veel jongeren was het de eerste keer dat ze in West-Europa waren. Het grote verschil in leefomstandigheden viel de jongeren op. Ze willen dat ook graag bereiken en liefst zo snel en zo makkelijk mogelijk. Het besef dat zij zich daarvoor moeten inspannen en hard werken en het geloof in eigen mogelijkheden zou groter mogen zijn. Voordeel is wel dat zij tijdens het verblijf in Nederland in contact zijn gekomen met jongeren van een andere cultuur. Ongetwijfeld hebben ze daar wat van geleerd waarmee ze nu en in de verdere toekomst hun voordeel mee kunnen doen. In onze cultuur is het niet gebruikelijk gevoelens van vreugde en verdriet te delen en daar voor open te staan. Dat is moeilijk voor de jongeren. Ik merk wel dat dit na het verblijf in Ede anders is geworden."

Jeugdreis 2016
De Edese jeugd schrijft in de nieuwsbrief Proosdijkerk: ,,We hebben elkaar beter leren kennen en we zien uit naar de volgende jeugduitwisseling die gaat komen! We hebben genoten van de gastvrijheid en de mensen daar. Het was erg leuk om de verschillende culturen mee te mogen maken, onder andere het eten. Het was ook heel erg mooi om te zien dat we allemaal om dezelfde reden bij elkaar waren gekomen, namelijk: het geloof. We hebben een paar Bijbelstudies gehad met elkaar waar we samen hebben gepraat over wie Jezus nou voor ons was. Ook zijn we zondag naar de kerkdienst geweest. We kijken terug op een hele mooie, bijzondere reis. Wat voor altijd als een goede herinnering in ons geheugen staat."

Fondsenwerving
Voor al deze reizen was veel geld nodig. Een groot deel daarvan sprokkelden de deelnemers bij elkaar door acties in de gemeente. Voorbeelden daarvan: winkelwagentjes wegbrengen, auto's wassen, oliebollen bakken en/of verkopen, verkopen van goederen en diensten, gezellige avonden, gesponsorde fietstochten in en rond Ede Oud- en Nieuwjaarsduiken in ijskoud water. Ook zorgde een fietstocht van Ede naar Roemenië voor een behoorlijke bijdrage.

De pogingen om weer subsidie van de Europese Unie te krijgen bleven zonder succes. De eerste afwijzing kwam omdat de Europese regels heel algemeen zijn geformuleerd. Die kunnen verschillend worden uitgelegd. Past een aanvraag niet binnen die uitleg dan wordt de aanvraag afgewezen. De tweede keer omdat het maximum bedrag voor subsidies voor onder andere jeugduitwisselingen op de Europese begroting al was overschreden.

Aankomst in Kakasd na 2040 kilometer fietsen (2013)

Oudejaarsduik 2015

Tot slot
De omstandigheden zijn in de loop der tijd ingrijpend veranderd. In het begin waren contacten vrijwel alleen via de post mogelijk. Het was al een hele verbetering toen telefonisch contact mogelijk werd. Ook al kostte dat in die tijd nog veel. Na de komst van het internet, de opkomst van social media en de toegenomen kennis van vreemde talen in Roemenië zijn er op het punt van onderlinge contacten nog nauwelijks barrières.

De ervaringen van de jongeren zijn ten diepste niet veranderd. Voor heel jongeren uit Oost en West zijn die in geestelijk en materieel opzicht van blijvende betekenis voor hun verdere leven.

20. In het nieuwe millennium

In de jaren negentig zijn kennismaking en hulp voor verbetering van levensomstandigheden belangrijke onderwerpen in de relatie tussen Ede en Kakasd. Rond 2000 zijn de meeste projecten om de verbetering tot stand te brengen afgerond. Andere zaken vragen en krijgen dan de aandacht.

Renovatie kerk
Het kerkgebouw, gebouwd in 1860-1862, verkeert aan het eind van de jaren negentig in een slechte staat. Het dak lekt, ramen zijn slecht en de muren zijn ernstig aangetast door optrekkend vocht. Ook hier zijn de kosten zo hoog dat de gemeente van Kakasd die niet kan opbrengen. Dankzij een royaal legaat uit de nalatenschap van wijlen mevrouw Van Sorgen en een gift van de Hervormde Kerk van Raamsdonkveer kan de kerk opgeknapt worden. De kerk wordt in aanwezigheid van zeventien Edenaren heropend op 21 juli 2001. Als afsluiting is er een feestelijke maaltijd in het cultuurhuis bij de basisschool.

Huwelijk Gerard Gerritsen en Kati Tövissi
Gerard en Kati leren elkaar kennen tijdens de jeugdreis in 1997. De vele problemen, er zou een apart hoofdstuk mee te vullen zijn, overwinnen ze samen. Op 28 juni 2001 trouwen ze in Ede. In de kerkdienst gaat ds. Gerard de Lange voor en preekt over psalm 117 “Looft de Heer alle volken”. Bij de trouwerij kunnen vanuit Kakasd alleen de ouders van Kati aanwezig zijn. Duidelijk is dat ook in Kakasd hun huwelijk gevierd moet worden. Binnen de Edese kerkenraad rijst even de vraag of twee keer een huwelijksdienst wel kan. De predikanten brengen uitkomst. Zij vinden dat er niets tegen is om voor een huwelijk twee keer een kerkdienst te houden. Daarmee is die vraag snel tot ieders tevredenheid beantwoord.

De festiviteiten in Kakasd zijn op 22 juli 2001. Bij de festiviteiten en in de kerkdienst hebben de wederzijdse ouders geen rol. Peetouders staan het bruidspaar bij. Gerard heeft geen echte peetouders en moet daar naar op zoek. Samen met Kati komt hij uit bij Gerard en Beatrijs van Winsum. Zonder het pionierswerk van Gerard en Beatrijs voor de relatie met Kakasd zouden zij elkaar menselijkerwijs niet hebben leren kennen. Gerard en Beatrijs willen de rol van peetouders wel op zich nemen.

De aanwezige Edenaren zullen die dag en het feest niet snel vergeten. Vanuit het gemeenschapshuis vertrekt Gerard met zijn peetouders onder muzikale begeleiding naar het huis van Kati’s ouders. Bij de poort vraagt en krijgt peetvader Gerard toestemming om met de gasten het erf te betreden. Daar vraagt hij naar de bruid. Dat gaat zo maar niet: hij krijgt eerst een oude vrouw en later een vrouw van middelbare leeftijd aangeboden. Als hij die beleefd maar ook beslist afwijst mag Kati te voorschijn komen . Daarna nemen zij en haar ouders, haar broer en haar opa officieel afscheid van elkaar. Vervolgens gaat het bruidspaar met de gasten op weg naar de kerk. In de kerk leggen Kati en Gerard de Hongaarse trouwbelofte af.

Na de dienst gaat het op weg naar het restaurant waar het feest met eten, zang, dans en

muziek is. Maar voor het zover is moet het bruidspaar enkele blokkades passeren. Dat kan alleen na het beantwoorden van vragen. Mark Obbink, die in 1997 dit ook moest ondergaan, neemt bij de eerste blokkade het woord. Kati mag wel naar Nederland maar Gerard komt er te gemakkelijk af. Zeven jaar zal hij eerst moeten werken op het land van zijn schoonvader. Op deze mooie dag is Mark grootmoedig. Als hij weet wanneer de naamdag van Kati is, mag hij door. Gerard weet het , geeft het goede antwoord en hij mag met zijn bruid verder. Bij de andere blokkades lukt dat ook, al moet daarvoor wel met drank worden betaald.

Tijdens het onvergetelijke feest wordt Kati geroofd. Gerard krijgt zijn bruid terug na een dans te hebben uitgevoerd.

Gerard en Kati gaan wonen in Ede en vormen een zichtbaar teken van de relatie tussen Ede en Kakasd.

De bruiloftsstoet op weg naar de kerk in Kakasd

Volwassenenreis

Na de reizen van vooral de jeugd naar Kakasd en Ede willen volwassenen in Kakasd ook wel eens naar Ede. De vraag wordt weer actueel als in 2002 Kakasd zich voorbereidt op het 40 jarig ambtsjubileum van ds. Kallay. Ede krijgt de uitnodiging om dit jubileum in Kakasd bij te wonen. De commissie is vereerd. Maar zij wil ook graag voldoen aan de vraag om een reis voor volwassenen naar Ede. Zij oppert het idee om in 2003 zo'n reis naar Ede te organiseren en dan gelijk het ambtsjubileum te vieren. Dat valt in de smaak bij Kakasd. In april 2003 komen 50 volwassenen naar Ede. Ze maken kennis met onze gemeente en de plaats Ede. Excursies naar Keukenhof, het Scheveningse strand en een boottocht door de Amsterdamse grachten laten hen iets van ons land zien. Op zondag nemen zij deel aan onze vieringen. 's Middags wordt het ambtsjubileum van ds. Kallay gevierd. Gert Jan Kroon overhandigt hem het cadeau van Ede.

Het zijn twee boeken met 500 foto's. Het is voor de Roemenen een reis met onvergetelijke ervaringen. De contacten met onze gemeente worden verdiept en verstevigd.

Ds.Csaba Kallay

Emeritaat ds. Kallay

Al enkele jaren voor zijn ambtsjubileum wordt duidelijk dat de gezondheid van ds. Kallay achteruit gaat. Het werk voor de gemeente in een zeer bewogen periode heeft zijn tol geëist. Hij moet vervroegd afscheid nemen van de gemeente, die hem dierbaar is en waarmee hij, zoals hij het zelf verwoordde, vergroeid is.

Op zondag 24 oktober 2004 neemt ds. Kallay afscheid van zijn gemeente. Tweeëntwintig Edenaren zijn erbij. De decaan ds. Béla Attila, ds. Gerard de Lange en curator Géza Tövissi spreken de scheidende predikant met warme woorden van waardering toe. De decaan vertelt dat hem al in 1978 opviel dat ds. Kallay aandacht heeft voor iedereen, bescheiden en aardig is. De sprekers noemen verder de grote veranderingen tijdens zijn ambtswerk in Kakasd. Na het emeritaat vertrekt de familie Kallay uit de pastorie. Niet naar de woning, die zij in het dorp hebben gebouwd. Want daar woont de oudste zoon met zijn vrouw. Ze gaan wonen in een appartement in Targu Mures. Daar blijft hij actief in pastoraat en gaat voor in diensten in vooral Targu Mures. Op 31 augustus 2014 overlijdt hij. De herinnering blijft aan een bijzonder mens, die ook in donkere en gevaarlijke omstandigheden trouw en liefdevol zijn gezin en gemeente diende. Ook voor hem geldt wat het boek Spreuken ons leert: ,,De herinnering aan een rechtvaardige strekt tot zegen."

Ds. Endre Molnár

Een nieuwe predikant

Op 6 maart 2005 wordt ds. Endre Molnár bevestigd als de nieuwe predikant van Kakasd. De dan 30 jarige predikant is geboren en getogen in Targu Mures. Na de studie theologie in Cluj-Napoca is de plattelandsgemeente Bretea zijn eerste gemeente. Kakasd is hem niet helemaal onbekend. In zijn jonge jaren was hij lange tijd op het kinderdagverblijf in het dorp. Ook bekend via zijn ouders. Die kenden de familie Kallay via wederzijdse vrienden, de familie van de al eerder genoemde decaan, ds. Andrasz Juhasz. Met zijn vrouw Andrea en drie dochters Johanna, Eszter en Sarolta neemt hij zijn intrek in de pastorie.

Al snel is hij helemaal betrokken bij de projecten. Op 11 maart 2005 schrijft hij al een brief met afspraken over het waterpompenproject. Het begin van veel en intensieve contacten met Ede.

Koninklijke onderscheidingen

De grote en langdurige inzet voor onze partnergemeenten vindt ook buiten de kring van onze

gemeente waardering. In 2007 benoemt Koningin Beatrix Gert Jan Kroon daarvoor tot lid in de Orde van Oranje Nassau. Gerard van Winsum krijgt in 2010 de versierselen in verband met zijn benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau opgespeld. Die eer valt Wim Martens in 2012 te beurt. Het binnen onze kerken veel gelezen blad “Opbouw” schenkt er ook aandacht aan.

Jubilea

De bijzondere en veel besproken ontmoeting op tweede Paasdag van Gerard en Beatrijs van Winsum met ds. en mevrouw Kallay markeert het begin van het partnerschap tussen beide gemeenten. Regelmatig wordt dit heugelijke feit zonder officiële plichtplegingen herdacht. Maar als het 20 jarig jubileum in zicht komt ontstaat het plan dit officieel te gaan vieren. In goed overleg valt de keus op een viering in Kakasd. In april 2006 reist een groep Edenaren daarvoor naar Kakasd.

De herdenkingsboom is geplant

Het cadeau van Ede bestaat uit 3 delen: een traditionele Hongaarse poort op de inrit naar het gemeentecentrum, het verharden van het plein voor dat centrum en het planten van twee bomen op dat plein. Het planten van de twee bomen, één voor Ede en één voor Kakasd, heeft heel wat voeten in de aarde. De grond waar de bomen moeten worden geplant, is steenachtig. De stenen moeten er eerst uit. Voor ieder van de bomen graven minimaal 6 personen. Kakasd is slimmer en gebruikt ook een pikhouweel. Bij het leggen van de verharding is de inzet minimaal: het blijft bij 4 stenen. Vakmensen maken het werk later af en plaatsen ook de poort. Het resultaat mag er zijn. De bomen zijn nu uitgegroeid tot behoorlijke bomen. Het plein en de poort verkeren in prima staat.

De kerkdienst met viering van het Heilig Avondmaal wordt geleid daar ds. Kallay en ds. Molnár. Gerard van Winsum spreekt over zijn ervaringen in de beginjaren. Namens de kerkenraad van Ede leest Gerard een boodschap voor waarin ook de in geestelijk opzicht gegroeide en nog steeds groeiende verbondenheid met Kakasd centraal staat.

De Edenaren krijgen een jubileumvaan, die de vrouwenvereniging van Kakasd heeft gemaakt. Voor de kerk in Ede is er een fraaie pentekening van de pastorie, het gemeenschapshuis en de kerk.

De pentekening en herdenkingsvaan van pastorie en omgeving

Koninginnedag in Kakasd

Tijdens het verblijf in Kakasd is het 30 april, Koninginnedag. De gasten laten dat niet ongemerkt voorbij gaan en vieren die dag op traditionele Nederlandse manier. Zij zorgen ervoor dat Kakasd oranje kleurt. De oud-Hollandse spelen vallen in de smaak en zorgen voor veel vermaak.

Koninginnedag geeft veel vermaak

2011

Het 25-jarig jubileum is in 2011. Ook dan reist weer een groep Edenaren naar Kakasd. In aanwezigheid van de bisschop van Cluj, dr. Géza Pap, en de decaan wordt tijdens een kerkdienst

het eerste contact herdacht. Ook wordt er stil gestaan bij de partnerrelatie, die is gegroeid. ,,Wanneer we kijken naar de in veel opzichten grote verschillen, een onmogelijke relatie" aldus ds. Peter Sinia. ,,Maar het is toch mogelijk omdat we samen dezelfde God hebben. Hem komt de dank voor de gegroeide relatie toe." Gerard van Winsum en Wim Martens vertellen over hun ervaringen in de verstreken 25 jaar.

Het plein voor het gemeenschapshuis krijgt een naam: het Van Winsum tér[15] Daarmee wordt de grote bijdrage van Gerard en Beatrijs aan het ontstaan en verdiepen van de relatie tussen beide gemeenschappen voor iedereen tot uitdrukking gebracht. Het plein voor de kerk in Ede krijgt de naam: het Kallayplein. Ds. en mevrouw Kallay nemen alvast het naambord in ontvangst. In november 2011 onthult ds. Kallay dat bord officieel in Ede.

Beatrijs en Gerard van Winsum hebben hun Van Winsumplein

Eva en Csaba Kallay met het bord Kallayplein

2016

Een contact, dat 30 jaar bestaat, is het waard te worden herdacht. Al snel blijkt dat een gezamenlijke viering in april in Ede er niet in zit. Veel Kakasdenaren moeten in het voorjaar het land bewerken. In goed overleg met ook Zápszony valt de keus voor de gezamenlijke officiële herdenking op de maand november.

Dan kan een deel van de familie Kallay niet. Beatrijs en Gerard van Winsum nodigen de (hele) familie Kallay uit in april naar Ede te komen. Daar vieren zij samen en met vrienden en bekenden de 30e verjaardag van het eerste contact.

Voor de officiële viering komt in november een groep volwassenen uit Zápszony en Kakasd naar Ede. De groep uit Zápszony komt

Familie Kally poserend op het Kallayplein in Ede

15 tér = plein

enkele dagen eerder naar Ede. Dat biedt de gelegenheid hen kennis te laten maken met Ede. Zij brengen bezoeken aan de ACV over de inzameling en verwerking van afval, een basisschool in Lunteren en de CHE, de Oude Kerk en de Concordiamolen en het winkelcentrum van Ede.

Zaterdagavond is er een feestelijke avond met de gastgezinnen. Jongeren uit de gemeente verzorgen de maaltijd. Met spelen testen de Roemenen, Oekraïners en Nederlanders elkaars kennis en vaardigheden. Op zondag is er een feestelijke herdenking met de onthulling van een kopjafa, een herdenkingszuil in Hongaarse stijl. Daarop de tekst uit Numeri 6 vers 24: ,,Moge de Heer u zegenen en u beschermen" en de data waarop de contacten met Kakasd en Zápszony zijn gelegd.

De kopjafa (herdenkingszuil)

De gasten brengen ook bezoeken aan de op de werelderfgoedlijst geplaatste negentien molens van Kinderdijk en de stormvloedkering in de Oosterschelde. Het Deltapark Neeltje Jans wordt speciaal voor hen nog een dag extra open gehouden. Daar zien zij de indrukwekkende animatie van het panorama met de alles verwoestende kracht van het water tijdens de watersnoodramp in 1953.

Bij het inchecken voor de terugvlucht op Eindhoven airport ervaren veel Oekraïners dat de grenzen, die voor bagage gelden, heel snel bereikt zijn. Na veel passen, meten en opruimen kan uiteindelijk iedereen het vliegtuig in.

Zustergemeenten zondagen

In 2009 namen Kakasd en Ede het besluit om op één zondag per jaar in het bijzonder stil te staan bij de relatie tussen beide gemeenten. Ze kiezen voor een zondag in februari. In die maand wordt de in beide gemeenschappen bekende bevrijding van Hongaarse predikanten door Michiel de Ruyter herdacht.

Michiel de Ruyter bevrijdt Hongaarse predikanten

Een groot deel van de Hongaarse bevolking koos tijdens de godsdienstoorlogen in de zestiende eeuw voor het protestantisme en tegen de rooms-katholieke Habsburgers. Tijdens de opbloei van het calvinisme in Hongarije volgden veel Hongaarse theologiestudenten hun studie aan de universiteiten in Utrecht, Franeker, Leiden, Groningen en Harderwijk. In eigen land waren daarvoor onvoldoende mogelijkheden.

In de zeventiende eeuw kwam de Contra-reformatie op gang. De vrijheid van godsdienst werd enorm ingeperkt. Predikanten werden gedwongen tot het katholicisme over te gaan. Op weigering stonden zware straffen. In 1674 werden 334 protestantse predikanten beschuldigd van rebellie en ter dood veroordeeld. Uit clementie stelde koning Leopold I hen voor de keuze

zich te bekeren tot het rooms-katholieke geloof of te emigreren. Met behulp van dwang en foltering accepteerden de meesten uiteindelijk Leopolds voorstel. Van de weigeraars kwamen er 26 op de galeien van de Spaanse onderkoning terecht.
Protesten tegen deze gang van zaken door Zweedse, Deense en Duitse gezanten bij het hof te Wenen mochten niet baten. Michiel de Ruyter was in 1675 met een vloot naar de Middellandse Zee gezonden om Spanje te helpen tegen Frankrijk. Samen met een Spaanse vloot moest hij optreden tegen Franse kapers, het op Sicilië gelegen Messina op de Fransen heroveren en de Nederlandse koopvaarders in de Middellandse Zee beschermen. Aan de Spaanse vloot waren enkele galeien toegevoegd waarop zich de Hongaarse predikanten bevonden. Op de laatste dag van het jaar 1675 ontving De Ruyter de brief van de Staten-Generaal met de opdracht zich in te spannen om de Hongaarse predikanten te bevrijden. In opdracht van de Staten-Generaal kaartte De Ruyter hun lot aan bij markies De Los Velez, de Spaanse onderkoning van Napels. Op 10 februari 1676 kwam er schot in de zaak. Per brief liet de markies De Ruyter weten dat: ,,De vrijheid van de Hongaarse religieuzen is toegestaan". Een dag later, 11 februari 1676, liet hij hen gaan.

Voor Michiel de Ruyter is in Debrecen een standbeeld opgericht.

De eerste zustergemeentenzondag in beide kerken is op 14 februari 2010. Met hetzelfde thema en gezamenlijk gedeelde liederen. In 2013 neemt Zápszony voor het eerste deel aan dit gebruik. Vanaf februari 2017 zijn er in de diensten videobijdragen uit de drie gemeenten. Daarin vertellen gemeenteleden over psalmen, die hen in het bijzonder raken. In 2018 inspireert de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan de predikanten en andere leden uit de zustergemeenten tot nadenken stemmende persoonlijke bijdragen.

Inmiddels is de zustergemeentenzondag een traditie geworden waarin leden van de drie gemeenten elkaar leren kennen en, met alle verschillen, zich met elkaar in geloof verbonden weten.

21. De Boheemse Broedergemeente in Hlinsko – Tsjechië

Op een enkele uitzondering na heeft het Oost-Europawerk van onze gemeente betrekking op Hongaarse gemeenschappen in Hongarije, Roemenië en Oekraïne. Minder bekend is dat er in de jaren 1995 tot en met 1998 er ook een relatie was met de Boheemse Broedergemeente in Hlinsko in Tsjechië. Hans en Dick Beumer bezochten tijdens één van hun vakanties een dienst waarin ds. Mirek Cejka van de Boheemse broederschap in Hlinsko voorging. Bij een bezoek van Mirek aan Ede vroeg hij aan ds. Wim van der Linde of Ede zijn gemeente geestelijk zou kunnen ondersteunen. Na ruggespraak met de kerkenraad was het antwoord ja. Aardige bijkomstigheid was dat Hlinsko dichtbij de toenmalige partnergemeente Chrudim van de gemeente Ede ligt. Voor het vormgeven aan de samenwerking werd medio 1995 de Tsjechië-commissie opgericht. Die functioneerde onder de paraplu van de Oost-Europacommissie. Siebe Alkema, Hans Beumer, Fred van de Helm, Mark Obbink, Wim Kok en Marco en Netty Doekes waren de leden van de Tsjechië-commissie.

Geschiedenis van de Boheemse broederschap
De geschiedenis van de Boheemse broederschap gaat terug tot de tijd van Johannes Hus. Deze Tsjechische hervormer trad ongeveer 100 jaar vóór Luther op. De twistpunten, die hij met de Rooms-katholieke kerk had, waren min of meer dezelfde als die van Luther. Het kerkelijk verzet tegen deze 'ketterse afvallige' bracht Johannes Hus uiteindelijk op de brandstapel. Johannes Hus kan beschouwd worden als voorloper van de hervorming. Na een periode van grote godsdienstvrijheid werd het protestantisme in de 18e eeuw weer zwaar onderdrukt. De protestantse kerk in Tsjechië is nu klein. Bij de omwenteling aan het eind de jaren tachtig was haar invloed verhoudingsgewijs aanzienlijk.

De gemeente in Hlinsko
De gemeente in Hlinsko bestond uit ongeveer 300 leden. Zij woonden in Hlinsko en omgeving. 's Zondags bezochten zo'n 20 á 30 leden de diensten. Buiten de ontmoetingen in de eredienst was er weinig contact. Net als in de meeste gemeenten in het voormalig Oostblok vervulde de predikant een centrale rol. Dominee Mirek Cejka wilde dat veranderen. Bijvoorbeeld in de eredienst, maar zijn gemeente stond daar aarzelend tegenover.

Op catechisatie kwamen slechts enkele jongeren. Niet zo verwonderlijk gezien het geringe aantal jongeren in deze vergrijzende kerk. Dit hing ook samen met veel gemeenteleden, die "gemengd" getrouwd zijn. Meestal met een katholieke echtgenoot. Een ander knelpunt was dat kleinkinderen regelmatig op verzoek van hun grootouders gedoopt werden. Ook al waren de ouders geen lid van de gemeente en geen plannen hadden dat te worden.

Contacten - het verslag van Wim Kok,
Over de contacten met Hlinsko schreef Wim Kok, secretaris van de Tsjechië-commissie het volgende.
,,In oktober 1995 ging voor het eerst een delegatie uit Ede naar Hlinsko. Vooral voor een kennismakingsbezoek. De delegatie mocht daar voor het eerst de Tsjechische gastvrijheid

proeven. Een delegatie van de gemeente in Hlinsko kwam in april op bezoek in Ede. Die kon het kerkelijk leven in Ede met eigen ogen bekijken. De Tsjechen bezochten een aantal mooie plekjes in Nederland. Na de zomervakantie 1996 brachten Hans Beumer, Martien Hummelen, Wim Kok, Mark Obbink, Jan Willem ter Velde, Wim Bart Vos en ds. Gerard de Lange in september een tegenbezoek. Ds. Gerard de Lange hield in de dienst de preek over Romeinen 12 verzen 1 en 2. Centraal daarin de notie dat, als we Gods barmhartigheid hebben leren kennen, we ons beschikbaar behoren te stellen voor Zijn dienst. Ook liet ds. De Lange de historische banden zien tussen hun en onze gemeente. Johannes Hus is bijvoorbeeld voor hen en ons een bekende voorman van de reformatie. De preek werd bijzonder gewaardeerd om zijn eenvoud en duidelijkheid. Het was voor hen wel wennen om samen met ons een bijbelstudie over geestelijke gaven te doen. Aan de andere kant vonden de gemeenteleden het ook positief om zelf dingen uit te zoeken en te overdenken.

Om de muzikale component van het gemeenteleven te versterken hadden we een elektronisch huisorgel mee genomen. Voor de douane was een document gemaakt met de verklaring dat het orgeltje alleen voor kerkelijke doeleinden was bestemd. Gelukkig waren daarover geen lastige vragen bij de douane.

Voor de Kerst van 1996 riepen we onze gemeente op om kerstkaarten te sturen met een groet in het Duits of Engels. Mark Obbink maakte voor ieder lid (ongeveer 160 adressen) een kaart. De respons was nogal mager. Door de korte duur wellicht ook niet verwonderlijk. Wij ontvingen ook een kerstgroet voor onze gemeente van de gemeente Hlinsko. Daarna heb ik via enkele persoonlijke brieven nog contact gehouden met scriba Luba en haar man Jirka.

Begin 1998 heb ik namens de Tsjechië-commissie nog een brief aan ds. Cejka geschreven naar aanleiding van zijn verzoek om een jongerenkamp voor hun en onze jongeren te organiseren. Daarna is het contact verwaterd. Een rol speelde daar ook bij dat de gemeente in Hlinsko meer geïnteresseerd leek in toeristische uitjes naar Italië en Israël dan in contacten met een zustergemeente in Nederland.

Kortom, een boeiende ervaring, die echter geen vervolg heeft gekregen."

Tijdlijn

1969
- begin Oost Europawerk en Hongarije-commissie
- eerste contact met ds. Orban in Csabdi

1975
- eerste contact met ds. Tóth Csányoszró
- steun aan ds. Orban stopt

1978
- start renovatie kerk Csányoszró

1981
- feestelijke afronding renovatie kerk Csányoszró

1982
- afbouw steun aan Csányoszró
- begin hulpverlening aan Roemeense predikanten

1983
- hulpverlening aan gezin ds. Kallay Baraolt

1985
- OEC stuurt kerstpakket naar Eva Kallay in Kakasd

1986
- eerste geheime bezoek aan fam. Kallay in Kakasd

1989
- eerste jeugdreis naar Hongarije
- val Ceaucescu-regime

1990
- eerste grote hulptransporten naar Kakasd
- etnische rellen in Targu Mures

1991
- jeugdreis naar Hongarije en Roemenië
- start groente- en landbouwprojecten

1992
- opening gemeentecentrum Kakasd
- jeugdreis Boedapest naar Ede

1993
- jeugdreis Ede naar Kakasd
- tejfölcursus Roemenen in Ede

1994
- planvorming ca. voor bakkerij Kakasd

1995
- oprichting coöperatie KFT Valurede
- opening huisartsenpost Kakasd instelling Tsjechië-commissie

1997
- bouw en opening bakkerij Kakasd start
- broodproject Kakasd

1999
- jeugdreis naar Kakasd

2001
- jeugdreis Kakasd naar Ede
- renovatie kerk Kakasd

2003
- volwassenenreis Kakasd naar Ede

2005
- aanleg waterputten in Kakasd

2006
- viering 20 jarig jubileum Kakasd-Ede

2007
- beëindiging broodproject
- sluiting bakkerij Kakasd
- opheffing KFT

2008
- planvorming en start bouw pastorie Kakasd
- jeugdreis Kakasd naar Ede

2009
- zoeken naar 3e partnergemeente
- start zustergemeentenzondagen

2010
- jeugdreis Ede naar Kakasd

2011
- officiële opening pastorie Kakasd
- viering 25 jarig jubileum Ede-Kakasd

2012
- Zápszony wordt 3e partnergemeente

2013
- jeugdreis Kakasd naar Ede
- start bouw pastorie Zápszony

2015
- bezoek Ede en Kakasd aan Zápszony

2016
- viering 30 jarig jubileum Ede-Kakasd

2017
- officiële opening pastorie Zsápszony

Kaart

Al heel lang zijn er intensieve contacten tussen Nederlandse en Hongaarse gemeenschappen. In de lijn van deze traditie passen de contacten, die de Nederlands Gereformeerde Kerk in Ede omstreeks de jaren zeventig van de vorige eeuw legt met Hongaarse gemeenschappen. Eerst met de gemeenten Csabdi en Csányoszró in Hongarije. Vanaf het begin van de jaren tachtig ontwikkelt zich dat tot hulpverlening aan noodlijdende gemeenschappen in Transsylvanië in Roemenië. Een zustergemeenschaprelatie met de gemeente van Valureni – Székelykakasd is daarvan het resultaat. In 2012 gaan Ede en Valureni – Székelykakasd samen een relatie aan met de gemeente in Zápszony in Oekraïne.

Het boek geeft een beschrijving van belangrijke zaken en gebeurtenissen van deze geschiedenis. Vaak indrukwekkend en onwaarschijnlijk. Een niet-gelovige zal veel aan toeval wijten. Kan iemand, zonder kennis vooraf, zo'n script schrijven. Een gelovige zal hier Gods hand in zien. De titel van het boek "Ongekende wegen" wil dat tot uitdrukking brengen.

Herman Gerritsen